

Lengyel György - Lőrincz László - Eranus Eliza - Füleki Dániel-Siklós
Viktória:

Információs technológia és társadalom.

Kutatási tapasztalatok*

Budapest 2008.

* Készült az Antenna Hungária Zrt. támogatásával

TARTALOM

BEVEZETŐ	6
1. AZ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIA TERJEDÉSÉNEK TÁRSADALMI HATÁSAIRÓL	7
Az információs technológia terjedése	8
Digitális szakadék és digitális rés	9
Digitális írástudás és jövedelem	12
Digitális írástudás és szubjektív jólét	13
Információs technológia, szabadidő	14
Digitális írástudás és társadalmi erőforrások	15
Információs technológia és a vállalatok	17
Következtetés	17
Hivatkozások	19
2. HIDAK A DIGITÁLIS SZAKADÉK FÖLÖTT	22
Bevezető	22
Hipotézisek	26
A vizsgálatról és a mintáról	28
Digitális szakadékok a kistérségben	29
Hidak a digitális szakadék fölött	34
Záró megjegyzések	40
Hivatkozások	42
3. INTERNET, TV ÉS SZABADIDŐ	44
A probléma	44
Elméleti háttér és hipotézis	44
Források és módszerek	47
Az internet hatása: keresztmetszeti adatok	49
Az internet hatása: panel adatok	55
Az internet hatása: kísérleti tapasztalatok	57

Összegzés	59
Hivatkozások:	61
4. AZ INFORMÁCIÓS TECHNOLÓGIA KAPCSOLATHÁLÓ-ALAPÚ MEGISMERÉSE	63
4.1. A cserénfai kísérlet	63
A kísérlet célja és menete	63
A település	64
A tanfolyamok	65
A résztvevők kiválasztása	66
Tapasztalatok	69
Emergens hatások	77
4.2. A kísérlet utóélete	83
Miként befolyásolta a számítógépes kihelyezés a számítógépek és az internet terjedését?	86
Van-e a teleház és a számítógépes kihelyezés között kölcsönhatás?	87
Milyen változás tapasztalható a faluban?	89
FÜGGELÉK:	91
Esettanulmányok	91
Kivel mi történt?	119

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1.1. Táblázat: A számítógép- és az Internet-tudás, valamint az otthoni Internet-hozzáférés elterjedtsége néhány európai országban, 2002, 2003 (%)	9
1.2. Táblázat: A digitális szakadék indexe (DiDIX) rizikócsopontonként az Európai Unióban, Kelet-Európában és Magyarországon	11
1.3. Táblázat: A digitális rés indexe (DG) rizikócsopontonként az Európai Unióban, Kelet-Európában és Magyarországon	12
1.4. Táblázat: A számítógépes tudás és a jövedelem közötti kapcsolat szorossága a kaposvári kistérségben, 2002-2003 (Phi)	12
1.5. Táblázat: Az életükkel elégedettek aránya társadalmi kategóriák szerint, a kaposvári kistérségben, 2003-ban (%)	13
1.6. Táblázat: Az elégedettség becslése az előző évi számítógépes tudás és jövedelem, valamint a kor és az iskolai végzettség változóival a kaposvári kistérségben 2003-ban (logisztikus regressziós modell)	14
1.7. Táblázat: A napi tv-nézés hossza a számítógépes tudás szerint a kaposvári kistérségben (%)	15
1.8. Táblázat: A tv-nézés hossza a kor, a képzési idő, a számítógépes ismeret, a nem és a jövedelem változójával becslve (lineáris regresszió)	15
1.9. Táblázat: A digitális írástudás a társadalmi erőforrások kategóriái szerint (%)	16
1.10. Táblázat: A baráti kapcsolatok terjedelme a kor, a képzési idő, a számítógépes ismeret és a jövedelem változójával becslve (lineáris regresszió)	16
1.11. Táblázat: A kognitív mobilizáció becslése a számítógépes tudás, a jövedelem, valamint a kor, a nem és az iskolai végzettség változóival a kaposvári kistérségben 2003-ban (logisztikus regressziós modell)	17
2.1. Táblázat: IKT mutatók a kaposvári kistérségben	28
2.2. Táblázat: A számítógépezni tudók aránya	29
2.3. Táblázat: A számítógépes tudásban mutatkozó digitális szakadék (többváltozós elemzés)	30
2.4. Táblázat: Azok aránya, akik részt vennének kedvezményes számítógépes tanfolyamon	31
2.5. Táblázat: A digitális szakadék változói közötti kapcsolat (Cramer's V/Phi)	32
2.6. Táblázat: A számítógépes tanulási hajlandóságban mutatkozó digitális szakadék (többváltozós elemzés)	33
2.7. Táblázat: Részt venne-e számítógépes tanfolyamon? A változó kapcsolatának szorossága a híd tényezőkkel	34
2.8. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, mobilhasználat (SMS) és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)	35
2.9. Táblázat: SMS-használat korosztályonként	36
2.10. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, családtagok számítógépes ismerete és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)	37
2.11. Táblázat: Munkahelyi hozzáférés és tanulási hajlandóság	39
2.12. Táblázat: Munkahelyi hozzáférés és tanulási hajlandóság (2)	39
2.13. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, munkahelyi hozzáférés és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)	40
3.1. Táblázat: Az internetezők és a nem használók szabadidős tevékenységeinek összehasonlítása	50
3.2. Táblázat: Az internetezők és a nem internetezők összevont szabadidős tevékenységeinek összehasonlítása (hetenként, percben)	51
3.3. Táblázat: A tevékenységek előfordulását befolyásoló tényezők (logisztikus regresszió)	52
3.4. Táblázat: A tevékenységekre fordított időt meghatározó tényezők (lineáris regresszió)	53
3.5. Táblázat: A tevékenységekre fordított idő az internet-használat kezdete előtt és után	55
3.6. Táblázat: Az összevont szabadidős tevékenységekre fordított idő az internet-használat kezdete előtt és után (hetenként, percben, a tevékenységet végzők és nem végzők együtt)	57
3.7. Táblázat: Az egyéni és a társas részvétel különböző tevékenységekben	58
4.1. Táblázat: A tanfolyam és a kihelyezés mérlege	72
4.2. Táblázat: A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet elején (2003 október-november)	73
4.3. Táblázat: A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet végén (2004 március-május)	73
4.4. Táblázat: Teleház-statisztika (2003 május-2004 május)	74
4.5. Táblázat: A számítógépes tevékenységek súlya az egyes résztvevők esetében	75
4.6. Táblázat: A naplóadatbázis jellemző elemi mutatók	77
4.7. Táblázat: A kísérlet hatásai	78
4.8. Táblázat: A tanfolyam, a teleház, valamint a gép-és internet kihelyezés előnyei és hátrányai	80
4.9. Táblázat: A teleház és a kihelyezések mérlege	81

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1.1. ábra: Az információs eszközök elterjedése az Egyesült Államokban	8
4.1. ábra: Teleház és magánház látogatási alkalmak	84
4.2. ábra: A számítógépek terjedése Cserénfán	86
4.3. ábra: A kísérlet hatása a teleházra	88

Bevezető

1. Az információs technológia terjedésének társadalmi hatásairól

Az innováció terjedésének megvan a maga, szociológiai eszközökkel vizsgálható szabályszerűsége (Coleman et al.1966, Rogers 1995). A mindenkori felhasználók kumulált relatív gyakorisága leggyakrabban egy S-görbére emlékeztet: a kezdetektől az első inflexiós pontig lapos, majd meredeken felívelő, végül a szaturációs szint elérése előtt ismét enyhe ívű. Az S-görbe alakját, az egyes szakaszok hosszát társadalmi, gazdasági és technikai tényezők egyaránt befolyásolják, s a szakaszokhoz különböző társadalmi sajátosságok tartoznak. Amennyiben az emberek egymástól tanulják az újdonság használatát, a diffúzió hasonlít egy fertőzés lefolyásához (Valente 1995). Különösen befolyásolhatja az innováció terjedését, ha az nem csupán a fertőzés-típusú diffúzió, hanem az intézményi beavatkozásoknak is ki van téve. Aligha kétséges, hogy az információs technológia terjedésében mindkét elem jelen van, s az felfogható egy, a hétköznapiakat átformáló innovációként. Nem csupán a szó szűkebb, műszaki értelmében van szó innovációról, hanem tágabb, schumpeteri értelmezésében is, amennyiben az az erőforrások újszerű kombinációival jár (Schumpeter 1980). Noha az információs technológia terjedésének lehetséges pozitív és negatív hatásait illetően éles viták vannak, a kérdés társadalmi relevanciáját általában nem vonják kétségbe (Lyon 1988, Tamás 2002, Sajó 2003, Kelen 2003), s arra több szociológiai munka is figyelmeztet (Norris 2001, Wellman- Haythorntwaite 2002, Castells 1996).

Kutatásunk során a feladat mindvégig az volt, hogy felmérjük milyen módon befolyásolja az információs technológia terjedése az életminőséget, valamint az egyéni és a korporatív szereplők kapcsolattartási mintáit, s a társadalmi feltételek miként befolyásolták az információs technológia terjedését. Ebben az összefüggésben egyebek közt a következő kérdéseket állítottuk előtérbe:

- miként alakul az információs technológia terjedése nemzetközi összehasonlításban,
- van-e digitális szakadék és ez vezethet-e új kirekesztési minták felemelkedéséhez,
- milyen hatással van a számítógépes tudás a jövedelmi esélyekre,
- van-e összefüggés az információs technológia alkalmazása és a szubjektív jólét között, milyen befolyással van az információs technológia az akciópotenciálra,
- miként hat az információs technológia a kötött idő és a szabadidő belső arányainak alakulására, a munkavégzés és a társas szabadidő változására,
- milyen kapcsolatban állnak egymással a társadalmi erőforrások és a digitális írástudás,

- hogyan befolyásolja az IT a vállalatok közti kooperációs viszonyokat, a menedzserek, vállalkozók és munkavállalók gondolkodását?

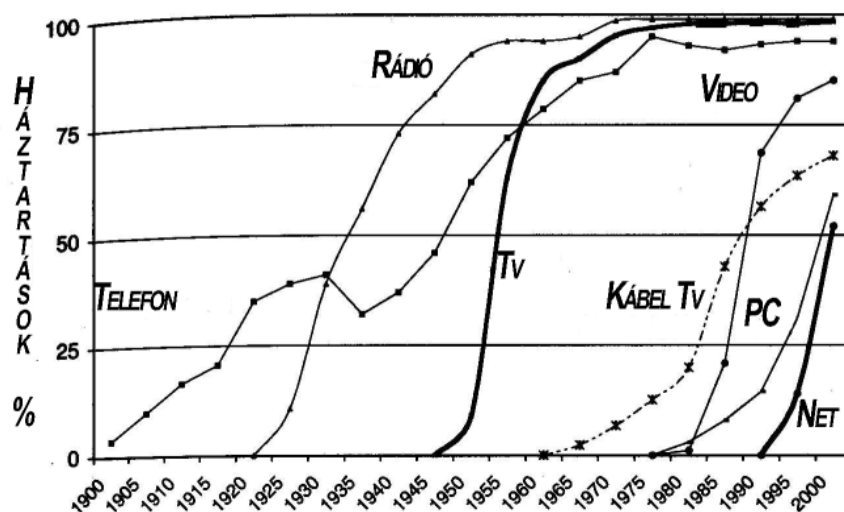
A kérdések kialakítása során építettünk korábbi – Környén és a kaposvári kistérségben végzett – vizsgálataink tapasztalataira, melyekről az „Információs technológia és szolgáltató közigazgatás” című műhelytanulmány-sorozatban (Füleki 2001, Lengyel 2002), valamint a tanulmányokat és a vizsgálati dokumentációt tartalmazó honlapon (www.etk.uni-corvinus.hu) szerezhető be bővebb információ.

A kutatás négy minta lekérdezését és empirikus elemzését tartalmazta. Az első egy reprezentatív lakossági felvétel, amit egy 1000 fős omnibusz survey blokkjaként kérdeztünk le. A második ugyancsak egy 1000 fős surveyhez csatlakozik, s nemzetközi összehasonlítást tesz lehetővé. Vizsgálatunk ezen a ponton kapcsolódik a 27 országra kiterjedő SIBIS (Statistical Indicators for Benchmarking Information Society) projekthez, melynek magyar résztvevője a BKÁE Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke. A harmadik minta a vállalati panel 2003. évi hulláma, a negyedik pedig a kaposvári vizsgálat panelmintája volt. Alábbiakban röviden összefoglaljuk a kutatás néhány fontosnak tűnő kérdését.

Az információs technológia terjedése

Amerikai társadalomtörténeti adatok tanúsága szerint a telefon közel teljes elterjedéséhez ott mintegy hatvan év kellett. A rádió terjedése a húszas években indult és a negyvenes évek végén ugyancsak közel teljesnek volt mondható. A leggyorsabbnak eddig a televízió terjedése bizonyult: alig egy évtized kellett ahhoz, hogy az adások a lakosság több mint négyötödéhez elérjenek (Norris, im. 33. skk). A magyar adatok bizonyos késleltetéssel hasonló tendenciát tükröznek.

1.1. ábra: Az információs eszközök elterjedése az Egyesült Államokban

Forrás: Pippa Norris (2001), *Digital Divide*. Cambridge U.P., p. 33.

A számítógép és az Internet elterjedtsége tekintetében a 2002-2003-as adatok tanúsága szerint Magyarország nem csupán a nyugati, de (az utóbbi vonatkozásban) a kelet-európai átlagtól is elmarad: míg az EU-országokban a felnőtt lakosság több mint fele számítógépezik és közel fele Internetezik rendszeresen, addig nálunk a megfelelő arány valamivel több mint ¼ és 1/6. Míg ott a lakosság több mint 2/5-e rendelkezik otthon Internettel, nálunk 1/10. A szóródás egyébként legalább olyan nagy az EU- országokban, mint a kelet-európai tömbben.

1.1. Táblázat: A számítógép- és az Internet-tudás, valamint az otthoni Internet-hozzáférés elterjedtsége néhány európai országban, 2002, 2003 (%)

	Számítógépezett az elmúlt 4 hétben	Internetezett az elmúlt 4 hétben	Van otthoni Internet-hozzáférése
Svédország,2002	70	66	66
Nagy-Britannia,2002	66	61	58
Németország,2002	59	53	50
Franciaország,2002	44	36	30
Portugália,2002	33	28	21
Észtország,2003	55	52	27
Szlovénia,2003	49	37	34
Szlovákia,2003	42	25	9
Lengyelország,2003	26	20	13
Románia,2003	22	13	4
EU15, 2002	53	46	44
K-Eu10, 2003	29	25	13
Magyarország, 2003	28	18	11

Forrás: SIBIS, empirica 2002, 2003 , BKÁE, 2003

Magyarország valahol némiképp a kelet-európai átlag alatt található. Egy magyarázat erre az értelmiség kritikus tömege lehet, de az Internetes alacsony elterjedtségi mutató inkább arra figyelmeztet, hogy a tudás versus hozzáférés tekintetében nálunk inkább az infrastrukturális okokkal magyarázható az elmaradás (Futó 2003).

Míg az információs technológia tekintetében élenjáró országokban a számítógépes és Internetes adatok egymáshoz közeliak, csakúgy mint a tudást és a birtoklást megjelenítőket (pl. Svédországban), addig a kevésbé fejlettekben az Internetezés jelentősen elmarad a számítógépezéstől és az otthoni használat mindkettőtől.

Digitális szakadék és digitális rés

Pippa Norris a digitális szakadékról írott adatgazdag könyvében (Norris 2001) azt állítja, hogy digitális szakadékról beszélhetünk globális, politikai és társadalmi értelemben is. Utóbbi akkor indokolt, ha szisztematikus és mély társadalmi különbségek vannak a digitális írástudásban és hozzáférésben.

A digitális szakadék indexe azt vizsgálja, hogy a számítógépezés, az Internetezés és az otthoni Internet hozzáférés súlyozott aránya miként alakul egyes rizikócsoportokban az átlagnépességhez viszonyítva. A rizikócsoportokból négyet veszünk figyelembe: a nőket, az ötven év felettieket, az elemi iskolai végzettségűeket és az alsó jövedelmi kvartilisba tartozókat. A mutató 0 és 100 közé esik, minél közelebb van 0-hoz, annál kisebb a rizikócsoporton belüli arány az átlagnépességhez képest (SIBIS 2003).

Vizsgálatunk tapasztalata szerint a nemek tekintetében nem beszélhetünk digitális szakadékról Európában, s nálunk sem: az arányok kiegyenlítettek. Lényegesen nagyobb a különbség a nők és a férfiak között az információs technológiával kapcsolatos attitűdöket tekintve, mint a pusztán használati mutatókban. A nők inkább instrumentálisan viszonyulnak a számítógéphez, - ez derül ki egyebek közt Nagy Beáta tanulmányából (Nagy Beáta 2003). A számítógéphasználásban mutatkozó különbségek továbbá nem a ráfordított időben és alapkészségekben jelentkeznek. Ha vannak különbségek, akkor inkább abban mutatkoznak meg, hogy a nők többet használják munkavégzésre, a férfiak pedig szabadidős tevékenységre az információs technológiát. Erre utalnak Siklós Viktória iskolások körében végzett elemzése (Siklós 2003), valamint a Nyeste Gábor által elemzett időmérleg-adatok azon tanulsága, hogy a nők kötött idejében viszonylagosan nagyobb az információs technológiával összefüggő tevékenység (Nyeste 2003). Ez annak tudható be, hogy fehérgalléros szakmákban a nők és a számítógépes feladatok is felülreprezentáltak.

Nagyobb penetrációs eltérések vannak a második rizikócsoporthoz, az idősek tekintetében (Magyarországon különösen), de az igazán jelentős különbségek az iskolázottság és a jövedelem dimenziójában mutatkoznak. Ha elfogadjuk, hogy a digitális szakadék 50 alatti értéke jelentős, 50-75 közötti értéke pedig mérsékeltebb különbségre utal, úgy az EU-országokban összességében mérsékeltebb különbség (53), Kelet-Európában pedig jelentős digitális szakadék van (42). Magyarországon rosszabb a helyzet, mint tíz kelet-európai ország átlagában (37).

1.2. Táblázat: A digitális szakadék indexe (DiDIX) rizikócsopontonként az Európai Unióban, Kelet-Európában és Magyarországon

	Nem			Kor			Képzettség			jövedelem			DiDIX		
	97	00	02/03	97	00	02/03	97	00	02/03	97	00	02/03	97	00	02/03
Belgium	86	82	82	58	39	37	43	10	12	46	32	33	58	41	41
Dánia	76	88	93	50	59	69	24	37	23	57	63	61	52	61	61
Németo.	79	85	81	51	37	55	29	36	38	48	55	36	52	53	52
Görögo.	74	81	62	39	16	19	33	10	19	40	36	23	46	36	31
Spanyolo.	76	83	83	38	21	34	30	17	27	29	49	20	43	43	41
Franciao.	78	88	88	58	35	36	7	20	19	32	81	39	44	56	45
Írország	88	91	95	49	32	54	28	29	37	31	35	28	49	47	54
Olaszország	68	73	77	55	31	34	19	21	19	42	44	24	46	42	39
Luxemburg	78	85	78	53	35	62	34	25	29	38	42	38	51	47	52
Hollandia	76	84	89	36	54	68	43	32	32	73	81	41	57	63	57
Ausztria	81	79	93	40	22	51	37	30	54	29	54	54	47	46	63
Portugália	95	76	78	49	9	17	22	8	7	23	30	6	47	31	27
Finnország	81	92	96	41	56	49	25	39	24	68	58	45	54	61	53
Svédország	89	90	91	58	61	67	41	39	41	52	71	62	60	65	65
N.-Britannia	87	85	93	54	51	62	40	52	39	47	35	49	57	56	61
EU15	80	84	87	50	41	53	28	30	27	49	57	44	52	53	53
K-EU10			91			41			8			33			42
Bulgária			92			28			5			6			33
Cseh Közt.			87			43			18			48			49
Észtország			96			41			15			49			50
Magyaro.			89			26			18			16			37
Litvánia			93			35			9			25			40
Lettország			91			30			1			17			35
Lengyelo.			96			43			0			44			46
Románia			81			29			4			16			32
Szlovákia			94			32			22			29			44
Szlovénia			93			35			7			43			45

Források: SIBIS (2002, 2003), Eurobarometer (1997, 2000), BKÁE (2003). Az új tagállamokra vonatkozó adatok 2003-ra vonatkoznak.

Nem így áll a helyzet a digitális réssel. Első pillantásra meglepő lehet, hogy az EU-országok átlagában a digitális rés mutatói nagyobbak, mint Kelet-Európában. A diffúzióelmélet magyarázatot kínál az okokra, ugyanis a két régió penetrációs mutatói a diffúziós görbe eltérő szakaszait rajzolják ki. A kelet-európai országok a korai szakaszban vannak, az S-görbe első, lapos szakaszán, ahol a különbségek csekélyek (bár az aránybeli eltérések nagyok) az átlagnépesség és a rizikócsoport között. Az EU-országok ezzel szemben az S-görbe második, meredeken felívelő szakaszánál tartanak, s ebben a szakaszban az arányok csökkenése mellett is nőhetnek a különbségek az átlagnépesség és a kései adaptálók (a rizikócsoportok) között.

1.3. Táblázat: A digitális rés indexe (DG) rizikócsopontonként az Európai Unióban, Kelet-Európában és Magyarországon

	EU15 2002	K-Eu10 2003	Magyarország 2003
Nők	-5.9	-1.5	-2.3
50 év felettiek	-22.6	-1.9	-13.6
Legf. általános iskolai végzettségűek	-31.3	-18.4	-15.8
Alsó jövedelmi kvartilisba tartozók	-29.2	-12.5	-14.5
DG együtt	-22.5	-11.1	-11.6

Forrás: SIBIS, empirica 2002, 2003, BKÁE 2003

Kutatásaink arra utalnak, hogy a digitális szakadék áthidalására alkalmas, az emberek által közvetlenül mozgósítható erőforrások – mint például az, hogy a családban már van valaki, aki tud számítógépezni, vagy az, hogy a munkahelyen van számítógép-hozzáférés – önmagukban nem elégségesek a digitális szakadék áthidalásához (Lengyel et al. 2003).

Digitális írástudás és jövedelem

Azzal a kézenfekvő feltevással élhetünk, hogy a digitális írástudás számottevő pozitív oksági kapcsolatban áll az életminőséggel, annak mind objektív (a háztartási jövedelmekben mért) mind pedig szubjektív (elégedettségi) aspektusával. A panel adatok meggyőznek arról, hogy a számítógépes tudás és a jövedelem közt szoros kapcsolat van. Ez időben is igazolható. A tavalyi tudás jelentősen befolyásolja az idej jövedelmet.

1.4. Táblázat: A számítógépes tudás és a jövedelem közötti kapcsolat szorossága a kaposvári kistérségben, 2002-2003 (Phi)

	Jövedelem 2002 ⁺	Jövedelem 2003 ⁺
Számítógépes tudás 2002	.25****	.29****
Számítógépes tudás 2003	.32****	.34****

⁺alsó vs 2-4. kvartilis szerint

**** 0.0001 szinten szignifikáns

Forrás: BKÁE, 2003

Van azonban egy kézenfekvő ellenérv is: a számítógépes tudás csupán azért függ össze ilyen szorosan a jövedelemmel - mondhatják -, mert magába sűrít egy sor más társadalmi hatást, mert a számítógépező társadalom fiatalabb, képzetesebb, mint az átlag. Az ennek ellenőrzésére végzett regressziós számítások azt mutatják, hogy a jövedelmet a számítógépes tudás akkor is befolyásolja, ha a kor és az iskolai végzettség mutatóival kontrolláljuk. A kor elveszíti szignifikanciáját ekkor és a digitális írástudás fontosabbnak bizonyul mint az iskolai végzettség. Azonban a fordított irányú összefüggés erősebb: a tavalyi jövedelem erősebben hat az idej

számítógépes tudásra. A jövedelem jobban becsli (korra, végzettségre kontrollálva) a számítógépes tudást, mint fordítva. Ebben a kornak és különösen az iskolai végzettségnek is jelentős szerepe van.

Kérdés, hogy csupán a diffúziós görbe alsó szakaszában érvényes összefüggés-e az, hogy a jövedelem erősebben befolyásolja a tudást, mint fordítva, vagy másutt is így érvényesül. Svéd adatokon ellenőrizve a feltevést azt látjuk, hogy a két tényező kiegyenlítően hat egymásra. De míg a jövedelem magyarázatában a kor és a végzettség elveszítette magyarázó erejét a digitális írástudás mellett, addig a tudást a jövedelem mellett a kor és a végzettség is érdemben befolyásolta, s így az utóbbi modell egészében a számítógépes tudás esélyének jobb becslését adja, mint fordítva.

Digitális írástudás és szubjektív jólét

E kérdés kapcsán a szubjektív jólét kognitív aspektusáról, az elégedettségről lesz szó. Arról, hogy milyen tényezők állnak az eddig vizsgáltak közül összefüggésben az életminőséggel. Van-e önálló szerepe a szubjektív jólét formálódásában a számítógépes tudásnak, vagy csupán más tényezők hatását közvetíti? Az elégedettség kétötödöt némiképp meghaladó aránya egyenlőtlenül oszlik meg a korcsoportok, a végzettség és a jövedelem szerint.

1.5. Táblázat: Az életükkel elégedettek aránya társadalmi kategóriák szerint, a kaposvári kistérségben, 2003-ban (%)

	Elégedett életével	Cramer's V/Phi	N
Átlag	42.7		632
50 év feletti	35.1	.14****	289
Nő	41.2	n.s.	345
Legfeljebb 8 általános végzettségű	30.3	.18****	211
Alsó jövedelmi kvartilisba tartozott 2002-ben	30.1	.13***	128
Tudott-e számítógépezni, 2002-ben?	56.2	.21****	234

**** 0.0001 szinten szignifikáns

Forrás: BKÁE, 2003

Az idősek, az elemi végzettségűek, az alsó jövedelmi kvartilisba tartozók érthetően az átlagnál jóval kevésbé, míg a számítógépezni tudók az átlagnál jóval inkább elégedettek életükkel.

1.6. Táblázat: Az elégedettség becslése az előző évi számítógépes tudás és jövedelem, valamint a kor és az iskolai végzettség változóival a kaposvári kistérségben 2003-ban (logisztikus regressziós modell)

	B	Wald	Szignifikancia	Exp (B)
KOR50	-0.2	2.6	.3417	0.8
SZG02	0.6	7.4	.0066	1.8
RIZISK	0.4	3.2	.0744	1.5
RIZJOV02	0.4	2.6	.1068	1.4
Konstans	-0.9	15.5	.0001	
-2LL	722.7			
Modell khi négyzet	30.5			
Helyesen besorolt esetek (%)	64.3			

Ahol RIZJOV02= 0 az alsó és 1 a 2-4.jövedelmi kvartilis esetén 2002-ben

KOR50 = 0, ha 50 évesnél fiatalabb és 1, ha 50 éves, vagy idősebb

RIZISK= 0, ha legfeljebb általános iskolai és 1, ha ennél magasabb végzettségű

SZG02= 0, ha nem tudott és 1 ha tudott számítógépezni 2002-ben

Forrás: BKÁE, 2003

Az elégedettséget becsülő modellből azt a meglepő üzenetet lehet kiolvasni, hogy a fenti tényezők közül csak a számítógépes ismeret rendelkezik szignifikáns magyarázó erővel az elégedettségi esélyeket illetően, hatása tehát erősebb mint a koré, a végzettségé és a jövedelemé.

Információs technológia, szabadidő

A szakirodalomban nagy vita van arról, hogy a számítógép elidegenít-e (úgy mint a tv) a primer szociális közösségektől, vagy van lehetőség arra, hogy a virtuális közösségek és a szemtől szembeni társas kapcsolatok egymást kiegészítsék, érintkezzenek, egymásra épüljenek (Robinson et al. 2002). A vitában az egyik fél úgy érvel, hogy a virtuális közösségek hálója gazdagítja és kiegészíti a kapcsolatok körét, a másik pedig úgy, hogy a „digitális idő” csak a társas idő rovására növekedhet. Megfontolandó kérdés lenne itt továbbá, hogy a digitális tudás elsajátítása, - karbantartása, s a virtuális kapcsolat nem generálhat-e maga is primer kapcsolatokat. Ugyanakkor empirikus vizsgálatok ellentmondó eredményeket idéznek fel: egy külföldi vizsgálati eredmény szerint az Internetezők jóval kevesebb időt szánnak a személyes kapcsolatok ápolására mint az átlag (Nie et al 2002). Ha otthon használják az Internetet, akkor ez a társas szabadidejük rovására megy. Ha a munkahelyükön Interneteznek, akkor ez nem befolyásolja a társas szabadidőt, ám értelemszerűleg csökkenti a kollégákkal való személyes kontaktusok intenzitását. Egy másik vizsgálat viszont azt mutatta ki, hogy a fiatalok körében az Internetezők társas kapcsolatai, olvasási szokásai nem tértek el az átlagtól (Wagner et al. 2002). A hazai időmérleg adatokon végzett elemzések tanúsága szerint az Internetezés csökkenti a szabadidőt, de ezen belül nem csökkenti, hanem növeli a társas

szabadidő volumenét, akkor is, ha azonos kor-és végzettségi csoportokon belül vizsgáljuk az összefüggést (Nyeste 2003).

1.7. Táblázat: A napi tv-nézés hossza a számítógépes tudás szerint a kaposvári kistérségben (%)

	-1 óra	1,1-2 óra	2,1-3 óra	3,1 – óra	N
Nem tud számítógépezni	14.9	23.0	28.2	33.9	372
Tud számítógépezni	17.2	41.2	27.2	14.4	257
Együtt	15.8	30.4	27.8	25.9	630

Phi=.25****

Forrás: BKÁE, 2003

Adataink azt mutatják, hogy a tv-nézés és a számítógépezés között negatív kapcsolat van: a számítógépezők főként abban a kategóriában felülreprezentáltak, amelyik az átlagnál kevesebbet, azon belül is napi 1-2 órát néz tv-t.

1.8. Táblázat: A tv-nézés hossza a kor, a képzési idő, a számítógépes ismeret, a nem és a jövedelem változójával becsülve (lineáris regresszió)

	B	S.E.	Béta	Szignifikancia
Kor	0.12	0.03	0.17	.0001
Iskolai évek száma	-0.44	0.13	-0.13	.0015
Konstans	17.87	2.39	-	.0000
A nem szignifikáns változók:	Számítógépes tudás	-	-0.05	.3597
	Nem	-	0.02	.5994
	Jövedelem	-	0.01	.7758
R négyzet	0.05			

N= 630

Forrás: BKÁE, 2003

A tv nézés terjedelme a vizsgált változók közül inkább a kor és az iskola függvénye, nem függ a számítógépes ismeretektől, erre utalnak a regressziós becslések gyenge eredményei. Mindazonáltal a tv-nézés és a számítógépezés társadalmilag nem azonos kategóriák. Bár egyik sem épít primer kapcsolatokat (ha szűkebben csak a számítógépezésre és nem az Internetezésre gondolunk), a tv inkább passzív-receptív, a számítógépezés aktív, olykor a munkával is összefüggő, vagy kreativitást igénylő elfoglaltság.

Digitális írástudás és társadalmi erőforrások

A digitális írástudás és a társadalmi erőforrások bonyolult kapcsolatának három aspektusát vizsgáltuk. Azt, hogy milyen kapcsolatban áll a számítógépes ismeret az emberekbe vetett általános bizalommal, a baráti kapcsolatok terjedelmével és a

kognitív mobilizációval. Utóbbin értve azt a Ronald Inglehart által alkalmazott kérdést (Inglehart 1990), hogy valaki szokott-e szűkebb közösségében, baráti társaságban politikai kérdéseket megvitatni. Ez ugyanis az összehasonlító vizsgálatok tanúsága szerint nagyobb esélyt ad az eliteket befolyásolni képes, posztmaterialista makro-társadalmi jövőkép kialakulásának. Vizsgálati eredményeink azt mutatják, hogy a digitális írástudás nincs kapcsolatban a generalizált bizalommal, ezzel szemben szoros pozitív kapcsolatban áll a személyes elkötelezettség és a kognitív mobilizáció indikátoraival.

1.9. Táblázat: A digitális írástudás a társadalmi erőforrások kategóriái szerint (%)

	Nem tud számítógépezni	Tud számítógépezni	N	Phi
Átlag	59.3	40.7	632	
Akik nem bíznak az emberekben	61.4	38.6	440	n.s.
Akiknek nincsenek barátaik	85.8	14.2	118	.27****
Akik nem vitatnak meg politikai kérdéseket baráti társaságban	80.5	19.5	185	.28****

Forrás: BKÁE, 2003

Értelemszerűen ismét ellenőriznünk kellett, hogy mi ebből a digitális írástudás önálló hatása és mi tudható be a számítógépezők sajátos társadalmi összetételének. A vizsgálatok azt az eredményt hozták, hogy a baráti kapcsolatok léte és terjedelme a kor és az iskolai végzettség hatásával áll inkább összefüggésben.

1.10. Táblázat: A baráti kapcsolatok terjedelme a kor, a képzési idő, a számítógépes ismeret és a jövedelem változójával becsülve (lineáris regresszió)

	B	S.E.	Béta	Szignifikancia
Kor	-0.05	0.02	-0.09	.0383
Iskolai évek száma	0.21	0.10	0.09	.0394
Konstans	6.11	1.76		.0005
A nem szignifikáns változók:	Számítógépes tudás	-	0.04	.4859
	Jövedelem	-	0.07	.1233
R négyzet	0.02			

Forrás: BKÁE, 2003

A számítógépes írástudás hozzájárulása tehát ez esetben látszólagos. A kognitív mobilizáció tekintetében viszont, ami nem a baráti kapcsolatok terjedelmét, hanem tartalmát világítja meg, a számítógépezés a legerősebb magyarázó tényező: erősebb mint az iskola és a kor, s a jövedelem hatását eliminálja.

1.11. Táblázat: A kognitív mobilizáció becslése a számítógépes tudás, a jövedelem, valamint a kor, a nem és az iskolai végzettség változóival a kaposvári kistérségben 2003-ban (logisztikus regressziós modell)

	B	Wald	Szignifikancia	Exp (B)
KOR50	-0.19	0.91	.0000	0.82
SZG03	1.06	16.45	.0000	2.89
RIZISK	0.52	5.71	.0169	1.69
RIZJOV03	0.42	3.60	.0577	1.52
RIZNEM	0.53	0.68	.0090	1.70
Konstans	-0.25	1.03	.3093	
-2LL	621.3			
Modell khi négyzet	75.05			
Helyesen besorolt esetek (%)	71.8			

Ahol RIZJOV03= 0 az alsó és 1 a 2-4.jövedelmi kvartilis esetén 2003-ban
KOR50 = 0, ha 50 évesenél fiatalabb és 1, ha 50 éves, vagy idősebb
RIZISK= 0, ha legfeljebb általános iskolai és 1, ha ennél magasabb végzettségű
SZG03= 0, ha nem tudott és 1 ha tudott számítógépezni 2003-ban

Forrás: BKÁE, 2003

Információs technológia és a vállalatok

A vállalatok körében végzett vizsgálatok arra mutatnak, hogy a nem kooperatív vállalati magatartás és a hivatali ismerősök száma (a gyenge kötések terjedelme) közt szignifikáns kapcsolat van (Csabina-Leveleki 2003). Ugyancsak szignifikáns negatív kapcsolat van a minőségbiztosítás és a partner kompetenciájába vetett bizalom között (Kopasz 2003).

A vállalatokon belül igen jelentős eltérések vannak az információs technológia alkalmazását tekintve, s úgy tűnik, hogy a mikro-és kisvállalkozások nem tudják kiaknázni az információs technológia terjedéséhez kapcsolódó lehetőségeket (Nagy Réka 2003). Az információs társadalomhoz fűződő azon remények, melyek szerint e változások a gazdaság duális szerkezetének mérsékléséhez vezetnek, egyenlőre illúziónak látszanak bizonyulni (Janky 2003).

Következtetés

Végezetül valamire ismételten figyelmeztetnék az adatok elemzésével és a következtetésekkel kapcsolatban: ne feledjük, hogy ezek a diffúziós görbe alsó szakaszára érvényes összefüggéseket és megállapításokat tartalmaznak. Bár a magyar és a svéd adatok összevetéséből úgy tűnik, hogy a jövedelem és a számítógép kapcsolatát illetően nem módosul a kép a görbe felívelő szakaszában sem, nem biztos, hogy mindez igaz az attitűdökre, a társadalmi erőforrásokra és a korporatív aktorokra is. Vizsgálataink prediktív ereje tehát korlátozott. Amit érvényesen állíthatunk egy innováció terjedésének kezdeti szakaszán a társadalmi

különbségek és hatások tekintetében, nem biztos, hogy érvényes lesz a szaturációs pont elérése után.

Az Internet terjedési görbéje hasonló meredekséget mutat, mint a televízióé: a kilencvenes évek elején indult, s az ezredfordulón már az amerikai háztartások több mint felében elérhető volt. Ami a terjedés elején fontos társadalmi vízválásztónak bizonyul, az a telítettségi szint elérését követően elveszítheti jelentőségét. Előfordulhat, hogy már nem az számít, hogy van-e valakinek rádiója, tv-je, hanem inkább az, hogy milyen minőségű szolgáltatást vesz igénybe, s főként, hogy milyen tartalmak közvetítésére használja azt. A különbségek tehát nagy valószínűséggel fennmaradnak, de áttevődnek a minőség és a tartalom összetevőire. Előfordulhat azonban az is, hogy a használatban mutatkozó kezdeti különbségek, ha mérsékeltebben is, de tartósan rögzülnek. A telefon esetében például úgy tűnik, hogy a minőségi különbségeken túl a rizikócsoportok sajátos használati eltérései is fennmaradnak.

Másfelől pedig azt, hogy milyen társadalmi hatásai vannak egy innovációnak, milyen mélyen formálja át az életmódot, az emberi kapcsolatokat, az életesélyeket és az intézményeket, akkor tudjuk igazán érdemben tanulmányozni, ha az innováció a telítettségi szintet elérte és nem csupán szűk rétegekre gyakorol hatást. Lehetnek a hatásokról korábban is elképzeléseink, s érdemes szisztematikusan feldolgozni kezdetektől az ezzel kapcsolatos véleményeket és attitűdöket, ám a teljes és tartós társadalmi hatás csak később mutatkozik meg.

A különbségek rögzülésére, a lemaradásokra, egyenetlenségekre és mellékhatásokra a kezdet kezdetétől rávilágíthatunk, s ezt teszi ez a kutatás is. Nem lényegtelen, hogy a kezdeti különbségek rögzülnek-e, hogy a rizikócsoportok S-görbéje alacsonyabb szinten kezd-e ellaposodni, mint az átlagnépességé, vagy a kezdeti lemaradás után eléri az átlagos diffúzió mértékét. Az előbbi eset a digitális szakadék rögzülését, az utóbbi pedig áthidalását jelentheti. Nem lényegtelen ez, amennyiben az információk birtoklása, a kezelési készség megléte, vagy hiánya jelentős új társadalmi különbségek forrásává válhat. A társadalmi korrekciós mechanizmusok e jelzéseket figyelembe véve is módosíthatják azt a képet, ami végül is a szaturációs szint elérését követően intézményként rögzül, s kikerülhetetlenül életünk jó vagy rossz feltételévé válik.

Hivatkozások

Castells Manuel (1996) *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers Ltd. Malden, MA

Coleman James S- Elihu Katz- Herbert Menzel (1966) *Medical Innovation: a Diffusion Study*. Bobbs Merrill

Csabina Zoltán-Leveleki Magdolna (2003) A kooperatív vállalati magatartás és a piacszerkezet összefüggései. In: Lengyel György (szerk.), *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 3. kötet. Információs technológia és vállalati magatartás*. BKÁE, Bp., 51-85.o.

Eranus Eliza-Letenyei László-Siklós Viktória (2003) Sok link –Internet? In: Lengyel György (szerk.), *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 2. kötet. Információs technológia és helyi társadalom*. BKÁE, Bp., 29-76.o.

Futó Péter-Kovács Ákos-Pálinkó Éva (2003), *Információs társadalom és humán erőforrás fejlesztés – magyar közpolitikák szembesítése egy közép-európai lakossági felmérés eredményeivel*. In: Lengyel György (szerk.), *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 1. kötet. Az információs technológia terjedése*. BKÁE, Bp., 41-66.o.

Füleki Dániel (szerk.) (2001), *Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Az előkutatás eredményei. I-III. kötet*, Bp. BKÁE

Hampton, Keith N.- Barry Wellman (2002), *The Not So Global Village of Netville*. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA, 345-371.o.

Inglehart, Ronald (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, Princeton U.P., 335-392.o.

Janky Béla (2003) A vállalati stratégiák átalakulása és az információ-technológiák fejlődése: A Vállalati Panel eredményei. In: Lengyel György (szerk.), *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 3. kötet. Információs technológia és vállalati magatartás*. BKÁE, Bp. 25-50.o.

Kelen András (2003) Az információgazdaság nonprofit üzemmódja. In: *Közgazdasági Szemle L.évfolyam*, május, 450-464.o.

Kopasz Marianna (2003) A bizalom különböző aspektusai a hazai vállalkozások üzleti kapcsolataiban. In: Lengyel György (szerk.), *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 3. kötet. Információs technológia és vállalati magatartás*. BKÁE, Bp., 87-112.o.

Lengyel György (szerk.) (2002), *Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási eredmények. 1-4. kötet*, Bp. BKÁE

Lengyel György (szerk.)(2003), Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 1-3. kötet, BKÁE, Bp.

Lengyel György-Lőrincz László-Siklós Viktória -Füleki Dániel (2003) Hidak a digitális szakadék fölött. Jel-kép, 3.sz., 25-43.o.

Lőrincz László (2003) Információs technológiák a kaposvári kistérségben. Változások, 2002-2003. In: Lengyel György (szerk.), Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 2. kötet, Információs technológia és helyi társadalom. BKAE, Bp. 2003, 151-172.o.

Lyon, David (1988) The Information Society: Issues and Illusions. Cambridge, Basil Blackwell

Nagy Beáta (2003), G(ender)G(eneration)G(ap): Kirekesztés vagy befogadás? In: Lengyel György (szerk.), Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 1. kötet, Az információs technológia terjedése. BKAE, Bp., 11-39.o

Nagy Réka (2003) Információs és kommunikációs technológiák használata a magyar vállalatok körében. Lengyel György (szerk.), Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 3. kötet. Információs technológia és vállalati magatartás. BKÁE, Bp.,5-24.o.

Nie, Norman H.-D.Sunshine Hillygus-Lutz Erbing (2002) Internet Use, Interpersonal Relations and Sociability: A Time Diary Study. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), The Internet in Everyday Life. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA., 215-243.o.

Norris, Pippa (2001) Digital Divide Cambridge U.P.

Nyeste Gábor (2003) A magyar információs társadalom időmérlege. In: Lengyel György (szerk.), Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. 1. kötet, Az információs technológia terjedése. BKÁE, Bp. 2003, 67-88.o.

Robinson, John P.-Meyer Kestnbaum, Alan Neustadt- Anthony S. Alvarez (2002), The Internet and Other Uses of Time. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), The Internet in Everyday Life. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA., 244-262.o.

Rogers, Everett M. (1995(4)): Diffusion of Innovations. New York, Free Press

Schön, Donald A.-Bish Sanyal-Wiliam J.Mitchell (eds.) (1999) High Technology and Low-Income Communities. Prospects for the Positive Use of Advanced Information Technology. MIT Press, Cambridge, Mass., London

SIBIS Pocket Book 2002/03. empirica, Bonn 2003

Siklós Viktória (2003), Internet-használat: fiatalok és az információs technológia. In: Lengyel György (szerk.), Információs technológia és életminőség. Kutatási

eredmények. 2. kötet, Információs technológia és helyi társadalom. BKÁE, Bp. 2003, 77-118.o.

Sajó András (2003) Internet-demokrácia? In: Beszélő, III. folyam, VIII. évfolyam, 7-8.sz., 45-56.o.

Schumpeter, Joseph A. (1980) A gazdasági fejlődés elmélete. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

Tamás Pál (2002) Előadás az MSZT „Információs társadalom” szekciójában, Szeged

Valente, Thomas, W (1995) Network Models of the Diffusion of Innovations. Cresskill, New Jersey, Hampton Pr. Inc.

Wagner, Gert G.-Rainer Pischner-John P.Haisken-DeNew (2002) Changing Digital Divide in Germany. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), The Internet in Everyday Life. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA. 164-185.o.

Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds) (2202) The Internet in Everyday Life. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA.

2. Hidak a digitális szakadék fölött

Bevezető

A digitális szakadék (digital divide) fogalmát a különböző társadalmi csoportok információs társadalomba való bekapcsolódási lehetőségének kutatása kapcsán használják. Ennek egy lehetséges széles megközelítését adja az OECD (2001), amely szerint a digitális szakadék többféle különbséget jelöl országok között és országokon belül is.¹

Digitális szakadékról egy társadalmon belül akkor beszélhetünk, ha szisztematikus és mély különbségek vannak egyes társadalmi csoportok között az információs technológiával kapcsolatos tudás és hozzáférés tekintetében. Szélső formájában ez azt jelentheti, hogy bizonyos (lakóhelyi, iskolai, életkori, etnikai, stb.) jellemzőkkel rendelkező csoportok ki vannak zárva az információs társadalomból, míg mások részt vesznek benne. A digitális szakadékot általában az információs társadalomhoz kötődő internethasználat alapján szokták mérni, azonban ugyanígy releváns az ehhez szükséges számítógép-használat vizsgálata, illetve a hozzáférés jellegű mutatók számítása is. A digitális szakadék mérése alapvetően empirikus kérdés, ennek úttörő tanulmánya az Egyesült Államokban a Department of Commerce és a NTIA által készített tanulmányorozat². A digitális szakadékkal foglalkozó szerzők nem csak az egyének közötti különbségeket, hanem az országok közötti különbségeket is vizsgálták empirikusan, annak az okát keresve, hogy mik az egyes országok közötti különbségek okai³.

A digitális szakadék körüli vita résztvevői általában nem az adott időben létező különbségeket kérdőjelezik meg, hanem azt a normatív elvet, hogy szükséges az egyenlősítés a digitális javak tekintetében, tehát, hogy valóban mások-e ezek, mint más fogyasztási cikkek. Van olyan álláspont, amelyik szerint önmagában az, hogy valakinek van valamije, másnak pedig nincs, még nem igazolja, hogy egy fontos társadalmi problémáról van szó. Akik a digitális szakadék létét hangsúlyozzák, gyakran elmulasztják annak ellenőrzését, hogy az egyes társadalmi dimenziókban mutatkozó különbségek összeállnak-e egy rendszerré. Továbbá elmulasztják annak ellenőrzését is, hogy vannak-e olyan társadalmi mechanizmusok, amelyek kiegyenlíthetik a kezdeti erős különbségeket. Fontos ugyanis észrevenni, hogy nem egyszeri jelenséggel, hanem egy időbeli folyamattal van dolgunk: egy technológia elterjedésével, diffúzióval különböző társadalmi rétegekben. Egy újonnan megjelenő technológia kezdetben többnyire igen drága, majd – ha sikeres technológiáról van

¹ Digital divide – the gap between individuals, households, businesses and geographic areas at different socio-economic levels with regard both to their opportunities to access information and communication technologies and to their use of the Internet. The digital divide reflects various differences among and within countries (OECD 2001)

² Falling Through the Net <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/digitaldivide>.

szó – egyre olcsóbb lesz, és egyre szélesebb körben terjed el. Egy nézőpont szerint tehát csak annyiról van szó, hogy az újdonságok megjelenésük után előnyt jelenthetnek birtoklóiknak, akik ezt a magasabb árban meg is fizetik – amikor pedig már olyan olcsóvá válik a termék, hogy széles kör számára elérhető, már nem jelent előnyt a birtoklása, illetve addigra megjelenik az adott technológiának egy fejlettebb változata. A NTIA jelentése szerint például 1998 és 2000 között az USA-ban gyakorlatilag eltűnt a férfiak és nők internethasználata közötti (egyébként sem jelentős) különbség, illetve a vidéki háztartások is jelentősen felzárkóztak az országos átlaghoz (NTIA 2000 xv-xvi old). Mindez gyakran nem azt jelenti, hogy megszűnnek az egyenlőtlenségek, hanem, hogy más mutatókkal mérhetők. Fenti körülmények közt 2002-ben már nehéz elemezni azt, hogy mely háztartásban van mobiltelefon, és melyikben nincs. A valódi különbség azzal mérhető, hogy hány készülék van a háztartásban és mire használják azokat. Azaz miután egy technológia elterjedt, a használatában mutatkozó eredeti különbség áttevődik az adott technológia eltérő mennyiségeire, vagy minőségeire, illetve egy fejlettebb technológiára. (Az internettel kapcsolatban például lásd: Hargittai 2002). Mikor a digitális szakadék jelensége mellett a terjedési folyamat jelenségeire is ráirányítjuk a figyelmet, nem gondoljuk, hogy a kezdetben mutatkozó különbségek lényegtelenek, s automatikusan felszámolódnak. Éppen annak ellenőrzését tartjuk szükségesnek, hogy a terjedést elősegítő társadalmi mechanizmusok mennyire erősek, mennyire képesek a különbségek csökkentésére.

A technológia időbeli elterjedésének vizsgálatakor nagy jelentősége van annak, hogy hogyan definiáljuk az újdonságot, amiről szó van. Jelentős leegyszerűsítés lehet például a “személyi számítógép”, mint fogalom használata: nem biztos ugyanis, hogy valóban előnyben van az, aki a kilencvenes évek elején Commodore gépet vásárolt azzal szemben, aki az első PC-jét a kilencvenes évek közepén vásárolta. S bár kevésbé – csak sebességükben - térnek el a különböző internet-kapcsolatok, azonban ez is jelentős hatással lehet a használati szokásokra.

A digitális szakadék időlegessége mellett érvelhetnénk továbbá azzal, hogy az internettel kapcsolatos egyenlőtlenségek valószínűleg jelentős részben a magas költségekből és a számítógép ismeretének hiányából származnak. Márpedig van olyan álláspont is, amelyik szerint az internet számítógéphez kötöttsége egy technikai ugrás (mobiltelefon, vagy televíziós alapú internet) következtében – mely olcsó, standardizált hozzáférést biztosít - rövid időn belül el is tűnhet, ami merőben új helyzetet teremt.

Mindenesetre az általánosan elfogadott nézet az, hogy a digitális kultúrából való kimaradás tartós lemaradással fenyeget. Meg kell jegyezni továbbá, hogy termékeny lehet Magyarország fejlett országokhoz való hasonlítása az internet elterjedése kapcsán, azonban a tanulmány elkészültének időpontjában jelentős lemaradásunk

³ Például: Kiiski, - Pohjala. 2002, Hargittai, 1999.

van nem csak a nyugat-európai, hanem egyes közép-európai országok mögött is ebből a szempontból.⁴

A különböző társadalmi csoportok különböző időben való bekapcsolódását jósolja a diffúzióelméletnek nevezett irányzat is, amely különböző innovációk elterjedésével foglalkozik (Rogers 1995 (4), Valente 1995, Katz 1999). Az elmélet alapja, hogy az innováció elterjedése során az emberek nem elszigetelten döntenek, hanem hatnak egymásra, a diffúzió tehát társadalmilag beágyazott folyamat. Általában megkülönböztethetünk egy a többiektől függő hatást, illetve egy ettől független hatást (amelyet bizonyos esetekben például a tömegkommunikáció hatásával azonosítanak, például Muller - Mahajan – Bass 1990). Ezt a kétféle hatást - a társadalmi kapcsolatoktól függő és attól független tényezőket – különíti el klasszikus tanulmányában Coleman Katz és Menzel (1966) is. Egy új gyógyszer alkalmazásának vizsgálatában kimutatták, hogy bár az orvosok nagyon nagy többsége a gyógyszergyár ügynökétől hallott az új gyógyszerről először, 90%-uk csak akkor kezdte el használni, amikor legalább 2 forrásból hallott róla (például másik orvostól). A kapcsolatok hatását vizsgálva kiderült, hogy jelentősen befolyásolják az alkalmazás kezdetének időpontját kapcsolatoktól független tényezők, de ha kettéválasztották az orvosokat társadalmilag integráltakra és izoláltakra, kiderült, hogy az új gyógyszer elterjedése az izolált orvosok között lineáris folyamat, míg az integráltak esetében a kapcsolatok miatt a gyógyszer alkalmazása gyorsuló ütemben terjedt el. Ezt a mintázatot – létező számítógépek száma és az új belépők száma közötti kapcsolatot – mutatja ki az USA városaira empirikusan Goolsbee és Klenow (2002) tanulmánya.

A homofília (Lazarsfeld-Merton, 1964) modellje alapján az emberek szívesebben teremtenek kapcsolatot olyanokkal, akik hasonló hitekkel, tudáskészlettel rendelkeznek: könnyebben megértik egymást. A másféle emberekkel való interakció viszont frusztrációhoz vezet, ezért ritkább. E miatt az innovációk is inkább hasonló csoportokban terjednek (például a számítógépek a felsővezetők között- Kearns, 1992) Az információs technológiákra alkalmazva az elméletet plauzibilis magyarázatot ad a digitális szakadék kialakulásáról: a technológiák ugyanis először a magasabb státuszú csoportokban terjednek el, és a homofília miatt nehezen jutnak át más csoportokba.

A szakadék áthidalása (bridging the digital divide) kifejezés általában olyan törekvések elnevezésére szolgál, amelyek a különbségek csökkentését tűzték ki célul (pl. Servon, 2002, Schön et al. 1999). Ez nagyon sokféle politikai eszközt jelenthet.

⁴ Számításaink szerint a digitális szakadék (DIDIX) mértéke -egy nullától százig terjedő skálán, ahol a nullához közelebbi érték a mélyebb szakadékra utal - 2002 első negyedében az Európai Unió országaiban 55 pont volt, míg Magyarországon egy évvel később 37 pont. Az Észtországot, Litvániát, Lettországot, Lengyelországot, a Cseh Köztársaságot, Szlovákiát, Magyarországot, Szlovéniát, Romániát és Bulgáriát tartalmazó közép-kelet-európai mintára számított átlagos érték ugyanekkor 43 pont (Lengyel 2003). Hasonló elmaradás mutatkozott az információs technológia elterjedtsége tekintetében, lásd például a World Internet Projekt, vagy az Eurobarometer adatait.

Az OECD (2001) például a következőket említi: hálózati infrastruktúra fejlesztése (hálózatépítés, versenyösztönző szabályozás), hozzáférés elterjesztése (iskolai és nyilvános hozzáférés kifejlesztése), oktatás, képzés (iskolai és szakmai továbbképzés) elterjedés segítése az üzleti világban (kisvállalatok, vidéki területek), állami projektek (on-line szolgáltatások), nemzetközi együttműködés. A digitális szakadék áthidalásával sok civil szervezet foglalkozik a kormányokon kívül, a különböző képzési formák, vagy a számítógép-hálózatok eljuttatása a szegény országokba gyakori példája tevékenységüknek. Kézenfekvőnek tűnik az a feltevés, hogy az információs technológia terjedése, s a lokális hálózatok megjelenése hozzájárulhat a társadalmi erőforrások bővüléséhez, s a közösségi aktivitás megerősödéséhez. Vizsgálati eredmények arra utalnak, hogy a hálózatok inkább a korábbi erős kapcsolatok reaktivizálását szolgálták, illetve, hogy a korábbi erős közösségi tevékenység járult hozzá érdemben a lokális hálózatok megjelenéséhez (Hampton-Wellman 2002, Kavanaugh-Patterson 2002)

Mi a hidakat a fejlesztéspolitikai értelmezésnél tágabb jelentésben használjuk: olyan tényezőket keresünk, amelyek kapcsolatban állnak a számítógépes tanulási hajlandósággal és ezért befolyással vannak a különbségek alakulására, a digitális szakadék dimenzióit átmetszve, "hidat alkotva". Ilyen lehet egyebek közt a munkahelyi számítógépes hozzáférés, az, hogy valaki megfelelően tudja-e használni a mobil telefont, hogy a családban van-e valaki, aki tud számítógépezni, illetve, hogy van-e a településen teleház, vagy más nyilvános Internetezési lehetőség. A teleháznak a diffúzióelmélet értelmében főleg abban az esetben kellene hatással lennie, ha a számítógépek még nem terjedtek el a háztartásokban, mivel ekkor nagyobb a pótlólagos információ szerepe. Továbbá akkor lehet nagyobb szerepe a teleháznak, ha az más intézményekkel együtt működik. A teleház-mozgalom ideológiája az, hogy az intézmény különböző közösségi funkciókat egyszerre tölt be, közösségi találkozási pontként működik, s közelebb hozza az információs technológiát a lakossághoz:

"Amióta megnyitottuk a teleházat, a családoknál lévő számítógépek száma óriási növekedést mutat, a nulláról ez 72-re nőtt. 72 családban nem az volt a fontos 96 és 2001 között, hogy ki tud még többet inni, hanem, hogy a gyerekek számítógépe legyen. Óriási dolog. Ez volt az egyik cél..... Ha ez nincs ma Neszmélyen, akkor nincs 72 családban számítógép, és a neszmélyi gyerek még mindig, 2001 Magyarországon sem juthat a számítógép közelébe. Szóval ez a hátrány csökkentése"

"Szóval az a misszió, hogy a gyerekeknek a birtokába kell adni ezeket a rendszereket, hogy legyen ő a tanulás képességének a kulcsa. Ez akkor valósul meg, ha odaül sz mellé..."

(N.I., Neszmély)

A fenti érvelés érvényességét azért természetesen korlátozza, hogy a számítógépek más falvakban is jelentősen elterjedtek 1996 és 2001 között, olyanokban, amelyekben nincs teleház. Hasonló küldetéstudatról számol be következő interjúalanyunk is:

“Igen, csak az van, hogy én is a falu lakóin szeretnék segíteni, hogy minél több mindenhez értsenek, minél műveltebbek legyenek, szóval én ebben próbálok mindent, hogy az emberek tudatát egy kicsit előbbre vinni. Ez ma nagyon fontos, én úgy érzem, hogy a közösségépítés nagyon fontos dolog egy kis településen főleg, de ezt mi magunk nem tudjuk megcsinálni, nekünk ehhez segítségre van szükségünk. De már el is van késve a dolog, mert annyira gyorsan változik a világ, és én annyira el vagyok keseredve, mert mi mindig mindenhol hátul kullogunk, és akkor még le is taposnak bennünket.”

(F. M., Cserénfa)

A teleház tehát azért is hozzájárulhat a számítógépek ismeretének és használatának terjesztéséhez, mert gyakran felvállalt szándék áll mögötte. Amerikai példákból ismert, hogy a sikeres teleházak,⁵ illetve programok (ahol nemcsak hozzáférést, hanem képzést és egyéb programokat is biztosítanak) kulcsa többek között a küldetéstudattal rendelkező vezető⁶, ami azt jelenti, hogy személyesen is megpróbálja bevonni az embereket, amennyiben szükséges.

Az alábbiakban először hipotéziseket fogalmazunk meg a digitális szakadékra és a hidakra vonatkozóan, röviden ismertetjük a vizsgálatot és a mintát, majd ellenőrizzük, hogy az általunk vizsgált kistérségben beszélhetünk-e digitális szakadékról. Ezt követően pontosítjuk a hidakra vonatkozó hipotéziseinket és ellenőrizzük azok érvényességét.

Hipotézisek

Két hipotézisünk van a digitális szakadékra, s négy a szakadékot átívelő hidakra vonatkozóan.

D1. A *számítógépes tudás* tekintetében szisztematikus és jelentős különbségek vannak a fontos társadalmi-demográfiai változók (kor, nem településtípus, iskolai végzettség, munkaerőpiaci jelenlét, jövedelem) szerint, s e különbségek egymással is összefüggenek.

D2. A *számítógépes tanulási hajlandóság* tekintetében ugyancsak jelentős és szisztematikus különbségeket várunk a társadalmi-demográfiai változók mentén, s azt, hogy e különbségek hasonló mértékűek mint a számítógépes tudás esetében.

H1. Első híd-hipotézisünk azt mondja, hogy *akinek van a munkahelyén számítógépes hozzáférési lehetősége, az nagyobb eséllyel tud és nagyobb eséllyel tanulna meg számítógépezni mint a többiek*. A munkahelyen látott lehetőségek, az ott elsajátított készségek és kihívások sok felnőtt esetében járulhattak hozzá ahhoz, hogy a számítógépes kultúrával szembesüljenek. Az, hogy a munkahelyén az egyén hozzáférhet a számítógéphez, személyes tapasztalatot jelenthet, információt a munkatársaktól.

⁵ Az ennek megfelelő intézmény az USA-ban a Community Technology Center, CTC.

⁶ Servon (2002): pp 156.

H2. Az információs penetráció mutatói tekintetében jelentős különbségek vannak ugyan a városok és falvak között, ám az információs technológia egyik legígéretesebb aspektusa éppen az, hogy áthidalhatja a társadalmi térbeli távolságokat. Második hipotézisünk tehát az, hogy a *település infokommunikációs ellátottsága pozitív kapcsolatban áll a lakosság számítógép-tanulási hajlandóságával*, akkor is, ha a város és a falu közötti különbségek hatását kiszűrjük. Konkrétan arra számítunk, hogy a településen lévő teleház, vagy más nyilvános internet-elérhetőség pozitív kapcsolatban áll a lakosság számítógéptudásával és számítógép-tanulási hajlandóságával, valamint, hogy a település relatív számítógép-ellátottsága ugyancsak pozitív kapcsolatban áll a tanulási hajlandósággal. Jelentősen meggyorsíthatja a településen az információs technológia terjedését, ha nem kell egy kockázatos családi beruházás ahhoz, hogy valaki használhassa a számítógépet, vagy az internetet. A teleházba járóktól közvetlenül információt is gyűjthetünk a számítógéppel és az internettel kapcsolatban. Lényeges különbség van a médiából származó információ és a hozzánk hasonlóak személyes tapasztalatai között a technológia használhatóságát illetően. Egy ilyen intézmény léte elvileg a jelenség közelebb hozását, és az interakciót is elősegíti egy ilyen speciális térben, sőt, gyakran van az intézményben valaki, akitől segítséget lehet kérni.

H3. Bár a mobil telefon és a számítógép jelenleg nagy különbségeket mutat az igényelt beruházás mértékét tekintve, s használatuk bonyolultsági foka is eltér, kettejük közt mind a birtoklás, mind pedig a készségek tekintetében sok hasonlóság és pozitív kapcsolat van. Mivel a mobil telefon elterjedtebb, arra számítunk, hogy *akik használják a mobil SMS-szolgáltatást, azok az átlagosnál nagyobb eséllyel tanulnának meg számítógépezni is*. A hipotézis összhangban áll az innováció-elméleti modellekkel, oly módon, hogy a mobilkommunikáció ismerete csökkenti a távolságot, a bizonytalanságot az új technológiával szemben.

H4. Sok készséget sajátítunk el nem szervezett formában, csupán a hétköznapi során ellesve. Ez a tudás megszerzésének kevés költséget igénylő, bár kétségkívül esetleges módja. Vannak azonban akik kifejezetten ezt preferálják, mivel egy szervezett képzésen kényelmetlenül éreznék magukat. Az sem súrlódásmentes, ha egy megkérdőjelezhetetlen tekintélyű családfő a gyermekétől tanulja az internet használatát, családon belül azonban ezek a dolgok könnyebben elrendeződnek, nem jelenthetnek áthidalhatatlan akadályt. Arra számítunk, hogy *akinek a családjában van már valaki, aki számítógépes ismeretekkel rendelkezik, az az átlagosnál inkább tanulna meg maga is számítógépezni*.

Ebben az esetben a családi kapcsolat természetesen erős kötést jelent, a számítógépezni tudó pedig az az információs bróker, aki más közegből (iskola, munkahely) a számítógéppel és az információs társadalommal kapcsolatos

információkat közvetíti (Burt, 1999). Akkor pedig, amikor az újdonsággal kapcsolatban döntünk, nagy szerepe van a személyes kapcsolatoknak, mint ahogy ezt a korábban hivatkozott Coleman-Katz-Menzel tanulmány kimutatja például. Akiknek tehát van ilyen családi kapcsolatuk, elvileg nagyobb arányban kellene érdeklődniük a számítógép iránt és elsajátítani annak használatát.

Tisztában vagyunk azzal, hogy az általunk vizsgált tényezők nem szüntetik meg automatikusan az információs technológia birtoklásában mutatkozó szisztematikus társadalmi különbségeket. A családon belüli tanulás lehetősége csökkentheti ugyan az idős és a fiatalok közti tudásbeli különbségeket, de nem befolyásolja a szegények és a gazdagok hozzáférési esélyeit. A munkahelyi tanulás lehetősége nem érinti azokat, akik nincsenek jelen a munkaerőpiacon. Mindazonáltal ha van olyan társadalompolitikai szándék, amelyik a települések és a társadalmi csoportok közötti számítógép-hozzáférési esélyek kiegyenlítését célozza, az számításba veheti az általunk vizsgált terjedési hidak és csatornák hatékonyságát, hatását és mellékhatásait.

E hipotéziseket táblastatisztikákkal és logisztikus regressziós modellekkel kívánjuk tesztelni. (Azokban a modellekben, amelyekben a tanulási hajlandóság a függő változó, természetesen a számítógéphez már értéket kihagyjuk az elemzésből.)

A vizsgálatról és a mintáról

Az elemzéshez azt a 800 fős, a kaposvári kistérségre reprezentatív adatbázist használjuk, amelyet a BKÁE Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének kutatása során vettünk fel 2002 januárjában. A kistérségben a bekerülési arány meglehetősen nagy volt: a 18 éven felülieken belül 0,8%, a háztartások között 1,8%. A mintában a valós megoszlásnak megfelelően nagy súlya van Kaposvárnak (55%), a többi esetet a kistérség 77 kisebb településéből a mintába került 23 adja.⁷

2.1. Táblázat: IKT mutatók a kaposvári kistérségben

	kaposvári kistérség (2002 jan)	országos átlag (2001 szept – WIP) (ugyanúgy a 18 éven felüliekre)
Internet-használat	11,7%	14,6%
Számítógép-hozzáférés otthon	29,0%	25,4%

Az általunk vizsgált kaposvári kistérség egyébként az információtechnológiai mutatók, ezen belül a számítógép-hozzáférés szempontjából megfelel a hazai átlagnak, hibahatáron belül, némiképp afölött van.

A különböző mutatók mentén különböző dimenziói értelmezhetők a digitális szakadéknak (DiMaggio et al 2001) Ezek közül itt a hozzáférés, a használat és az

⁷ Az empirikus felvételt a Mimikri Közvéleménykutató Bt végezte, kétlépcsős, kvótás mintavétellel. A súlyozás kor, nem és település szerint készült. (Lengyel 2002)

ismeret dimenzióit emelnénk ki, amelyek között természetesen erős összefüggések vannak. A számítógéppel rendelkező családok 98%-ában értett is valaki a számítógéphez, illetve a számítógép ismerete esetén sokkal inkább tervezik is számítógép vásárlását (azok közül, akik nem értettek a számítógéphez 14% tervezte, azok közül, akik értettek hozzá 51%). Amikor tehát a digitális szakadékot tárgyaljuk, érdemesnek tűnik a tudást megvizsgálni, ez ugyanis igen jelentős magyarázó tényezője lehet a hozzáférésnek és a használatnak. Az információs társadalomból való kimaradás okait két fő okra vezetik vissza: a gazdasági erőforrások hiányára, illetve az érdeklődés hiányára. Továbbá, a használat - s gyakorlatilag ezzel az információs társadalomba való bekapcsolódás - eltéréseinek jövőbeni alakulása is jelentős mértékben az ismeret és a tanulási szándék függvényében alakul. A két tényező közül ugyanis az anyagi erőforrások hiánya kisebb szerepet játszik, ha a technológia széles körben elérhető.

Digitális szakadékok a kistérségben

2.2. Táblázat: A számítógépezni tudók aránya

	%	Cramer's V/Phi	Szignifikancia
Átlag	37.3		
Aktivitás: nyugdíjas	11.5	.54	.000
iskolai végzettség: -8 általános	8.3	.55	.000
Jövedelem: alsó kvartilis	21.6	.29	.000
Település: falu	33.1	.08	.02
Kor: 60 év felettiek	8.8	.39	.000

N= 798

A számítógépes tudás igen erősen összefügg a munkaerőpiaci jelenléttel: a vezetők és az értelmiségiek több mint négyötöde, a vállalkozók közel fele, de a nyugdíjasoknak csupán alig több mint egytizede tud számítógépezni. Mivel a fizikai dolgozók és a nem nyugdíjas egyéb inaktív népesség körében a számítógépes hozzáértés közel azonos mértékű, egyaránt az egyharmadot meghaladó a munkaerőpiac valójában kétféle módon is strukturálja az infokommunikációs tudást. A munkaerőpiaci jelenlét az egyik tényező, a másik pedig az, hogy a munkaerőpiacon belül valaki kékgalléros, vagy fehérgalléros, illetve vállalkozói munkát lát-e el. A két hatás nagyjából ugyanolyan erős. A nem dolgozók közül 20,3, a dolgozók közül 57,5% ért a számítógépekhez. A dolgozókon belül a kékgallérosok közül 35,8, a fehérgalléros/vállalkozó csoportban 78,1% volt a hozzáértők aránya. (Az aktivitás Cramer V-je 0,384, a gallér színéé 0,428).

Érthetően igen erős az összefüggés az iskolai végzettség és a számítógépes ismeretek között: a nyolc általánost végzettek kevesebb, mint tizede, az érettségizettek kétharmada tud számítógépezni. Hasonlóképpen szignifikáns

összefüggéseket mutat a számítógépes tudás az életkorral is. A hozzáértés a legfiatalabb, 18-29 éves korosztályban a leggyakoribb, 65% és fokozatosan csökken a 10 éves korosztályonként kb. 10%-kal a 40-59 éves korosztályig, ahol 32% ért a számítógéphez. Drasztikus a különbség viszont ehhez képest a 60 év feletti korosztályban, ahol mindössze 8,8% tud számítógépezni. A számítógépes tudás összefügg jövedelemmel is, bár ez utóbbi vonatkozásában a kapcsolat kevésbé erős. Ugyancsak szignifikáns, de kisebb mértékű különbség mutatkozik a városi és a falusi népesség számítógépes tudása közt.

2.3. Táblázat: A számítógépes tudásban mutatkozó digitális szakadék (többváltozós elemzés)

Változó	B	S.E.	Wald	df	Sig	R
ISK4*			110,6295	3	,0000	,3149
ISK4 (1)	,7555	,3067	6,0661	1	,0138	,0621
ISK4 (2)	2,5972	,3110	69,7431	1	,0000	,2534
ISK4 (3)	3,3789	,4059	69,3111	1	,0000	,2526
JOVKAT5**			15,2201	4	,0043	,0827
JOVKAT5 (1)	,4679	,3161	2,1906	1	,1389	,0134
JOVKAT5 (2)	,5122	,3233	2,5107	1	,1131	,0220
JOVKAT5 (3)	1,1372	,3330	11,6626	1	,0006	,0957
JOVKAT5 (4)	1,0904	,3564	9,3588	1	,0022	,0835
DOLG	,7798	,2101	13,7719	1	,0002	,1056
KOR	-,0748	,0088	72,0636	1	,0000	-,2577
K1	,2107	,2062	1,0437	1	,3070	,0000
KVAR	-,2144	,2205	,9457	1	,3308	,0000
EGYALL	,3255	,4211	,5978	1	,4394	,0000
Constant	,0908	,5741	,0250	1	,8744	

Megjegyzések:

*: viszonyítás: 8 ált vagy kevesebb. 1: szakmunkás, 2: érettségi, 3:felsőfokú

***: viszonyítás: alsó negyed. 1: 2. Negyed 2: 3. Negyed 3: felső negyed 4: nem adta meg

N=799 Cox&Snell R²: 0,406, Nagelkerke R²: 0,554

A digitális szakadék nem csak keresztátlákkal, hanem többváltozós, logisztikus regressziós modellel is kimutatható. Az elemzés tanulsága, hogy a nagy R² megerősíti a számítógépes tudásban mutatkozó szakadék létét. A változókat tekintve az előzőekben vizsgált összes változó szignifikáns lett, kivéve a Kaposvár-vidék és a családméret (egyedülálló vagy nem). Ebből az a következtetés adódik, hogy bár ezek a magyarázó változók összefüggőek, a szakadék többdimenziós, a háttérváltozók egymástól független befolyást is gyakorolnak. A kapcsolat iránya a többváltozós modellben a szignifikáns változók esetében megegyezik a kétváltozós elemzés alapján várttal – nincs tehát olyan hatás, hogy valamilyen háttérváltozóval való erős korreláció miatt lett volna a kétváltozós elemzésben ellenkező a kapcsolat iránya.

Az alábbi táblázat eredményeit összevetve a digitális szakadék kapcsán mondottakkal kiderül, hogy a gazdasági és a kulturális adottságok többsége érdemi befolyást gyakorol a számítógépes tanulási hajlandóságra is, ám ez a kapcsolat általában kevésbé erős, mint a már meglévő tudás tekintetében. Egy esetben, a város

és a falu közötti különbség vonatkozásában az egyébként sem erős kapcsolat a tanulási hajlandóság tekintetében elveszítette szignifikanciáját.

Mindebből azt a következtetést legalábbis levonhatjuk, hogy a digitális szakadék létezik, de nem mélyül. A tanulási szándékok tekintetében a különbségek kevésbé markánsak mint az aktuális tudás esetében. A digitális szakadék indikátorai általában egyazon irányban befolyásolják a számítógépes tudást és a tanulási hajlandóságot (a fiatalabbak sokkal inkább tudnak és tanulnának, mint az idősök (nagyon erős összefüggés van a kor és a tanulási szándék között), az aktívak inkább mint az inaktívak, stb.). Az egyik tényező esetében azonban a tudás és a tanulási hajlandóság egymással ellentétesen alakul, s ez éppen a jövedelem dimenziója. Minél magasabb jövedelmi kvartilist vizsgálunk annál magasabb a számítógépezni tudók aránya, azonban a tanulási hajlandóság a legalsó jövedelmi negyedben bizonyult a legnagyobbaknak. Ez tehát éppen a szakadék csökkenését vetíti előre: a rosszabb jellemzőkkel bíró szegényebb réteg között nagyobb a tanulási hajlandóság. Megelőlegezzük, hogy ez ráadásul nem is csak abból következik, hogy a fiatalok között többen tartoznak az alacsonyabb háztartási jövedelműek közé.

2.4. Táblázat: Azok aránya, akik részt vennének kedvezményes számítógépes tanfolyamon⁸

	%	Cramer's V/Phi	Szignifikancia
Átlag	24.3		
Aktivitás: nyugdíjas	8.6	.37	.000
Iskolai végzettség: -8 általános	16.8	.17	.002
Jövedelem: alsó kvartilis	38.0	.21	.000
Település: falu	26.3	.05	ns.
Kor: 60 év felettiek	3.4	.5	.000

N=501

A magyarázó változóink közti összefüggések azt mutatják, hogy a 60 éven felüliek között lényegesen nagyobb az alacsony iskolai végzettségűek aránya. A jövedelem és az iskolai végzettség közötti kapcsolat szempontjából az érettségi megszerzésének van hatása (növeli a felső negyedhez tartozás valószínűségét, és lényegesen csökkenti az alsó kettőbe tartozást). Ehhez képest további - hasonló irányú – hatása van a diplomának. Kaposvár és a falvak összehasonlításában kiderül, hogy utóbbiakban kevesebb az érettségizett, és még kevesebb a diplomás, ennek megfelelően a szellemi/vezető beosztású is, de Kaposváron több az idősebb, vidéken pedig a fiatalabb.

⁸ A kérdés így szólt: Elmenne-e egy helyben szervezett kedvezményes számítástechnikai tanfolyamra?

Viszont vidéken több a nyolc általános, vagy kisebb végzettségű, s mivel átlagosan nem több a nyugdíjas, valószínűsíthető, hogy több az aktív alacsony végzettségű.

2.5. Táblázat: A digitális szakadék változói közötti kapcsolat (Cramer's V/Phi)

	Aktivitás	Iskola	Jövedelem	Település	Kor
Aktivitás	X	.32	.24	.29	.41
Iskola		X	.22	.28	.23
Jövedelem			X	.30	.15
Település				X	.20
Kor					X

Az aktivitás, az iskolai végzettség, a kor és a jövedelem közötti összefüggés kézenfekvő: az idős inaktív népességben felülreprezentált a képzetlenek és alacsonyabb jövedelműek aránya. Az általunk vizsgált kistérségben, mint fentebb láttuk, olyan számítógépes tudásbeli különbségeket tapasztalunk a társadalmi-demográfiai változók mentén, amelyek többségére ráillik a digitális rés elnevezés. Mivel pedig e változók legtöbbje egymással szisztematikus összefüggést mutat, kutatási területünkön joggal használjuk a digitális rések terminusa helyett a digitális szakadék kifejezést.

2.6. Táblázat: A számítógépes tanulási hajlandóságban mutatkozó digitális szakadék (többváltozós elemzés)

Változó	B	S.E.	Wald	df	Sig	R
ISK4*			9,9274	3	,0192	,0842
ISK4 (1)	,1908	,3078	,3842	1	,5354	,0000
ISK4 (2)	1,0148	,3905	6,7512	1	,0094	,0926
ISK4 (3)	1,4511	,6298	5,3081	1	,0212	,0773
JOVKAT5**			4,4509	4	,3484	,0000
JOVKAT5 (1)	-,7273	,3734	3,7941	1	,0514	-,0569
JOVKAT5 (2)	-,2469	,3709	,4430	1	,5057	,0000
JOVKAT5 (3)	-,6284	,4719	1,7733	1	,1830	,0000
JOVKAT5 (4)	-,2648	,4958	,2852	1	,5933	,0000
DOLG	,4394	,2679	2,6908	1	,1009	,0353
KOR	-,0917	,0119	59,2357	1	,0000	-,3214
K1	-,0285	,2653	,0116	1	,9144	,0000
KVAR	,2690	,2844	,8948	1	,3442	,0000
EGYALL	-,9256	,6821	1,8413	1	,1748	,0000
Constant	3,0411	,7232	17,6805	1	,0000	

Megjegyzések:

*: viszonyítás: 8 ált vagy kevesebb. 1: szakmunkás, 2: érettségi, 3:felsőfokú

**:: viszonyítás: alsó negyed. 1: 2. Negyed 2: 3. Negyed 3: felső negyed 4: nem adta meg

N=552 Cox&Snell R²: 0,273, Nagelkerke R²: 0,407

A tanulási szándékban megnyilvánuló digitális szakadék többváltozós elemzéséből kiderül, hogy itt is valóban összefüggnek a szakadék dimenziói. A logisztikus regressziós modell elemzéséből - amelyben értelemszerűen a számítógéphez nem értőkre vizsgáltuk az iskolai végzettség, a jövedelem, a munkahelyi aktivitás, az életkor, a településtípus (Kaposvár / vidék), a családtípus (egyedülálló / nem az) és a nem hatását - a következőket vonhatjuk le: szignifikánsan növelte a tanulási szándékot az iskolai végzettség – az érettségi és a felsőfokú végzettség -, igen erős negatív hatása van az életkor növekedésének a tanulási szándékra, nem szignifikáns a településtípus, családtípus, a munkahelyi aktivitás és a nem hatása.

A változók szignifikanciája lényegesen csökkent a tudásra felírt modellhez képest. Alig lett szignifikáns a jövedelem, és az előjele az első és második kvartilis között megfordulni látszik. A felső jövedelmi kvartilis és a jövedelmüket nem bevallók (véltetően jobb anyagi helyzetben lévők) együtthatója elvesztette szignifikanciáját a tudásra felírt modellhez képest. Hasonlóképp a munkahelyi aktivitás is elvesztette szignifikanciáját, mivel a kor hatása erősebbnek bizonyult. Lényegesen csökkent az R² is. A digitális szakadékra vonatkozó második hipotézisünk tehát - amely szerint a tanulási hajlandóságot éppoly erősen befolyásolják a társadalmi-demográfia változók mint a tudást -, nem teljesül. A tanulási hajlandóságot valóban befolyásolja a társadalmi-demográfiai változók többsége, ám a kapcsolat nem olyan erős, mint az aktuális számítógépes tudás esetében.

A két modell közötti különbségek a modell erősségében és a változók közti szignifikanciában adódhatnak abból is, hogy a tanulási hajlandóság modelljében értelemszerűen nem szerepeltek a számítógéphez értők, ezért lényegesen csökkent az esetszám. Ezt kontrollálандó lefuttattuk a modellt a tudásra egy a 800 főből vett 552 fős mintára is. Ez a jövedelem-változók és munkaerőpiaci jelenlét szignifikanciáját valamivel rontotta, de semmiképp nem okolható ez a szignifikancia teljes eltűnéséért. A modell erőssége pedig gyakorlatilag nem csökkent az esetszám csökkenésével. Az, hogy a kérdezett részt venne-e kedvezményes számítógépes tanfolyamon, a tanulási hajlandóságnak természetesen csak egy szeletét fedi le. Elképzelhető, hogy a gazdagabbak szívesen mennének nem kedvezményes tanfolyamra (ennek nem mond ellent a jövedelem és a tanfolyamon való részvételi szándék közötti negatív kapcsolat), vagy méginkább, hogy néhányan épp a nem szervezett oktatást, a “learning by doing” formát részesítik előnyben.

A lényeg azonban ebben a tekintetben mégiscsak az, hogy a tanulási hajlandóságban nincsenek olyan sokdimenziós és olyan széles körű egyenlőtlenségek, mint a számítógépes tudásban. Ez a számítógépes tudásban meglévő különbségek, s ezzel a digitális szakadék csökkenését vetítheti előre.

Hidak a digitális szakadék fölött

Az, hogy valaki aktívan használja a mobiltelefont (szokott SMS-ezni) szoros, de nem szükségképpen egyirányú kapcsolatban áll a számítógépes ismeretekkel, és a tanulási hajlandósággal. Gyaníthatóan egyazon tényezőhalmaz (a kedvező adottságok és az érdeklődés) közös okozatai (valószínűleg a fiatalok sokkal inkább SMS-eznek). Az egyéb infokommunikációs (mobiltelefonos) tudás és a számítógépes tanulási hajlandóság között azonban joggal tételezhetünk fel oksági kapcsolatot is, mivel – bár esetleg ugyancsak visszavezethetők közös okokra – ez esetben egy készség egy szándékkal áll összefüggésben.

2.7. Táblázat: Részt venne-e számítógépes tanfolyamon? A változó kapcsolatának szorossága a híd tényezőkkel

	%	Cramer's V/Phi	Szignifikancia
Átlag	24.2		
A településen van nyilvános internetezési lehetőség	24.4	.01	.850 (ns)
Használja az SMS-t	51.9	.28	.000
Családtag ért a számítógéphez	32.8	.15	.001
Munkahelyén van számítógép hozzáférés	35.0	.26	.000

N=498

Azt, hogy mennyit magyaráz önállóan az SMS tudás a számítógépes tanulási hajlandóságból, s mennyit vélhető közös okaik, a kor, a képzettség, a munkaerőpiaci

helyzet, többváltozós (logisztikus regressziós) modellekkel teszteljük, oly módon, hogy először önállóan vizsgáljuk a mobiltelefonos (SMS) tudás hatását, majd bevonjuk az adottságok fenti tényezőit.

Így a keresztábrához hasonló eredményt kapunk, ha csak az SMS használat és a tanulási szándék összefüggését vizsgáljuk. Akkor azonban, ha a digitális szakadék változóit is bevonjuk a modellbe, kiderül, hogy az SMS használat tanulási szándékot erősítő hatása kizárólag ezek hatása volt, ugyanis a változó hatása eltűnik. Mindebből arra következtethetünk, hogy az SMS hatása csak a többi változóval való korrelációjából adódott a kétváltozós elemzésben. Nem tekinthető olyan tényezőnek, ami a digitális szakadéktól függetlenül pozitív hatást gyakorol a tanulási hajlandóságra, nincs tehát meg az a híd szerepe, amelyet feltételeztünk. Illetőleg hídként úgy funkcionál, hogy a demográfiai-társadalmi tényezők hatását közvetíti.

2.8. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, mobilhasználat (SMS) és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)

Változó	B	S.E.	Wald	df	Sig	R
ISK4			9,3299	3	,0252	,0775
ISK4 (1)	,1918	,3083	,3869	1	,5339	,0000
ISK4 (2)	,9941	,3924	6,4183	1	,0113	,0893
ISK4 (3)	1,4151	,6322	5,0099	1	,0252	,0737
JOVKAT5			4,6199	4	,3286	,0000
JOVKAT5 (1)	-,7380	,3745	3,8845	1	,0487	-,0583
JOVKAT5 (2)	-,2842	,3753	,5735	1	,4489	,0000
JOVKAT5 (3)	-,6780	,4783	2,0096	1	,1563	-,0042
JOVKAT5 (4)	-,2924	,4971	,3461	1	,5564	,0000
DOLG	,4395	,2686	2,6765	1	,1018	,0349
KOR	-,0880	,0127	47,9075	1	,0000	-,2878
K1	,0053	,2695	,0004	1	,9842	,0000
KVAR	,2743	,2855	,9230	1	,3367	,0000
EGYALL	-,9279	,6816	1,8532	1	,1734	,0000
SMS	,2465	,3186	,5986	1	,4391	,0000
Constant	2,7914	,7895	12,5000	1	,0004	

N=552 Cox & Snell $R^2=0,274$ Nagelkerke $R^2=0,410$

Ha a digitális szakadék változókat nem egyszerre, hanem egyesével vonjuk be a modellbe az SMS mellé, kiderül, hogy az életkor közvetett hatása okozta az összefüggést. A fiatalok ugyanis sokkal gyakrabban SMS-eznek (és szívesebben is tanulnak). Az idősek, akik már zárkózottabbak a tanulással kapcsolatban, ha van is mobiltelefonjuk, ritkábban használják az SMS-t. Így van ez, ha az összes személyt tekintjük, de akkor is, ha csak azokat, akik nem értenek a számítógéphez.

2.9. Táblázat: SMS-használat korosztályonként

	életkor	18-29	30-39	40-49	50-59	60-	együtt
Akik nem értenek a számítógéphez	Nem használ SMS-t	46,3%	59,7%	85,7%	91,1%	97,2%	84,2%
	használ SMS-t	53,7%	40,3%	14,3%	8,9%	2,8%	15,8%
	N	41	67	105	112	176	501
Teljes minta	Nem használ SMS-t	26,3%	47,8%	70,5%	82,0%	96,4%	68,8%
	használ SMS-t	73,7%	52,2%	29,5%	18,0%	3,6%	31,3%
	N	118	138	183	167	194	800

A két csoport között jelentős különbség van az SMS használók arányában, ami amiatt van, hogy az SMS használat erősen összefügg a számítógépes tudással.

Érdekesség, hogy ez a kapcsolat - az SMS és a tanulási szándék összefüggésével ellentétben - független a digitális szakadék társadalmi – demográfiai háttérváltozóitól, az SMS-használat tehát érdemi és önálló kapcsolatban áll a számítógépes tudással. Mivel azonban a számítógépes ismeretek és az SMS használat között nem tudunk kimutatni temporális oksági viszonyt, ezt nem tekinthetjük hídnak.

Erősebb hatással van az aktuális számítógépes tudásra, mint a tanulási hajlandóságra az, hogy valaki más tud-e számítógépezni a családban, s az is, hogy használják-e a családtagok a mobiltelefont. Míg azonban a számítógépes ismeretek erősebb összefüggésben állnak más családtagok számítógépes tudásával, a tanulási hajlandóságot inkább a családtagok egyéb infokommunikációs (mobiltelefonozási) készségei befolyásolják. Mindez logikusan összefügg a jövedelmi helyzettel. Míg a számítógép inkább a felső jövedelmi csoportokban elterjedt, a mobiltelefon az alacsonyabb jövedelmi kategóriákban is gyakoribb, s a korábbiakban láttuk, hogy a számítógépes tanulási hajlandóság az alsó jövedelmi kvartilisben volt a legmagasabb.

A családtagok számítógépezési ismereteinek vizsgálatára is felírhatunk logisztikus regressziós modellt az SMS-hez hasonlóan. Ha csak két változóra írjuk fel a modellt, az eredmény itt is összecseng a keresztáblás eredménnyel: azok, aki nem értenek a számítógéphez, de családjukban valaki már igen, nagyobb valószínűséggel mennének el tanfolyamra. Ha viszont a digitális szakadék társadalmi-demográfiai változóit is bevonjuk kontrollként, akkor ez a hatás már eltűnik.

2.10. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, családtagok számítógépes ismerete és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)

Változó	B	S.E.	Wald	df	Sig	R
ISK4			9,9679	3	,0188	,0846
ISK4 (1)	,1997	,3100	,4152	1	,5194	,0000
ISK4 (2)	1,0319	,3961	6,7868	1	,0092	,0929
ISK4 (3)	1,4633	,6308	5,3807	1	,0204	,0781
JOVKAT5			4,4602	4	,3473	,0000
JOVKAT5 (1)	-,7278	,3737	3,7936	1	,0515	-,0569
JOVKAT5 (2)	-,2529	,3720	,4622	1	,4966	,0000
JOVKAT5 (3)	-,6332	,4718	1,8011	1	,1796	,0000
JOVKAT5 (4)	-,2623	,4962	,2794	1	,5971	,0000
DOLG	,4511	,2718	2,7542	1	,0970	,0369
KOR	-,0917	,0119	59,4145	1	,0000	-,3219
K1	-,0223	,2666	,0070	1	,9334	,0000
KVAR	,2771	,2862	,9377	1	,3329	,0000
EGYALL	-,9570	,6928	1,9082	1	,1672	,0000
MASERT	-,0689	,2685	,0659	1	,7974	,0000
Constant	3,0535	,7246	17,7595	1	,0000	

N=552 Cox & Snell R²=0,273 Nagelkerke R²=0,408

Megvizsgáltuk azt is, hogy melyik változó hatása dominálja a családon belüli hidat. A családi híd akkor veszítette el szignifikanciáját, amikor azt a változót vontuk be, hogy egyszemélyes vagy nagyobb háztartásról van szó. Kiderül tehát, hogy a tanulási hajlandóságot az befolyásolja (negatívan), hogyha valaki egyedül él. Ehhez képest pedig már nem mutatható ki a családosokon belül a hozzáértő családtag pozitív hatása a tanulási szándéokra. Hasonlóképpen megszűnik a hatás, ha az életkort vonjuk be, mivel nyilvánvalóan az idősek azok, akik nagyobb arányban egyedülállóak. Sőt, ha a kort és az egyedülállóságot vizsgáljuk egy modellben, kiderül, hogy a kor a két tényező közül az erősebb, ennek bevonása megszünteti az egyedülállóság hatását.

Mint látható, az, hogy a településen van-e nyilvános internetezési lehetőség, nem befolyásolja a tanulási szándékot. Igaz lesz ez akkor is, ha az iskolákat nem tekintjük nyilvános internetezési lehetőségnek. Ennek technikai jellegű magyarázata lehet, hogy nem sikerült igazán jól mérni, hogy milyen internetezési helyek számítanak nyilvánosnak. A másik lehetőség, hogy amiatt, hogy a nyilvános hozzáférési hely nem működik közösségi funkcióként, nem generál igényeket, csak azok tudnak róla és járnak oda, akik egyébként is ismerik a számítógépeket, valaha volt internetjük⁹, vagy a munkahelyen most is van:

“Könyvtárba jártam. Most, hogy megnyílt a teleház, most általában ide szoktam lejárni. Meg főleg az időm miatt, a munkahelyem miatt az időm most nem igazán engedi, hogy bejárjak Kaposvárra.” (Sz. R. Cserénfa)

⁹ Kutatásaink során azt találtuk, hogy az internetezés közel sem folyamatos az életpálya során, sokan vannak, akik egy időben abbahagyták, majd alkalomadtán újra kezdik.

Az, hogy a teleház hatását nem sikerült kimutatnunk a tanulási hajlandóságra, amiatt is lehet, hogy a teleházak célcsoportjai gyakran felvállaltan (hátrányos helyzetű) gyerekek, akiknek otthon nincs számítógépük.

Az amerikai tapasztalatok is leginkább gyermekeknek, fiataloknak szóló programokról számol be (Servon 2002 – pp 118-125). A cserénfai teleháznak is a gyerekek alkották a törzsközönségét, bár itt nem azért, mert nekik szóló külön programok voltak, hanem mert az iskolából már megismerkedtek a számítógéphasználat alapjaival, és jól lehetett játszani. A gyermekek között valóban közösségi helyszínnek számított a cserénfai teleház, mint ahogy a következő beszélgetés is mutatja:

“X: Helló.

V: Sziasztok. Én kellenék?

X: Hát, nyitva van a teleház?

V: Nyitva, mondjad.

X: Most igazából keressük a Brigit. Tehát itt vannak?

V: Itt vannak bent, jobbra. Brigi! Vikiék is bent vannak, csak menjetek nyugodtan.

X: Jó. Azt akartam, hogy csak lejöttünk, de lehet, hogy megnézném, hogy van –e új levelem. Csak most nem hoztam le a pénzt, mert nem gondoltam, hogy ide lejövök.”

(interjú-részlet, Cserénfa)

A gyermekekre gyakorolt hatást nem tudta mérni a kvantitatív módszer, mert csak 18 éven felüliek szerepeltek a mintában. Attól pedig, hogy a gyerekek számára jó közösségi hely a teleház, nem biztos, hogy bármilyen tovaryűrűző hatást mutat a felnőttek attitűdjében. A számítógéppel kapcsolatban megerősödhet az a kép, hogy az játék, gyerekeknek való. Ez jól kiegészíti azt az attitűdöt, hogy a családok többségbe a gyermekeknek vesz számítógépet, hogy ne maradjanak le a többiektől, és tudjanak teljesíteni az iskolában. A gyerek teleház-használata továbbá vissza is szoríthatja az idősebbeket, lehet, hogy nem szívesen mennek be oda, ahol a kicsik játszanak, még akkor sem, ha akadna egy szabad gép.

“Azt gondolom róla, hogy van 3 vagy 4 számítógép. Igazából nem arra használja őket a közösség, a falu-, eleve akinek használni kéne. Aki használná, mert szükséges lenne, eleve nem tud hozzáférni. A 6, 8, 9, 10 éves korosztály elfoglalja, elküldeni nem lehet őket, mert konfliktusba kerül az ember az édesanyjával, édesapjával. Ez egy játék. Volt már arra példa, hogy bejöttünk, és a csitrik használják.”

(B. E., Cserénfa)

“Nekem egyszerűbb a munkahelyemről intézni a dolgokat. Itt meg a gyerekek miatt úgysem lehetne. Itt használják csak ők.” (N. N., Cserénfa)

Még falun is igaz lehet, hogy a gyerekek és felnőttek más közösségi tevékenységeket végeznek, és amelyik megfelelő az egyiknek, az nem az a másiknak.

Az, hogy valaki hozzáfér-e a munkahelyén a számítógéphez igen erősen befolyásolja azt, hogy aktuálisan tud-e számítógépezni, ám a tanulási hajlandóságot kevésbé érinti. A táblázatot megvizsgálva látszik, hogy a fő különbség a dolgozók és nem dolgozók között van a tanulási hajlandóságban, nem a számítógéphez hozzáférő dolgozók és nem a hozzáférő dogozók között. Sőt, aki hozzáfér és dolgozik, kisebb valószínűséggel menne el tanfolyamra, mint aki nem. Nagyon kevesen vannak viszont azok, akik azt válaszolták, hogy hozzáférnek számítógéphez, így ez a különbség nagy valószínűséggel csak a véletlen műve (statisztikailag nem szignifikáns).

2.11. Táblázat: Munkahelyi hozzáférés és tanulási hajlandóság

		munkahelyén van-e saját használatú.számitógépe,vagy hozzáférése				
		van számítógépe	csak hozzáfér	sem gépe, sem hozzáférése nincs	nincs munkahelye, nem dolgozik	N
kérdezett részt venne-e kedvezményes számítástechnikai tanfolyamon	igen	50,0%	35,0%	41,3%	16,6%	121
	nem	50,0%	65,0%	58,7%	83,4%	377
	N	2	20	138	338	498

Phi=0,264 (p=0.000)

Ha azok között, akiknek nincs munkahelyi hozzáférésük nem teszünk különbséget a szerint, hogy dolgozik-e az illető (összevonjuk a két kategóriát) a hatás a kereszttáblában nem lesz szignifikáns.

2.12. Táblázat: Munkahelyi hozzáférés és tanulási hajlandóság (2)

		van hozzáférése vagy használ gépet a munkahelyénl		
		Nem	igen	N
kérdezett részt venne-e kedvezményes számítástechnikai tanfolyamon	nem	76,4%	65,0%	379
	igen	23,6%	35,0%	120
	N	479	20	499

Phi=0,052 (p=0,242 ns)

Még kevésbé mutatható ki a különbség a dolgozókon belül a számítógéphez hozzáférők és nem hozzáférők között. Ennek megfelelően a logisztikus regressziós modell sem mutatja ki a munkahelyi hozzáférés szignifikáns hatását, mivel itt is szerepel kontrollváltozóként, hogy az egyén dolgozik-e.

2.13. Táblázat: Számítógépes tanulási hajlandóság, munkahelyi hozzáférés és a digitális szakadék (többváltozós elemzés)

Változó	B	S.E.	Wald	df	Sig	R
ISK4			8,4802	3	,0371	,0670
ISK4 (1)	,1869	,3078	,3688	1	,5437	,0000
ISK4 (2)	1,0123	,3906	6,7155	1	,0096	,0924
ISK4 (3)	1,2238	,6874	3,1697	1	,0750	,0460
JOVKAT5			4,7227	4	,3170	,0000
JOVKAT5 (1)	-,7472	,3742	3,9875	1	,0458	-,0600
JOVKAT5 (2)	-,2246	,3710	,3664	1	,5450	,0000
JOVKAT5 (3)	-,6499	,4744	1,8768	1	,1707	,0000
JOVKAT5 (4)	-,2840	,4976	,3256	1	,5683	,0000
DOLG	,0435	,5169	,0071	1	,9330	,0000
KOR	-,0917	,0119	58,9076	1	,0000	-,3209
K1	-,0270	,2656	,0103	1	,9191	,0000
KVAR	,2547	,2851	,7981	1	,3717	,0000
EGYALL	-,9174	,6830	1,8041	1	,1792	,0000
K81	-,3618	,4086	,7838	1	,3760	,0000
Constant	4,4970	1,8110	6,1662	1	,0130	

N=547 Cox &Snell R²=0,274 Nagelkerke R²=0,408

Záró megjegyzések

Vizsgálatunkban arra a következtetésre jutottunk, hogy a kaposvári kistérségben jogosan beszélhetünk digitális szakadékról. A kor, az aktivitás, a képzettség és a jövedelem egymással összefüggő tényezői mentén jelentős és szisztematikus eltérések vannak a számítógépes ismeretek tekintetében. Ezek az eltérések azonban kevésbé jelentősek a tanulási hajlandóság vonatkozásában, sőt az alacsony jövedelműek számítógépes tanulási hajlandósága meghaladja a magas jövedelműekét. Ez arra enged következtetni, hogy amennyiben a tanulási hajlandóság – megfelelő intézményi és technológiai feltételek közt – realizálódhat, a digitális szakadék nem nőne, hanem csökkenne. A lehetséges közvetítő mechanizmusok után kutatva négy híd – a nyilvános internetezési lehetőség, a munkahelyi számítógép-hozzáférés, a családon belüli számítógép-ismeret és a mobiltelefon-használat szerepét vizsgáltuk meg. Ezek legtöbbje önmagában szignifikáns és erős összefüggést mutat a számítógépes tanulási hajlandósággal. Amennyiben azonban a hidakat egyenként vagy együttesen a digitális szakadék változóival kontrollált modellbe vonjuk be, hatásuk elenyészik, s más tényezők közvetített hatásának bizonyul.

A digitális szakadék tényezői mellett tehát a hidak gyengének bizonyulnak. Bár a tanulási hajlandóság kevésbé hordoz egyenlőtlenségeket, mint az aktuális tudás, a

lakosság által mozgósítható társadalmi mechanizmusok és technikai eszközök
önmagukban elégtelenek a digitális szakadék áthidalásához.

Hivatkozások

Burt, R. S. (1999). The social capital of opinion leaders. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 566, 37-54.

Castells Manuel (1996) *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers Ltd. Malden, MA

Coleman James S- Elihu Katz- Herbert Menzel (1966) *Medical Innovation: a Diffusion Study*. Bobbs Merrill

DiMaggio, Paul - Hargittai Eszter – Neuman, W. Russel – Robinson, John P. (2001): *Social Implications of the Internet*

Etzioni, Amitai-Oren Etzioni Face-to-Face and Computer-Mediated Communities, *A Comparative Analysis*. *The Information Society* 15(4), pp. 241-248.

Goolsbee, Austan- Peter J. Klenow (2002) Evidence on Learning and Network Externalities in the Diffusion of Home Computers. *Journal of Law and Economics*, Vol XLV (2) 317-344.

Hampton, Keith N.- Barry Wellman (2002), *The Not So Global Village of Netville*. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA, pp. 345-371.

Hargittai, E. (1999), *Weaving the Western Web: Explaining Differences in Internet Connectivity Among OECD Countries*. *Telecommunications Policy*, vol. 23, 701–718.

Hargittai Eszter (2002) *Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills*. *First Monday*. 7(4)

Katz, Elihu (1999) *Theorizing Diffusion: Tarde and Sorokin Revisited*. *Annals, AAPS*, November pp. 144-155.

Kavanaugh Andrea L.-Scott J. Patterson (2002), *The Impact of Community Computer Networks on Social Capital and Community Involvement in Blacksburg*. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA, pp. 325-344.

Kearns, Kelvin P (1992): *Innovations in Local Governments: A Sociocognitive Network Approach*. *Knowledge and Policy* 5(2)

Kiiski, S. - M. Pohjala. (2002) *Cross-Country Diffusion of the Internet*. *Information Economics and Policy*

Lazarsfeld, Paul F – Merton, Robert K (1964) Friendship as a Social Process: A Substantive and Methodological Analysis. in: Monroe Berger et al (eds): *Freedom and Control in Modern Society*. New York, Octagon.

Lengyel György (szerk.) (2002) Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási beszámolók és dokumentumok. Bp. BKÁE

Lengyel György (2003) Digitális szakadék, életminőség, helyi társadalom. Kutatási beszámoló a BKÁE 2003 április 28-i konferenciáján Bp. BKÁE

Mahajan, V- Muller, E- Bass, F (1990): New product diffusion models in marketing: A review and directions for research. *Journal of Marketing* 54.

OECD (2001): Understanding the Digital Divide. OECD, Paris

Rogers, Everett M (1995(4)): *Diffusion of Innovations*. (Fourth Edition), New York, Free Press.

Schön, Donald A.-Bish Sanyal-Wiliam J.Mitchell (eds.) (1999) High Technology and Low-Income Communities. Prospects for the Positive Use of Advanced Information Technology. MIT Press, Cambridge, Mass., London

Servon, Lisa J (2002): *Bridging the Digital Divide*. Blackwell Publishing, Malden MA – Oxford –Berlin - Melbourne.

US Dept. of Commerce – NTIA (2000): Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion. <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/digitaldivide>

Valente, Thomas, W (1995) Network Models of the Diffusion of Innovations. Cresskill, New Jersey, Hampton Pr. Inc.

Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds) (2002), The Internet in everyday Life. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA

3. Internet, tv és szabadidő

A probléma

E fejezetben azt a kérdést vizsgáljuk, hogy miként befolyásolja az információs technológia a szabadidő alakulását. Közelebbről ahhoz a vitához kívánunk hozzájárulni, hogy az internetezés vajon kiszorítja-e a társas tevékenységeket - hozzájárulva ezzel az emberek elmagányosodásához -, vagy sem. A vitát Kraut és szerzőtársai (1998) indították útjára, akik kismértékű, de statisztikailag szignifikáns negatív kapcsolatot találtak az internet-használat és a társas kapcsolatok között. A szakirodalomban két jellegzetes álláspont van arról, hogy a számítógép elidegenít-e a primer szociális közösségektől (Robinson et al. 2002). Az egyik álláspont szerint a „digitális idő” csak a társas idő rovására növekedhet, a másik szerint viszont a virtuális közösségek hálójá gazdagítja és kiegészíti a kapcsolatok körét. Kutatandó kérdés lenne itt továbbá, hogy a digitális tudás megszerzése, megújítása, s a virtuális kapcsolatok nem generálhatnak-e maguk is primer kapcsolatokat. Az internet, mint technológia segítségével számos új lehetőség nyílik a mindennapi élet, a szabadidő és a munka megszervezésére. Ezek az új lehetőségek pedig kiválthatnak bizonyos régi formákat, a kérdés csupán az, hogy minek az árán teszik ezt.

Elméleti háttér és hipotézis

A kutatások e kérdéskörben egymásnak ellentmondó eredményeket hoztak. Az egyik vizsgálat azt mutatta ki, hogy a fiatalok körében az internetezők társas kapcsolatai, olvasási szokásai nem térnek el az átlagtól (Wagner et al. 2002). Egy másik kutatási beszámoló szerint az internetezők jóval kevesebb időt szánnak a személyes kapcsolatok ápolására mint az átlag (Nie et al 2002a, 2002b). Ha otthon használják az internetet, akkor ez a társas szabadidejük rovására megy. Ha a munkahelyükön interneteznek, akkor ez nem befolyásolja a társas szabadidőt, ám csökkenti a kollégákkal való személyes kontaktusok intenzitását. Érdekesség, hogy a vitát kiváltó vizsgálatot a szerzők később megismételték (Kraut et. al. 2002), de az eredeti negatív eredményeket nem reprodukálták.

Ilyen jellegű vizsgálatokra több példa volt más modern technológiák esetén is. Így például születtek tanulmányok a televízió (Bogart 1956; Coffin, 1954), vagy a telefon (Fischer 1992) társas életünkre gyakorolt hatásáról. Az internet társas életre gyakorolt hatásával foglalkozó elemzések irodalma a fent említett vita kapcsán meglehetősen széles. A teljes áttekintésre nem vállalkozunk, jó összefoglalást ad erről például Matzat (2003, 2004). A módszerek széles skáláját felvonultató

elemzések közül mi az időmérleg adatokat felhasználó tanulmányok eredményeit mutatjuk be.

Figyelmet érdemel Qiu és társai (2002) munkája, akik a Maryland Survey Research Center által koordinált National Survey of Parents keretében, középosztálybeli gyerekes családok egy héten keresztül vezetett időmérlege alapján vizsgálták az internet és más tevékenységek kapcsolatát. Mintájukban 351 internet-használó és 451 nem használó adatait hasonlították össze. Eredményeik azt mutatták, hogy az internet-használók havonta közel 5 órát interneteztek vagy számítógépeztek, viszont átlagosan öt órával kevesebbet dolgoztak. További szignifikáns különbség, hogy az internet-használók öt órával többet töltöttek otthon, és hat órával kevesebbet munkahelyükön, mint a nem használók. A különbségek változóak voltak nemenként. Az internetező anyák például két órával többet töltöttek társas tevékenységekkel, és négyel kevesebbet sporttal és hobbival az internetet nem használó anyákhoz képest. Elképzelhető azonban, hogy ezek az eltérések a gazdasági aktivitás különbségeivel magyarázhatóak, például azzal, hogy a háziasszonyok nagyobb arányban interneteznek, mint dolgozó férjeik.

Pronovost (2002) a kanadai General Social Survey időmérleg adatait elemezte. Az elemzés során kétféle összehasonlítást is végzett: összehasonlította annak a 261 ember adatait, akik az időmérlegre vonatkozó napon használtak internetet azzal az 5462-vel, akik nem, illetve az 1712 embert, aki internet-használónak vallotta magát 3666 nem internet-használóval. A kapott különbségeket kiigazította nem, kor, iskolai végzettség, gyermekek száma és a hét napjai alapján. Amikor azt vizsgálták, hogy a kérdés napján internetezett-e a válaszadó, az internetezők egy hétre vetítve 8,6 órával kevesebbet töltöttek munkával, 5,2 órával kevesebbet társas tevékenységekkel, és 12 órával többet számítógépezéssel, mint akik nem interneteztek aznap. Mikor a kérdés úgy hangzott, hogy általában szokott-e internetezni a válaszadó, kiderült, hogy a saját bevallásuk szerint internetezők a kiigazítás után hetente 1,6 órával többet dolgoznak, egy órával kevesebbet fordítanak látogatásra, eggyel kevesebbet rádióhallgatásra, tévére, és másféllel többet töltenek a számítógép előtt. A két összehasonlítás több helyen is ellentmond egymásnak: ellentétes a munkával töltött idő változása, továbbá az első összehasonlítás szerint inkább a társas tevékenységek rovására interneteznek az emberek, míg a második szerint nem változik lényegesen a társas/nem társas szabadidős tevékenységek aránya. Ez az ellentmondás elvileg nem származhat a hosszú- és rövidtáv különbségéből, tehát abból, hogy más azoknak a napoknak a struktúrája, amikor az ember internetezik, a különbség ugyanis elvileg a hét napjainak különbségével is kontrollálva van.

Kestnbaum és szerzőtársai (2002) egy 1775 megfigyelést tartalmazó időmérleg-adatbázis alapján végeztek elemzéseket. A szerzők külön elemezték az időmérleg napján internetezők, az önmagukat felhasználónak tartók és a nem használók adatait,

s nem találtak szignifikáns különbséget a csoportok tevékenység-szerkezetére vonatkozóan. Annak az összehasonlítása során, hogy kivel végezték a tevékenységeket és hol, a szerzők azt találták, hogy az internet-használók szignifikánsan kevesebb időt töltenek egyedül, ha az általános, de szignifikánsan többet, ha az aznapi összehasonlítást tekintjük. Mindkét elemzés kimutatta viszont, hogy az internet-használók szignifikánsan kevesebb időt töltenek otthon.

Nie és Hillygus (2002b) az Institute for Quantitative Study of Society időmérleg-adatait használták, amely 5738 fő, a nap hat órájára vonatkozó időmérleg adatait tartalmazta. Az elemzéshez többváltozós regressziót használtak. Három függő változót vizsgáltak: azokat a tevékenységeket, amelyeket barátokkal, azokat, amelyeket családtagokkal együtt végeztek, és a társas kikapcsolódás tevékenységeit. Az otthoni internetre fordított idő mindhárom változóra szignifikáns negatív hatást gyakorolt. A regresszióba a szerzők bizonyos tevékenységekre fordított időt is bevontak magyarázó (kontroll) változónak a társadalmi-demográfiai háttérváltozók közé: a munkára, alvásra és tévészésre fordított időt. Ezzel azonban a szerzők az eredményeket lényegesen korlátozottabbá tették. Minél több tevékenységet vonunk be a magyarázó változók közé, annál közelebb kerülünk ugyanis a tautológiához, ami abból fakad, hogy valamiből kellett szakítani időt az internetezésre. Különösen a TV változó bevonása ébreszt kétségeket az eredmény tartalmi relevanciájával kapcsolatban. Ez a változó egyébként 2-3-szor erősebb negatív hatást gyakorol a társas szórakozásra, illetve a barátokkal töltött időre, mint az internet (viszont nem befolyásolja a családdal töltött időt). A munkaidő is mindhárom tevékenységgel erős negatív kapcsolatban áll, azaz jobban helyettesíti a társas életet, mint az internet.

Gershuny (2002) a University of Essex Institute of Social and Economic Research időmérleg adatait használta. Az 1999-ben és 2000-ben felvett panel felvételben 1109 ember szerepelt az első évben, 740 a másodikban. A szerző ez alapján hasonlította össze az internet-használókat a nem használókkal. A kontrollváltozók nélkül az összehasonlítás a munkában nem talált különbséget a két populáció között, a társas tevékenységek között sem mutatott ki lényeges eltérést, csupán a médiára szánt idő és a nem társas tevékenységek voltak lényegesen kisebbek az internet-használók esetében. A szerző ezen kívül panel elemzést is végzett: összehasonlította a két évet azok esetében, akik az első évben még nem, de második évben már használtak IT eszközöket. Itt is a média és egyéb nem társas szabadidő csökkent, míg a társas tevékenységek mutatói valamelyest növekedtek. A panel elemzés elemszámát és a szignifikancia-szintet azonban nem közli a szerző.

A társas szabadidő és a számítógép-használat összefüggését magyarországi időmérleg adatokon is vizsgálták. Nyeste (2003) eredményei alapján a számítógép-használók naponta 16 perccel (28%-kal) több időt töltenek társas szabadidős tevékenységekkel, mint a nem használók. Nyeste továbbá azt találta, hogy a

különbség akkor is megmarad, ha az életkor és az iskolai végzettség változókkal kontrolláljuk.

Az internet társadalmi hatásaival kapcsolatban Kestnbaum és szerzőtársai már említett tanulmányukban (2002) a *funkcionális helyettesítés* elméletét vizsgálták meg. E szerint a tézis szerint az új technológia a hozzá hasonló funkciójú tevékenységeket fogja kiváltani, helyettesíteni, például a társas életet. Ezzel szemben fogalmazhatjuk meg a *funkcionális kiegészítés* tételét, mely abból indul ki, hogy az interneten számos információ található szórakozásról, szabadidőről. Így az internet kiegészítheti a különböző nem otthon végzett társas szabadidős tevékenységeket. Különböző civil szervezetek esetében is nagyban segítheti az internet a kommunikációt, így az ezekben való részvétel növekedhet, ha valaki internetet kezd használni. A médiával való kapcsolat első pillantásra bonyolultabb: az internet jelentős mértékben helyettesítheti a televíziót, bár nem tökéletes helyettesítő, hiszen a televízió sokkal passzívabb időtöltés, kisebb a használatához szükséges tudásküszöb, s kevesebb energiát, figyelmet igényel. Ugyanakkor kisebb mértékig kiegészítő tevékenység is, mivel a TV csatornák honlapjait gyakran látogatják, különösen a kezdő felhasználók.

H: Mindezek alapján azt feltételezzük, hogy az internet-használat következtében nagyobb mértékben fog csökkenni a helyettesítő, mint a kiegészítő tevékenységekre fordított idő, sőt, ez utóbbi lehet, hogy nőni fog. Másként tehát azt várjuk, hogy az internet hatására jobban fog csökkenni az egyéni szabadidőre és médiára fordított idő, és kevésbé fog csökkenni, esetleg nőni fog a társas szabadidő, a közösségi tevékenység.

Források és módszerek

A fenti hipotézisek ellenőrzéséhez több módszer képzelhető el, amelyek különböző előnyökkel és hátrányokkal rendelkeznek. Ebben az elemzésben első lépésként keresztmetszeti módszert fogunk használni. Összevetjük az internetet használók és nem használók időfelhasználását. Ha pusztán arra vállalkoznánk, hogy összehasonlítsuk az internet-használók és nem használók szokásait, akkor elképzelhető, a két populáció nem csak a függő (társas tevékenységek) és magyarázó (internet-használat) változóban tér el, hanem egyéb, a mindkét változóval összefüggő tényezőkben is. Ha ezeket a változókat nem kontrolláljuk, akkor ezek miatt a hatások miatt nem csupán azt az összefüggést fogjuk mérni, amire kíváncsiak vagyunk. Még ugyancsak a keresztmetszeti adatokon ellenőrizzük tehát az internet hatását, oly módon, hogy kontrolláljuk néhány más magyarázó tényező: az életkor és a végzettség hatását az időfelhasználásra. Mivel a kérdés egyfajta változásra kíváncsi, a módszerek közül nyilvánvalóan a longitudinális adatok rendelkeznek előnyökkel. Abban az esetben ugyanis, ha a kérdést csak

keresztmetszeti adatok alapján vizsgálánk, számos alternatív magyarázatot nem tudnánk kiszűrni. Elképzelhető, hogy ezek közül egyes változókat kontrollálni tudunk. Például a társadalmi státusz, mint alternatív magyarázat hatását kiszűrhetjük. De lehetnek olyan tényezők, amelyeket nem tudunk olyan jól mérni, vagy nem gondolunk rájuk (például kommunikációs attitűdök, társadalmi tőke), így torzíthatják a kapott eredményt. Ezért a kapott összefüggéseket ellenőrizzük panel adatokon is, tehát azt vizsgáljuk, hogy az újonnan internetezők időkerete miként alakul.

Az időmérleg azonban csak az időfelhasználás szerkezetéről informál, annak hatékonyságáról, tartalmáról nem. Ezért végül azt nézzük meg, hogy mi az összefüggés az internet és a társas szabadidő között kísérleti kutatásaink tükrében.

Tanulmányunk a World Internet Project 2001, 2002 és 2003. évi magyar felméréseire támaszkodik, melyeket a TÁRKI készített, s bemutatja a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke által koordinált cserénfai kísérleti kutatás egyes eredményeit is. Mindkét kutatás hosszmetzeti adatokat használt, ami lehetővé teszi a keresztmetszeti és a panel elemzést is. A WIP felvétel tartalmaz kérdéseket arra vonatkozóan, hogy a kérdezett mennyi időt töltött különböző társas és szabadidős tevékenységekkel. Ennek a módszernek az a hátránya, hogy az időtartamok becslése a kérdezettre van bízva, így az pontatlanabb, vagy torzítottabb lehet, mint a teljes körű időmérleg, s többnyire felülbecsli a társas és a kulturális tevékenységeket. Az adatokon három típusú elemzést végeztünk. Először a 2001-es adatokon összehasonlítottuk a tevékenységekre fordított időt az internetezőknél és a nem internetezőknél. Ezután az eredményeket regressziós módszerrel is megvizsgáltuk, így kontrollálva bizonyos változók hatásait. Ezután egy panel elemzést végeztünk, a tevékenységekre fordított idő változását vizsgálva azoknál, akik az első évben még nem használtak internetet, a másodikban és a harmadikban azonban már igen.

Cserénfán az arra vállalkozó családoknak a kísérlet keretében biztosítottuk a számítógép, illetve internet-hozzáférést, annak fejében, hogy ők a kísérlet folyamán együttműködnek velünk. A résztvevőkkel a kísérlet kezdetekor kérdőíveket töltöttünk ki, s a kísérlet folyamán (2003. október – 2004. március) havonta interjút készítettünk velük, illetve arra kértük őket, hogy hetente időmérleg kérdőíveket töltsenek ki. Ez a tanulmány elsősorban az időmérleg adatok elemzésén alapul, bizonyos esetekben kiegészítve azokat az interjúk tapasztalataival. Ennek a kutatási módszernek is megvannak a korlátai. Az intenzív kutatás miatt a kísérletben kilenc háztartás szerepel. Az időmérlegek használatának ellenben az az előnyös tulajdonsága, hogy azt kértük, hogy a válaszolók minden jelentős (15 percnél hosszabb) tevékenységet rögzítsenek a kérdőívbe, így egyrészt olyan dolgokat is megfigyelhetünk, amelyekre eredetileg nem jutott volna eszünkbe rákérdezni egy kérdőívben és egy interjúban. Ezen kívül jelentősen csökkent az interjúalany

szubjektivitásának, korlátozott memóriájának, esetleges konformitási kényszerének hatása is, aminek következtében egyes dolgokat torzítva becsülhetne egy kérdőív, vagy interjú során. Az időmérleg vezetése nélkül például valószínűleg nehéz lenne egy olyan kérdésre választ adni, hogy, mennyi időt töltünk egy héten a családdal. A módszer a szereplők kiválasztásában is eltér a témával foglalkozó tanulmányok módszerétől. Nem olyan embereket vizsgáltunk, akik valamilyen módon „maguktól” elkezdtek internetezni, és valahogyan megfigyeltük őket. A kísérlet résztvevői közül legtöbbször nagy valószínűséggel nem használtak volna internetet a beavatkozás nélkül.

Az internet hatása: keresztmetszeti adatok

Elsőként tehát a WIP 2001-es adatbázisán, kontrollváltozók nélkül hasonlítottuk össze az internet-használók szabadidős tevékenységeit a nem internetezőkével.¹⁰ Az internet-használók és a nem használók összehasonlítását módszertani okból két lépésben vizsgáltuk. Először azt hasonlítottuk össze, hogy a különböző tevékenységeket az internet-használók és nem használók hányad része végzi egyáltalán. A 3.1. Táblázat első két oszlopában találhatjuk ezeket az arányokat. A harmadik oszlop a kapcsolat Φ mutatóját és a szignifikancia szintet mutatja. Ebből a három oszlopból kiolvasható az az eredmény, hogy a családi időtöltés, és a tévénézés valamilyen mértékben szinte mindenkire jellemző, így ebben nincs különbség internet-használók és nem használók között. Rádiót már nem mindenki szokott hallgatni, de ugyanolyan gyakori a nem rádiózó ember mindkét csoportban. Az összes többi szabadidős tevékenység szignifikánsan gyakrabban fordul elő az internet-használók között. Különösen nagy az eltérés a két csoport között az olvasás, a zenehallgatás és a sportolás előfordulási gyakoriságát tekintve.

¹⁰ Mivel az internet hatásait tekintve jelentős eltérések vannak attól függően, hogy miként mérjük az internet-használatot, megjegyezzük, hogy a kérdés így hangzott: „Szokott-e Ön bárhol Internetet használni?” Az általános internet-használat, mint láttuk, a nemzetközi tapasztalatok szerint pozitív kapcsolatban állt a társas szabadidővel.

3.1. Táblázat: Az internetezők és a nem használók szabadidős tevékenységeinek összehasonlítása

Tevékenység	A tevékenységet végzők aránya az alábbiak körében:			A tevékenységre fordított idő, ha végzi a tevékenységet, hetenként, percben, az alábbiak körében:		
	internet-használók	nem használók	Φ	internet-használók (N)	nem használók (N)	t (log)
Olvasás	85%	52%	-0,26**	400 (743)	372 (2123)	3,29**
Zenehallgatás	85%	46%	-0,29**	649 (741)	557 (1905)	4,36**
Újságolvasás	94%	86%	-0,09**	245 (824)	249 (3545)	0,90
Rádióhallgatás	88%	87%	-0,01	845 (769)	1220 (3577)	-10,23**
Telefonálás	96%	79%	-0,17**	180 (833)	89 (3221)	15,24**
TV-zéssel töltött idő	98%	97%	-0,01	726 (857)	1081 (4007)	-13,28**
Sport	80%	34%	-0,35**	290 (708)	314 (1421)	-2,74**
Családdal töltött idő ^a	99%	99%	-0,02	1231 (832)	1464 (3530)	-4,24**
Barátokkal töltött idő	96%	73%	-0,21**	674 (833)	417 (2951)	10,85**
Klubban, közösségi eseményen töltött idő	27%	13%	-0,14**	260 (238)	244 (551)	2,70**
Összesen	17,5%	82,5%	5026 fő			

^a Csak azoknál, akik nem egyedül élnek, N=4404

** Az összefüggés szignifikáns 1%-on

* Az összefüggés szignifikáns 5%-on

Az elemzés második lépésében azt hasonlítottuk össze, hogy azok közül, akik szokták végezni az adott tevékenységet, az internet-használók töltenek-e több időt ezzel, vagy a nem internetezők. Itt tehát csak azokat vontuk be az elemzésbe, akik szokták folytatni az adott tevékenységet¹¹. A negyedik és ötödik oszlopban ezeknek az embereknek az átlagos időráfordítása látható tevékenységenként, percben,

¹¹ Ezeknek az embereknek a számát jelzi az N a negyedik és ötödik oszlopban zárójelben. Ez alapján kiszámítható az egyes sorok elemszáma az első és második oszlopban, ami általában kevesebb, mint a jelzett 5026. Ez a hiányzó értékek miatt van így.

hetenként. Ezek az értékek azonban meglehetősen szélsőséges eloszlást követtek. A szélsőséges esetek jóval gyakrabban fordultak elő, mint a normál eloszlásnál ezt feltételezni lehetne (amelyre a t próba épül). Ezért nem ezeket az átlagokat, hanem az időráfordítás logaritmusának átlagait hasonlítottuk össze, ami már közelítőleg normális eloszlású volt¹². Így az összehasonlításban a szélsőségesen magas értékek hatását csökkentettük. Ezeknek a logaritmusoknak az összehasonlítását tartalmazza a 3.1. Táblázat 6. oszlopa. Ebből az látható, hogy rádióhallgatásra, tévénézésre, sportra és a családra az internet-használóknak kevesebb idejük jut. Úgy tűnik tehát, hogy a média területén érvényesül a funkcionális helyettesítés elve, azonban a többi szabadidős tevékenységre, köztük a társas tevékenységekre több időt fordítanak az internet-használók.

Megjegyezzük, hogy a KSH időmérleg adatbázisán végzett keresztmetszeti vizsgálataink modelljei azt az eredményt hozták, hogy a szabadidős tevékenységként végzett számítógépezés helyettesítő viszonyban van a vendégeskedésre, társas játékokra, beszélgetésre, kocsmába járásra fordított idővel. Nincs viszont helyettesítő viszonyban a színházba, moziba járás, vallási és egyéb közösségi élet, a hobbi tevékenységek, az olvasás és sportolás időráfordításával. Ezeket inkább kiegészíti a számítógép, az átlagosan többet számítógépezők több időt fordítanak ezekre. A tévénézés viszont az ilyen típusú tevékenységekre jutó időt is csökkenti (Lőrincz 2004).

3.2. Táblázat: Az internetezők és a nem internetezők összevont szabadidős tevékenységeinek összehasonlítása (hetenként, percben)

	T (N)	Internetező k	Nem internetező
Egyéni szabadidő (olvasással, újságolvasással, zenehallgatással, rádiózással, tévénézéssel töltött idő)	2,6** (4968)	1825	1716
Társas szabadidő (családdal, barátokkal, sportolással, telefonálással, klubban, közösségi eseményen töltött idő) ^a	6,45** (4274)	2335	1967
Szabadidő együtt ^a	5,87** (4257)	4125	3665

^a Csak azoknál, akik nem egyedül élnek

** Az összefüggés szignifikáns 1%-on (t próba)

Összességében az általunk vizsgált kiemelt szabadidős tevékenységekre az internetezőknek heti hét órával több idejük jut. A különbség főképp a társas szabadidő eltéréséből származik: az internetezők hat órával többet töltenek ezzel hetente. Ez azért is különösen figyelemre méltó, mert, mint láttuk a családdal töltött

¹² Így látható az is, miért kellett két lépésre bontani az elemzést. A tevékenységekre fordított percek eloszlásában ugyanis nagyon gyakori volt a nulla, az eloszlás többi része pedig általában jobbra

társas szabadidő az internetet nem használók körében volt közel heti négy órával több. Következésképpen a többi társas szabadidős tevékenység terén jóval számottevőbb előny mutatkozott az internetezők javára. Ez látható például abból, hogy az internetezők sokkal nagyobb arányban sportolnak, illetve sokkal ritkább közöttük az, akinek saját bevallása szerint nincsenek barátai. Figyelmeztetnünk kell az olvasót itt arra, hogy a felmérésben vizsgáltak nem merítik ki a szabadidős tevékenységek körét, melyeket az időmérleg vizsgálatok standard módon számon tartanak, csupán kiemelten fontos egységek. Továbbá a felmérés e ponton nem disztigvál elsődleges és másodlagos tevékenységek között, s az egyes kategóriák között lehetnek átfedések (például a családi tévzés esetében), így az összesített adatok kumulációt tartalmaznak. E korlátozásokat figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy az önbevalláson alapuló WIP adatok elfogadható becslésnek bizonyultak a viszonylag gyakran végzett tevékenységek esetében, s nagy valószínűséggel felülbecslik a kulturális és társas tevékenységeket. Erre a WIP és a KSH időmérleg adatainak összehasonlításából következtethetünk, amit azon tevékenységek esetében tehetünk meg, amelyek jellemzően nem háttértevékenységek, illetve amelyeket hasonló rendszerben gyűjt a KSH.

Felmerül azonban a kérdés, hogy az internetezők és nem internetezők közti különbségek mennyiben köszönhetőek kizárólag az internet hatásának, s mennyiben másnak. Nem lehet-e, hogy az internettől függetlenül bizonyos emberek eleve többet töltöttek társas szabadidővel, és többet is interneteztek. Például valószínű, hogy a magasabb státusz eleve, az internettől függetlenül több társas tevékenységgel jár, és kevesebb tévzéssel. Az ilyen alternatív magyarázatok azon alapulnak, hogy létezhetnek bizonyos háttérváltozók, amelyek mind az internetezéssel, mind a különböző cselekvésekkel korrelálnak. Ezeket egy egységes keretben próbáltuk meg kiszűrni. Mivel az egyes tevékenységekkel különböző háttérváltozók korrelálnak, olyan háttérváltozókkal kontrolláltuk az elemzést, amelyek az internetezéssel függenek össze. Az előbb leírtak alapján az alternatív magyarázat létének ugyanis szükséges feltétele, hogy a háttérváltozó összefüggjön az internetezéssel. Minden tevékenység esetén két háttérváltozót használtunk: az iskolai végzettséget, és az életkort, mivel - a jövedelem mellett - e változók tagolják legerősebben a társadalmat az internet-használat szempontjából.

3.3. Táblázat: A tevékenységek előfordulását befolyásoló tényezők (logisztikus regresszió)

Függő változók	Magyarázó változók, exp(b) paraméterek:					
	Konstans	Kor	Iskolai végzettség			Internet-használat
			Szaktmunkás ^b	érettségi ^b	diploma ^c	
Olvasás	0,90	0,99**	1,35**	3,28**	3,02**	3,09**

elnyúló, lognormálisra emlékeztető volt. A két problémát, a nulla gyakori értékét és a szélsőséges eseteket így két lépésben lehetett kezelni.

Zenehallgatás	8,50**	0,94**	1,56**	2,17**	1,86**	1,95**
Újságolvasás	3,29**	1,00	3,60**	4,49**	1,19	1,88**
Rádióhallgatás	5,53**	1,00	1,68**	1,75**	1,18	0,91
Telefonálás	3,97**	0,99**	2,67**	6,37**	2,00*	2,98**
TV-zéssel töltött idő	55,98**	0,98**	2,43**	1,88**	1,35	0,73
Sport	2,16**	0,96**	0,89	2,02**	1,84**	3,07**
Családdal töltött idő ^a	119,25**	0,99	1,06	2,18	0,80	1,26
Barátokkal töltött idő	12,02**	0,96**	1,39**	2,12**	1,61**	3,41**
Klubban, közösségi eseményen töltött idő	0,21**	0,99**	1,05	1,09	1,83**	1,78**

^a Csak azoknál, akik nem egyedül élnek

^b A nyolc általános vagy kevesebb kategóriához képest

^c Az érettségéhez képest

** Az összefüggés szignifikáns 1%-on (Wald próba)

* Az összefüggés szignifikáns 5%-on (Wald próba)

Az előző elemzéshez hasonlóan a kontrollált eset is két részből áll: az elsőben azt vizsgáljuk, hogy befolyásolja-e az internet-használat azt, hogy végzik-e az adott tevékenységet az emberek, a második pedig azt, hogy azok között, akik végzik, hogyan befolyásolja az internet-használat az erre szánt időt. Az eredmények a 3. és 3.4. Táblázattáblázatból olvashatók ki. A harmadik táblázatban tehát tíz logisztikus regressziós becslés eredményei, a negyedikben tíz lineáris regressziós becslés eredményei láthatók.

A 3.3. Táblázattáblázatból kiolvasható, hogy a rádiózás, a családdal töltött idő és a tévénézés előfordulási gyakorisága nem függ az internet-használatától. Ez utóbbi kettő nem meglepő, hiszen ezekre a tevékenységekre szinte mindenki szán valamennyi időt. Az összes többi tevékenységet pedig szignifikánsan nagyobb valószínűséggel végzik az internet-használók. Ez az eredmény gyakorlatilag teljesen megegyezik a kontrollváltozók nélküli eredménnyel.

3.4. Táblázat: A tevékenységekre fordított időt meghatározó tényezők (lineáris regresszió)

Függő változók	Magyarázó változók, b paraméterek:						R ²
	Konstans	Kor	Iskolai végzettség			Internet- használat	
			szakmunk. ^b	érettségi ^b	diploma ^c		
Olvasás	5,14**	0,004**	-0,94	0,79	0,124	0,15**	0,02
Zenehallgatás	6,43**	-0,018**	-0,006	-0,59	-0,103	0,045	0,07

Újságolvasás	4,53**	0,009**	0,285**	0,313**	0,063	0,135**	0,05
Rádióhallgatás	6,36**	0,003*	0,139**	0,196**	-0,302**	-0,398**	0,03
Telefonálás	3,69**	-0,01**	0,239**	0,668**	0,207**	0,374**	0,14
TV-zéssel töltött idő	6,51**	0,006**	-0,089**	-0,184**	-0,233**	-0,199**	0,07
Sport	5,61**	-0,008**	0,004	-0,126*	0,018	0,021	0,03
Családdal töltött idő ^a	6,69**	0,006**	-0,066	-0,026	-0,044	-0,059	0,02
Barátokkal töltött idő	6,49**	-0,019**	-0,215**	-0,271**	-0,29**	0,276**	0,14
Klubban, közösségi eseményen töltött idő	5,56**	-0,013**	0,092	0,035	-0,274**	0,001	0,09

^a Csak azoknál, akik nem egyedül élnek

^b A nyolc általános vagy kevesebb kategóriához képest

^c Az érettségihez képest

** Az összefüggés szignifikáns 1%-on (t próba)

* Az összefüggés szignifikáns 5%-on (t próba)

Azoknál az eseteknél, akik végezték a tevékenységet (3.4. Táblázat), a fent leírtak miatt itt is a tevékenységre fordított idő logaritmusa használtuk függő változónak. Azt olvashatjuk ki e táblázatból, hogy a zenehallgatásra, sportra, családra, és közösségi tevékenységekre nem fordítanak sem szignifikánsan több, sem kevesebb időt az internet-használók. Több időt töltenek könyv és újság olvasásával, telefonálással, és barátaikkal. Kevesebb időt fordítanak viszont rádióhallgatásra és tévé nézésre. A rádió és a tévé esetén tehát a kontrollváltozók hatását figyelembe véve is helyettesítő hatása van az internetnek. Hasonlóképpen nem változtak az eredmények abban a tekintetben sem, hogy olvasással, telefonálással és barátokkal is több időt töltenek az internet-használók, és ez nem származhat a végzettség vagy a kor háttér-hatásából. Ezekkel a változókkal kontrollálva ebben a lépésben is kimutatható volt az internet hatása az újságolvasásra. Eltűnt továbbá a negatív összefüggés a családdal töltött idő és az internetezés között a kontrollváltozók hatására. Összességében kontrollváltozók bevonásával sem kaptunk a két lépésben ellentétes előjelű szignifikáns eredményeket. Lényeges változások pedig nem történtek a kontrollváltozók bevonásának hatására. Fenntarthatjuk azt a hipotézist, hogy a médiahasználatot helyettesíti az internet, a társas tevékenységeket (sport, barátokkal töltött idő, klubban, vagy közösségi helyen való előfordulás, telefonálás) azonban vagy nagyobb arányban, vagy több ideig végzik az internet-használók, és ez igaz a művelődésre (olvasás, újságolvasás) is.

Az internet hatása: panel adatok

Ahogy említettük, még a kontrollváltozók bevonása esetén sem lehetünk biztosak abban, hogy az internet-használók és nem használók közötti különbséget nem valamilyen más tényező okozza-e. Bizonyosan vannak más hatások is, mint az itt vizsgált életkori és végzettségi hatás. A legmeggyőzőbb ezért az lenne, ha a különbségeket ki lehetne mutatni panel adatokon is. A magyar WIP felmérés lehetővé tesz egy ilyen vizsgálatot, s ki lehetett választani egy olyan almintát, amelynek tagjai az első évben nem használtak internetet, a második évben viszont igen (N=241). A panel elemzéséhez súlyozatlan adatokat használtunk, ellentétben a 2001-re vonatkozó adatokkal, melyek a reprezentativitás végett súlyozva vannak.

3.5. Táblázat: A tevékenységekre fordított idő az internet-használat kezdete előtt és után

Tevékenység	Tevékenységet végzők aránya			A tevékenységre fordított idő azoknál, akik végzik		
	1. év (nem internet-használó)	2. év (internet-használó)	N	1. év (nem internet-használó)	2. év (internet-használó)	t (log) (N)
Olvasás	75%	82%	237	411	452	-1,00 (164)
Zenehallgatás	77%	77%	235	649	798	-1,69 (147)
Újságolvasás	93%	95%	240	268	264	0,24 (214)
Rádióhallgatás	88%	86%	238	1129	1035	1,11 (191)
Telefonálás	95%	97%	238	162	167	-0,20 (221)
TV-zéssel töltött idő	98%	98%	240	850	850	0,00 (232)
Sport	64%	71%	240	342	265	2,12* (134)
Családdal töltött idő ^a	100%	99%	232	1386	1184	2,771* (227)
Barátokkal töltött idő	91%	93%	237	564	580	-0,30 (206)
Klubban, közösségi eseményen töltött idő	18%	24%	242	243	277	-0,76 (28)

^a Csak azoknál, akik nem egyedül élnek

* Az összefüggés szignifikáns 5%-on (t próba)

A 3.5. Táblázat tartalmazza a panelvizsgálat eredményét. A korábbiakhoz hasonlóan itt is két lépésre osztjuk az elemzést. Először azt vizsgáltuk, hogy a tevékenységet végzők aránya hogy változott (1.-2. oszlop), majd azt, hogy aki végzi, az hetente hány percig teszi ezt (3. - 4. oszlop). A 6. oszlopban itt is az időtartamok logaritmusaival számoltunk, s mivel itt minden emberhez két megfigyelés tartozott, páros mintás t próbát alkalmaztunk.

Ennek a táblázatnak az értékét az adja, hogy a két megfigyelt időpontban ugyanazon emberekről van szó, tehát a kulturális, demográfiai és jövedelmi tényezők hatását esetükben gyakorlatilag konstansnak tekinthetjük. Noha persze történhetek változások náluk ezekben a vonatkozásokban is – így például egészen bizonyosan egy évvel idősebbek lettek – e változások hatását a keresztmetszeti különbségekhez képest elhanyagolhatónak tekinthetjük, s a lényeges változás az életükben szempontunkból az volt, hogy elkezdtek internetezni. A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy az internet-használat kezdete után csökkent a sportolásra szánt idő azok között, akik sportolnak, és csökkent a családdal töltött idő is. Az internet-használattal párhuzamosan ugyanakkor a klubokba járók ($p=0,06$), a sportolók ($p=0,049$) és az olvasók ($p=0,024$) aránya is nőtt., noha a különbségek mértéke nem jelentős. Az internetezők tehát nagyobb arányban sportolnak mint korábban, de átlagosan kevesebb időt szánnak erre.

A kontrollált keresztmetszeti elemzéshez képest a panel adatok láthatóan sokkal kevesebb különbséget mutatnak. A panelelemzés legfőbb tanulsága eddig az, hogy az internetnek tulajdonított hatások legtöbbször az internetezők társadalmi összetételének, tehát valójában más változóknak tulajdonítható. A hatások eltűnését – azon kívül, hogy a nem megfigyelt tényezők hatása lett volna a különbség oka – az is okozhatja, hogy egy év meglehetősen rövid idő, ennyi idő alatt nem nagyon változnak a tevékenységek, egy év után még „kezdő” internet-használók az emberek. Ezért a fenti összehasonlítást egy évvel később is megismételtük. A két év internet-használat utáni összehasonlítás eredményei annyiban megegyeznek az előző – egy év internetezés utáni – eredményekkel, hogy növekedett az olvasás és a klubokban való előfordulás valószínűsége, a sportolásra szánt idő pedig csökkent. Ugyanakkor a sportolók arányának növekedése, s a családdal töltött idő csökkenése két év után már nem mutatható ki.

Az összevont szabadidős tevékenységeket tartalmazó 6. tábla a paneladatok alapján azt mutatja, hogy az új internetezők szabadidős tevékenységeinek volumene gyakorlatilag nem változik meg, s belső szerkezete annyiban módosul, hogy mintegy napi húsz perccel növekszik az egyéni szabadidő, míg a társas szabadidő nagyjából ugyanennyivel csökken. Ezek a változások azonban statisztikailag nem szignifikánsak.

3.6. Táblázat: Az összevont szabadidős tevékenységekre fordított idő az internet-használat kezdete előtt és után (hetenként, percben, a tevékenységet végzők és nem végzők együtt)

	Első év (nem internetező)	Második év (internetező)	t (N)
Egyéni szabadidő (olvasással, újságolvasással, zenehallgatással, rádiózással, tévézéssel töltött idő)	1876	2020	-1,396 (232)
Társas szabadidő (családdal, barátokkal, sportolással, telefonálással, klubban közösségi eseményen töltött idő)	2275	2133	1,364 (220)
Szabadidő összesen	4141	4144	-0,019 (214)

Az internet hatása: kísérleti tapasztalatok

Az internettel kapcsolatos egyik legnagyobb aggodalom az, hogy egyedül interneteznek az emberek, s így az magányossá teheti őket (Molnár, 2004). A cserénfai kísérlet tapasztalatai nem erősítik meg ezt a vélekedést. Arról, hogy a kísérletben résztvevők mely tevékenységet kivel végezték együtt, a 3.7. Táblázat informál. A táblázattal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy itt csak az aktív részvételt kellett beírni, egy másik kérdés vonatkozott azokra, akik jelen voltak, de a tevékenységben nem vettek részt, s hogy az egyedül végzett tevékenységek ideje valószínűleg felülbecsült. Ezt tudatosítva hasonlíthatjuk össze a különböző tevékenységeket egymással. Látható, hogy a kísérletben résztvevők gyakran nem egyedül számítógépeztek vagy interneteztek, hanem családtagokkal, barátokkal, ismerősökkel. Valószínűsíthető azonban, hogy az internetnek ez a várakozásainkhoz képest szociális használata idővel csökken. Ennek egyik oka - mikor családi számítógépezésről van szó -, az lehet, hogy a kísérletben résztvevőknek még újdonságot jelentett az internet, így közösen „fedezték fel” azt, azonban később egyedül fogják használni. Másrészt az internet elterjedésével valószínűleg ritkábbá válik az is, hogy a fiatalok egymáshoz járnak internetezni, mivel a többeknek lesz otthon.

3.7. Táblázat: Az egyéni és a társas részvétel különböző tevékenységekben

	egyedül	családtaggal	barát, ismerős, munkatárs	hivatalos, v ismeretlen, ill. tömeg
munka főfoglalkozásként	50,4%	2,6%	38,4%	8,6%
munka nem főfoglalkozásként	54,2%	35,4%	10,3%	.
háztartási munka	43,6%	44,9%	11,5%	.
vásárlás, szolg. igénybevétele, ügyintézés	59,8%	10,8%	29,0%	0,4%
gyermekkel foglalkozás	14,1%	85,9%	.	.
egyéb munka	100,0%	.	.	.
utazás	63,8%	22,7%	10,2%	3,3%
várakozás	63,1%	.	2,5%	34,4%
evés, ivás, tisztálkodás, pihenés	41,5%	54,7%	3,6%	0,2%
társas tevékenységek – családi, közösségi	30,3%	51,0%	13,9%	4,8%
olvasás, önképzés	23,2%	.	36,2%	40,6%
tv, rádió, zene	32,8%	61,6%	1,2%	4,4%
egyéb hobbi és kulturális	100,0%	.	.	.
szórakoztató intézmények látogatása	31,2%	22,7%	46,1%	.
mozgás, sport	37,2%	40,9%	21,9%	.
egyéb szabadon végzett	.	100,0%	.	.
számítógépezés, internetezés	56,3%	27,1%	12,7%	4,0%

Egy másik elemzési lehetőség a tevékenységek szociális voltának vizsgálatára az, hogy összehasonlítjuk milyen tevékenységek közben szoktak beszélgetni az emberek. A beszélgetés a mi kísérletünk esetében is a leggyakoribb másodlagos tevékenység volt. Ebben a tekintetben a számítógépezés-internetezés nem marad el lényegesen más szabadidős tevékenységektől.

A cserénfai szereplőkkel folytatott interjúk tapasztalatai alapján az mondható, hogy az internet inkább kiegészítette, mint helyettesítette a társas kapcsolatokat (Lengyel-Siklós 2004). A mi szereplőink igen intenzíven használták az internetet hónapokon keresztül, s valószínűleg más felhasználók sem jutnak sokkal messzebbre egy év alatt. Ezért nem láthatók lényeges eltérések a WIP adatok alapján végzett elemzésben sem. A számítógépezésre, internetezésre fordított idő a résztvevők ébren töltött idejének mintegy hetedét tette ki, több időt szántak erre, mint tv-nézésre és rádiózásra.

A számítógéppel, internettel kapcsolatos látogatások a kísérlet résztvevői közül elsősorban azokat érintették intenzíven, akik korábban is véleményvezető szerepet

töltöttek be ilyen téren, illetve ahol a gyerekek baráti köre kiterjedt volt (Eranusz-Letenyei 2004). A látogatók zömmel inkább gyerekek voltak, a felnőtt látogatók a baráti, rokoni körből kerültek ki, részben a korábbi összejárások folytatásaként. A látogatások a kísérleti periódus elején voltak intenzívek, azt követően ritkultak. Míg eleinte a barátok és a szomszédok a látogatók között nagy arányban szerepeltek, később az ő érdeklődésük az átlagosnál inkább csökkent.

A számítógép és az internet alapvetően rekreációs és instrumentális célokat szolgálhat, az utóbbi az információszerzéstől az erőforrás-bővítésig terjedhet (DiMaggio et al 2003). Bár a típusok között vannak átmenetek, az alapvető különbség közöttük az, hogy céljukat tekintve az egyik elsődlegesen a kikapcsolódást, míg a másik az információk begyűjtését, feladatok, problémák megoldását szolgálja.

A kísérlet résztvevői közt a legjellemzőbb a rekreációs tevékenység, ezen belül is a játék és a szórakozás, zenehallgatás volt, s megtanulták használni a CD-író is. A távmunka, a tanulás, a tájékozódás nem, vagy csupán elvétve jelentkezett a résztvevők tevékenységében. A kísérlet ideje alatt négyen jutottak álláshoz, ezt azonban nem az interneten intézték, hanem személyes utánajárással és a felvételnél csak egy esetben játszott szerepet a számítógépes ismeret. A kilenc résztvevőből három keresett és talált társat az interneten a kísérlet fél éves időszakában, ami említésre méltó arány. A böngészés a már korábban is tudatosan tájékozódó résztvevőket jellemezte, az e-mail pedig kevésbé vált népszerűvé. Összességében tehát inkább rekreációs és nem instrumentális tevékenységek jellemezték a résztvevők internetes tevékenységét. E rekreációs tevékenységek gyakran családi-baráti körben folytak. Az instrumentális tevékenységek közül a munkával, tanulással, célzott információkereséssel kapcsolatos lehetőségek korlátozottak voltak, ám a chat és a társkeresés révén teremtett virtuális kapcsolatok esetenként primér kapcsolatokká váltak.

Összegzés

A tanulmányban az internet, mint helyettesítő és kiegészítő tevékenység hipotézisét vizsgáltuk az egyes szabadidős tevékenységek vonatkozásában. Eszerint azokra a tevékenységekre szánt idő fog nőni, vagy kevésbé csökkenni, amelyek összekapcsolhatók az internetezéssel, míg azok, amelyek helyettesítők, jobban fognak csökkenni. Időmérleg tanulmányok másodelemzése alapján a hipotézis részlegesen támasztható alá. Egyértelműen alátámasztják a két-és többváltozós keresztmetszeti vizsgálatok, panel adatokon azonban ez a hatás gyakorlatilag már nem mutatható ki.

A panel adatok alapján a funkcionális helyettesítés és kiegészítés elmélete nem támasztható alá meggyőzően. Úgy tűnik, a keresztmetszeti többváltozós eredmények

elsősorban az internetező és nem internetező csoportok nem megfigyelt különbségeiből származnak. Nem igazolódott, hogy a társas a tevékenységekre az internetezés következtében több időt szánnának az emberek, illetve, hogy az internet jellemzően az egyéni tevékenységektől vesz el időt. Az internetezni kezdők szabadidejében nőtt az egyéni és csökkent a társas szabadidő aránya. Ez az összefüggés inkább a funkcionális helyettesítés tézisének támogatná, ám az összefüggés nem szignifikáns. Az időmérleg tanulmányok másodelemzései, a cserénfai időmérlegek, és a panel módszerrel történő másodelemzések egyike sem mutat *erős* hatást abban a tekintetben, hogy a tevékenységek az internet-használat kapcsán *rövid távon jelentősen* átrendeződjenek. A kísérletben részt vevők internet-használati mintái nem sorolhatók be jól aszerint, hogy milyen más tevékenységet helyettesítenek, vagy egészítenek ki.

A cserénfai kísérlet adatai alapján látható, hogy a szereplők igen intenzíven használták a számítógépet és internetet, s gyakran társaságban tették ezt. Azt tehát nem támasztják alá a kísérleti adatok, hogy az internet hatására magányosabbak lettek volna az emberek.. Az a tapasztalat szűrhető le vizsgálatainkból, hogy a kezdeti szakaszban az internet-használat nem magányos tevékenység, s nem formálja át számottevően a szabadidő szerkezetét.

Hivatkozások:

- Bogart, L. (1956): *The Age of Television: A Study of Viewing Habits and the Impact of Television on American Life*. New York, Unger.
- Coffin, T. (1954): Television's Impact on Society. *American Psychologist* (10): 630-641.
- DiMaggio, P., Hargittai, E., Neuman, W. R., Robinson, J. P. (2001): Social Implications of the Internet in: *Annual Review of Sociology* 27
- Eranusz E., Letenyei L. (2004) Teleház és/vagy magánház, in: Lengyel Gy., Silós V. (szerk.) *A cserénfai kísérlet. Beszámoló egy aprófaluban lebonyolított számítógép- és internet-telepítés tapasztalatairól*, Bp, BKÁE: 63-86
- Fischer, C. S. (1992): *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley, Univ. of California Press.
- Gershuny, J. (2002): Social Leisure and Home IT: A Time-Diary Approach. *IT & Society* 2002 (1): 54-72.
- Kestnbaum, M., Robinson, J. P., Neustadtl, A., Alvarez, A. (2002): Information Technology and Social Time Displacement *IT & Society* 2002 (1): 21-37.
- Kraut, R. et. al (1998): Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist* (53): 1017-1031
- Kraut, R. et. al. (2002): Internet Paradox Revisited. *Journal of Social Issues* (1): 49-74.
- Lengyel Gy (2003) Az információs technológia terjedésének társadalmi hatásairól. *Kultúra és közösség*, 2003 (IV):47-56.
- Lengyel Gy., Silós V. (szerk.) (2004) *A cserénfai kísérlet. Beszámoló egy aprófaluban lebonyolított számítógép- és internet-telepítés tapasztalatairól*, Bp, BKÁE
- Lőrincz L (2004) Szabadidő, társas tevékenységek és az internet (ms)
- Matzat, U. (2004): Trust and Community on the Internet. Opportunities and Restriction for Online Cooperation. *Analyse & Kritik* (26): 63-90.
- Matzat, U. (2003): Cooperation and Community on the Internet. Past Issues and Present Perspectives for theoretical-empirical Internet Research. Paper Presented at the Conference 'Trust and Community on the Internet'. Bielefeld.

- Molnár Sz. (2004): TV, Internet, Civil Társadalom. Előadás a "Társadalmi Mozgalmak és az Internet" Konferencián, Budapest.
- Nie, N. H., Hillygus, D. S., Erbing, L. (2002a) Internet Use, Interpersonal Relations and Sociability: A Time Diary Study. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA., 215-243.o.
- Nie, N. H., Hillygus, D. S. (2002b): The Impact of Internet Use on Sociability: Time-Diary Findings. *IT & Society* 2002 (1): 1-20.
- Nyeste, G. (2003): Az információs társadalom időmérlege. In: Lengyel Gy. (szerk): *Információs technológiák és digitális szakadék*. Műhelytanulmányok, BKÁE Szociológia és Szociálpolitika Tanszék.
- Pronovost, G. (2002): The Internet and Time Displacement: A Canadian Perspective. *IT & Society* 2002 (1): 44-53.
- Qiu, Y., Pudrovska, T., Bianchi, S. (2002): Social Activity and Internet Use in Dual-Earner Families: A Weekly Time-Diary Approach. *IT & Society* 2002 (1): 38-43.
- Robinson, John P.-Meyer Kestnbaum, Alan Neustadt- Anthony S. Alvarez (2002), The Internet and Other Uses of Time. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA., 244-262.o.
- Wagner, Gert G.-Rainer Pischner-John P.Haisken-DeNew (2002) Changing Digital Divide in Germany. In: Wellman, Barry-Caroline Haythorntwaite (eds), *The Internet in Everyday Life*. Blackwell Publishers Ltd., Malden, MA. 164-185.o.

4. Az információs technológia kapcsolatháló-alapú megismerése

4.1. A cserénfai kísérlet

A kísérlet célja és menete

Kísérletünk lényege abban állt, hogy 2003 októbere és 2004 májusa közt négy számítógépet és kilenc internet-hozzáférést biztosítottunk cserénfai családok számára, arra kérve őket, hogy számoljanak be tapasztalataikról. A kísérletnek két fő pontja volt. Az első azt vizsgálta, hogy milyen előnyei és hátrányai vannak az információs technológia intézményi és kapcsolatháló-alapú terjedésének. A második pedig azt, hogy az információs technológia terjedésének milyen közvetett társadalmi hatásai vannak, tehát, hogy miként változnak a település lakosságának életkörülményei, s a közérzetüket jelző szubjektív indikátorok. Az volt a feltevésünk, hogy az információs technológia terjedése e tényezők többségére szignifikáns és pozitív hatást gyakorol. Azt feltételeztük továbbá, hogy az információs technológia terjedése közvetlenebb és erősebb hatást gyakorol a szubjektív, mint az objektív indikátorok alakulására.

Az információs technológia és a helyi társadalom kapcsolatával foglalkozó nemzetközi szakirodalom¹³ ajánlásai között szerepel, hogy teleházak létesítése, önkéntes számítógépes tanfolyamok szervezése, a fiatalok ilyen irányú tudásának aktivizálása révén célszerű fellépni a hátrányok halmozódása ellen. Sikeres kísérletről számoltak be finn szakemberek, akik egy hátrányos helyzetű régió revitalizálásában fontos szerepet szántak az intranet-hálózat telepítésének, a munkanélküliek és mozgáskorlátozottak bevonásával.¹⁴ Egy gazdaságsszociológiai vizsgálat¹⁵ esettanulmányai arra világítottak rá, hogy az innovációk a helyi társadalmakban gyakran külső személyek közvetítésével jelennek meg, de a hagyományos kapcsolatháló révén terjednek el.

Kísérletünkben támaszkodtunk ezekre a tapasztalatokra és a kaposvári kistérségben végzett korábbi kutatásaink eredményeire.¹⁶

¹³ Donald A. Schön, Bish Sanyal, William J. Mitchell (eds.) (1999) High Technology and Low-Income Communities. Prospects for the Positive Use of Advanced Information Technology. MIT Press, Cambridge, Mass., London

¹⁴ Koskikallio, E. (2001) The Civil Society and IT –technology (Paper presented at the ESA Congress, Helsinki, 2001, 8.30.)

¹⁵ Letenyei László (2000) Innovációs láncok falun. Szociológiai Szemle 4. sz. 40.-56.o.

¹⁶ A 2001-2002-ben végzett empirikus kutatás keretében mintegy 40 strukturált mélyinterjút készítettünk, valamint egy 800 fős felnőtt és egy 110 fős általános iskolás gyermek mintát kérdeztünk le. 2003-ban egy panelvizsgálat során ismételten felkerestük a kérdőíves felvételek résztvevőit. Lengyel György (szerk.) 2002, Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási beszámolók, Bp. BKÁE és 2003, Információs technológia és életminőség. Kutatási beszámolók, Bp. BKÁE

A település

A 257 fős Cserénfa Kaposvártól 12 km-re dél-keletre található falu, nem rendelkezik vasútállomással, iskolával, óvodával, gyógyszerházzal. Egy élelmiszerüzlet és egy kocsmát találhatók a faluban. A település lakosságának mintegy harmada nyugdíjas, s ötöde fiatal. A lakóházak negyede vakolatlan, új építésű épület azonban elvétve akad. (Megjegyezzük: a kontrolltelepülésként kezelt, ugyancsak a kistérségben található, hasonló lélekszámú Szilvásszentmártonban a házak fele volt vakolatlan.) A népesség döntően katolikus, Cserénfán egy, az iskolából átalakított imaház van. A településen 5-6 % a roma kisebbség aránya. A faluban hiányoznak a helyi munkalehetőségek, a Kaposvárra eljáró dolgozók utazási költségei magasak. Az emberek úgy érezték, hogy hátrányban vannak a városi munkavállalókkal szemben az álláslehetőségek és az állásbiztonság tekintetében.

A cserénfai vezetés dinamikus, az általános iskolai tanárnőből lett főállású polgármester több esetben sikeresen pályázott különféle fejlesztésekre. Az utóbbi két évben teleházat létesítettek, a falu központjában szobrot, játszótérrel avattak, falugondnokot neveztek ki, aki mikrobusszal szállításokat, beszerzéseket intéz a lakosok igényei szerint. Fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatok¹⁷ tapasztalatai szerint azonban, bár a lélekszám nőtt az elmúlt években, a cserénfaiak bizonyos mértékig pesszimisták voltak a falu jövőjét illetően. Úgy érezték, hogy az a politikán, s a pályázatokon, tehát rajtuk kívül álló tényezőkön múlik, s a falu lélekszáma a jövőben valószínűleg csökkenni fog.

Mint említettük, Cserénfán van egy teleház, mely a kutatás kezdetén négy géppel üzemelt, majd egy pályázat révén további két géppel bővült. Pályáztak ingyenes szélessávú internet-elérhetőségre is, ezt azonban nem kapták meg, így az ISDN vonal működtetése mintegy havi hatvanezer forint kiadást jelent számunkra. A teleházat a polgármesterrel jó viszonyt ápoló, a nyugdíjasklubot is vezető szakember irányítja, s jórészt a fiatalok használják. A gépek technikai felügyeletét-karbantartását egy fiatal kaposvári szakember látja el, aki a központi településen – a mintegy két kilométerre található Szentbalázson – az iskolai számítógép-park rendszergazdai feladatát is ellátja. A faluban a háztartások többsége rendelkezik mobiltelefonnal, s a számítógépek terjedését is pozitívan ítélik meg. Anyagi korlátot nem is elsősorban a számítógép-vásárlásban, mint inkább az internet-előfizetésben látnak.

¹⁷ Vicsek Lilla (2002) A fókuszcsoporthoz tartozó elemzés. In Lengyel György (szerk.) 2002, Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási beszámoló, Bp. BKÁE, Vicsek Lilla-Siklós Viktória (2004) Négy fókuszcsoporthoz tartozó elemzés, Bp. BKÁE, ms.

A tanfolyamok

Tervünk az volt, hogy kutatásunk előkészítő szakaszában önkéntes tanfolyamot hirdetünk a cserénfaiak számára, amelyen elsajátíthatják a számítástechnikai és internet-használati alapismereteket. Mivel a faluban nem sokkal korábban már volt egy szűk körben szervezett tanfolyam, amelynek résztvevői szívesen folytatták volna a tanulást, eredeti tervünket módosítva két kezdő és egy haladó tanfolyamot is tartottunk. A tanfolyamokat a teleházban szerveztük, ahol négy működő gép volt. Lehetséges helyszínként felmerült még a szomszédos Szentbalázs iskolájának számítógép laboratóriuma is, ahol több gép volt, azonban végül az utazási költötségek minimalizálása végett a helyi teleház mellett döntöttünk. A tanfolyam nem volt ingyenes, mivel azt akartuk, hogy mindenki elkötelezetten vegyen részt, de alacsony részvételi díjat szabtuk, hogy minden érdeklődő képes legyen megfizetni. A díj gyakorlatilag az internetes költségeket fedezte, a tanárok fizetését mi álltuk. Az érdeklődés, valamint a folyamatos részvétel igazolta várakozásainkat.

Abban, hogy egy Cserénfához hasonló kistelepülésen milyen fogadtatása van egy ilyen kezdeményezésnek, fontos a tanfolyamvezető és a teleház-vezető személyisége is. Az IKT eszközökkel való ismerkedés, tanulás folyamán ugyanis nem egyszerű készségelsajátításról van szó, hanem a képzéseknek egyfajta attitűdváltozást is kell eredményezniük ahhoz, hogy hosszú távon is érezhető eredményt érjenek el.

Az általunk szervezett tanfolyamon két egyetemi kollégánk tartott bemutató oktatást és egy, a kistérségben lakó pedagógus vezette a gyakorlatot. A gyakorlat helyi vezetője, egy több diplomával rendelkező, állás nélküli óvónő volt, aki rendkívül motiváltan és felkészülten oldotta meg a feladatát. Számára ez a feladat többet jelentett egyszerű pénzkeresetnél:

“és az volt a legjobb, hogy hálások voltak, ha az ember bármit adott nekik, kivétel nélkül. Szóval nekem is jó volt lelkileg, mert sikerélményem az utóbbi időkben nem volt, és itt meg annyi szeretetet kaptam tőlük, hogy komolyan mondom, tobzódtam.”
(Tanfolyamvezető)

Röviddel a tanfolyam után pályázott egy, a kistérségbe tartozó falu teleházának és nyugdíjas klubjának vezetői állására, amit el is nyert. A tanfolyam egyik résztvevője ugyancsak állásba került, részben az itt tanultakat hasznosítva.

“az Andrea is az elején elég nehezen rázódott bele, és azt gondoltam, hogy nem is lesz olyan igazán jó, de a végére azért elég szépen kiforrt magát. Hát ő volt nekem a legnagyobb siker, olyan tekintetbe, hogy utána a buszon egyszer találkoztunk, és örömmel mondta nekem, hogy lett munkahelyem, és azért, mert hogy egyáltalán a számítógépen el tudtam indulni.” (Tanfolyamvezető)

Volt, akit a böngészés, a pályázatok figyelése vonzott (ő kutatásunk I1 jelű résztvevője), s később sikerült is ilyen irányú ismereteit gépvásárlásnál, s egyéb ismeretszerzésnél hasznosítania.

“Volt egy főiskolát végzett fiú is. Hirtelen nem jut eszembe, pedig tudom a nevét. Ő meg azért jött megint csak, hogy az internetet megtanulja, meg hát ő gazdálkodó, és ahhoz azért, hogy tudjon levelet írni, meg táblázatot kezelni, hogy a dolgait otthon ő meg tudja csinálni egyedül. Az interneten ugye mindig az volt, hogy pályázati lehetőségeket, hogy böngésszesse, meg ilyen dolgokat.” (Tanfolyam vezető)

A tanfolyam hatása összességében igen pozitívan értékelhető, ami a teleház kezdeti forgalmán is érződött. Kutatásunk roma résztvevője például itt kapott kedvet az internetezéshez, rendkívül könnyedén megtanult sok mindent, és lelkesen használta is.

“De mondom mindegyik külön egy érdekes emberke volt. Például A1, mert ő meg mindenáron csak internetezni akart, és állandóan csak az egeret kattogtatta, és azt hitte, hogy ha minél gyorsabban, akkor annál nagyobb lesz az eredmény, és fűkezni kellett. És azért lassacskán rájött, hogy nemcsak az van, hogy csak kattogtatunk,... De most úgy tudom, itt dolgozik, mint közhasznú, az önkormányzatnál, itt nyírja a gyept. Hát itt a környékünkön nem olyan, mert hogy ő ugye nem is magyar, hanem cigány, és nem olyan nagyon törik ők magukat az ilyen irányban, hogy. És örültem, hogy egyáltalán bejött ide, és nem a kocsmába töltötte az idejét. Hogy azért mégis valahova. Igaz, hogy utána azért elment a kocsmába, meg előtte, de még ott is reklámot csinált a tanfolyamnak. Nyomtatott, meg ez, meg az, és akkor vitte a relikviákat, hogy ezt csináltam, azt csináltam.” (Tanfolyamvezető)

A tanfolyamon résztvevők motívumai közt az új lehetőségek iránti érdeklődés és a családon belüli tudáskülönbségek kiegyenlítésének igénye is megjelent.

“K: Volt ez a számítógépes tanfolyam, amit a kollégáim, meg a maga kollégái is lefolytattak. Maga szerint hozott-e valamilyen változást, vagy mi volt a hatása, vagy mik voltak a visszajelzések?

V: Öröm, hogy ennyien érdeklődnek. Még nagyobb öröm, hogy ebből a sok jelentkezőből kettő, ha lemorzsolódott, az összes többi el is végezte. Borzasztó önbizalmat adott nekik. Mondják büszkén: én ehhez már értek, bár csak hallott róla. Annyira a teleházat nem használják. Most már le is higgadt a dolog. Akkor frissiből elég sokan jöttek, hogy ezt is tanultuk, meg azt is, meg am azt is. Most már, elmúlt ennek a varázsa. Egy gépet tudok, hogy ebből született, hogy egy valaki azért vett gépet – lehet, hogy más is -, vele van olyan kapcsolat, hogy tudom, hogy ők használják azt a számítógépet.... 486-os ugyan, de akkor is csak egy számítógép. Ők ilyen vállalkozók, vagyis hát az Évi, azt hiszem mezőgazdasági vállalkozás, és ő használja a számítógépet. Számlákat készít, meg az ilyen kis hirdetéseit csinálja saját maga. Tehát ő örömet leli benne. Hogy több született-e belőle, azt nem tudom, de szerintem ez valahol presztízs kérdés is, mert azon a listán nagyon sok szülő szerepelt, ahol tudom, hogy otthon van számítógép. És talán azért jöttek el ide, hogy amikor a gyerekek otthon valamit csinálnak, legalább valamit konyítson hozzá.” (Teleházvezető)

A résztvevők kiválasztása

A kísérleti alanyok kiválasztása során több szempontot kellett mérlegelnünk. Motivált és kooperatív partnereket kerestünk, akik úgy érzik, hogy hasznos számukra a részvétel és hajlandóak a rendszeres kapcsolattartásra, naplózásra és

arra, hogy ismereteiket másokkal megosszák. Ilyenek voltak a számítógépes tanfolyamainkat látogatók szinte mindannyian. Ugyanakkor voltak olyanok, akik nem vettek részt a tanfolyamokon, mivel már jól tudtak számítógépezni, ilyen tekintetben többeknek segítettek is, ám az internet-előfizetést nem engedhették meg maguknak. Voltak olyanok is, akik motiváltak és érdeklődők voltak, de életkörülményeik, marginális helyzetük miatt a helyi közvélemény értelmetlennek tartotta őket a kísérletben való részvételre. Azt világossá tettük az elején, hogy a polgármester és a teleház vezetője nem vesz részt a kísérletben, mivel ez szerepükkel összeegyeztethetetlen, ezt maguk is így érezték és minden más módon segítették munkánkat. A polgármester asszony óvott minket attól, hogy válogatás nélkül rábízzunk valakire gépet. Végül is átbeszéltük vele választásainkat és egyetértett indokainkkal.

A kiválasztás során néhány esetben változtatnunk kellett az eredeti elképzeléseken. Az egyik tanfolyami résztvevő aki ezt követően munkát is talált, s akinek egyetemista fia számítógépes szakértőnek számít a faluban, úgy nyilatkozott, hogy van gépe, bár nem a legkorszerűbb, internetezni is tud a munkahelyén, ezért inkább lemondana a lehetőségről más javára, akinek nagyobb szüksége lehet rá. Felhívta a figyelmünket két másik lehetséges résztvevőre (E1, H1). Egy másik családból hárman voltak a tanfolyamon, de idejükbe nem fért bele a rendszeres kapcsolattartás. Egy harmadik esetben a házaspár átbeszélte a lehetőségeket és úgy döntöttek, hogy nem vállalják a részvételt, mert félték a gépet a gyerekek miatt.

Végül is a négy – internet-csatlakozással, CD-íróval felszerelt - gépet olyanoknál helyeztük el, akik részt vettek a tanfolyamon, társadalmi, vagyoni helyzetüket tekintve pedig igen különbözőek voltak. I1 a helyi körülmények közt igen jó, C1 jó anyagi helyzetben és társadalmi megbecsülésben élt (annak ellenére, hogy éppen munkánélküli volt, vállalkozásokkal próbálkozott, s portájukon látszott, hogy igényes, rendezett életet élnek). D1 betegsége miatt rosszabb anyagi helyzetűek, s mivel beköltözők, nem számíthattak nagy helyi társadalmi elismertségre (ők telefondíj-hátralékuk miatt nem tudták használni az internetet a kísérlet során). A1 teljességgel peremhelyzetben lévő roma származású fiatalember, aki nem putriban, de egy földpadlós, elhanyagolt, repedezett falú régi házban élt nevelőanyjával. A faluban kezdetben többnyire lekezelő jóindulattal beszéltek róla, volt aki az esztétikáját dicsérte, bár megszólalták, hogy rendezetlen a portája, nem szerez be télire tüzelőt, s szóvá tették, hogy italosan olykor kötekedő és nagyzó.

Azt kezdettől érzékeltük, hogy a szűk keresztmetszet nem a számítógépekben, hanem az internet-elérésben mutatkozik, ez iránt van nagyobb érdeklődés. Ezért öt további internet-csatlakozást olyanokhoz kötöttünk be, akiknek volt megfelelő gépük, s ezért többségükben jól ismerték annak használati lehetőségeit. Néhányan közülük már maguk is fontolgatták az internet bevezetését, ezért a kísérletet rendkívül pozitívan fogadták. Az internet-előfizetések biztosítása technikai és

adminisztratív okokból igen bonyolult volt, s fenntartásuk a kísérlet során sok gondot okozott.

A kísérletben résztvevők jellemzői a kísérlet kezdetekor

A1: marginális helyzetű, cigány származású munkanélküli, 35 éves férfi. Rossz anyagi körülmények között él nevelőanyjával (nagyanyjával). Nyolc általánost végzett. A havi segélyből él, közmunkát végez, de alkalmanként vállal munkát, , amiért kevés pénzt, vagy élelmet kap. Számítógépes tudása teljesen kezdő.

B1: 48 éves két gyermekes családapa. Lakatos szakmunkákat végzett évekig, de két éve leszázalékolták szívproblémái miatt. Anyagi helyzetük konszolidált, felesége fizetéséből és a rokkantnyugdíjból élnek négyen. Fiai 16 és 19 évesek, szakmunkásképző- és szakközépiskolába járnak. Társadalmi pozíciója a falu közösségén belül megbecsült. A számítógép kezeléséhez szinte alig ért. Van otthon gépük, de ezidáig leginkább játékokra használták.

C1: varrónői szakmát tanult, 6 éve „betelept” lakója a falunak Ennek ellenére társadalmi pozíciója inkább megbecsült, sokat segít a falu vezetőségének, szomszédoknak. A háztartásban hárman élnek férjével és négy éves kislányukkal. Anyagi helyzetük konszolidált, igyekeznek több irányban is boldogulni, mivel GYES után sokáig nem talált munkát.

D1: 38 éves munkanélküli, leszázalékolt hölgy, két gyermek édesanyja. Végzettsége nyolc általános. A gyerekek általános illetve középiskolába járnak. Mind társadalmilag, mind anyagilag inkább marginális helyzetű a család. Pár éve költöztek a faluba, társadalmilag kevésbé megbecsült a helyzetük. Számítógépes tudását tekintve teljesen kezdő, bár játszani szokott korábban is fiának számítógépén.

E1: tanuló egy kaposvári informatikai szakközépiskolában. Hatan élnek együtt. Édesanyja özvegy, a két nagyobbik gyermekén kívül született még egy kislány a jelenlegi élettársától. Mindhárom gyermek otthon él (a legnagyobb már főiskolás Kaposváron). Anyagi, társadalmi helyzetük konszolidált. Számítógép használat tekintetében haladó szinten áll. A projekt indulása előtt kapott új gépet.

F1: négyen élnek együtt feleségével, és két általános iskolás fiával. Ő az egyik helyi számítógépes „guru” az „idősebb” korosztályból (34 éves). Esztergályosként munkájához is számítógépet használ, de otthon is van egy Pentium IV-es gépe, amit folyamatosan bővít, fejleszt. Anyagi helyzete konszolidált, a falu életében pedig több szempontból centrális szerepet tölt be. Tagja Cserénfa képviselő testületének is.

G1: egyedül élő, 35 éves diplomás nő. Két éve költözött Cserénfára. A számítógép kezeléséhez jól ért, tanulmányai során, és munkájához is folyamatosan használta. A munkája elvesztése miatt elég nehéz anyagi körülmények közé került. A falubeli társadalmi kapcsolatai vegyesnek mondhatóak, társadalmilag részlegesen

elfogadott. Néhány emberrel nagyon jó, közvetlen viszonyt tudott kialakítani, főleg a marginális helyzetűek között de sokan kicsit különnek tartják, nem igazán tudták elfogadni.

H1: 25 éves érettségizett fiú. Jelenleg a Kaposvári Húskombinátnál közegészségügyi ellenőr asszisztens. 6-an élnek egy háztartásban, van egy fiatalabb lánytestvére, és az édesanyja szülei élnek még velük. Van otthon saját számítógépe, haladó szinten ért hozzá. A család az átlagosnál jobb anyagi körülmények között él, a szülők több dologgal is foglalkoznak fő munkájuk mellett. Nem csak a család háza központi fekvésű, de a falu életében is aktív szerepet játszik a család szinte minden tagja.

I1: 31 éves felsőfokú végzettségű férfi. Főállásban jelenleg vízügyi gépész a Kaposvári Vízműveknél. 4-en élnek egy háztartásban a feleségével és szüleivel. Megbecsült társadalmi helyzetű, az önkormányzati testület tagja. Számítógépes ismereteit tekintve kezdő. Nagyon szorgalmasnak tartott család, mezőgazdasággal, állattartással is foglalkoznak, jó anyagi körülményeket tudtak teremteni maguknak.

Tapasztalatok

A kísérlet során arra kértük a résztvevőket, hogy vezessenek egy egyszerűsített időmérleget, valamint egy naplót arról, hogy kik látogatták meg őket a számítógépezés kapcsán, s járuljanak hozzá, hogy a gép is naplózza számítógépes tevékenységeiket. Több alkalommal e-mailen kerestük meg őket (ez akadozva működött, mivel nem mindenki kísérte figyelemmel), illetve ellátogattunk hozzájuk és magnóra, videóra rögzített interjúk keretében kérdeztük őket tapasztalataikról. A gépek és internetvonalak karbantartását, a technikai problémák megoldását a teleház rendszergazdája vállalta magára, s egy, a kísérletben résztvevő kollégánk is több esetben segédkezett a felmerülő problémák orvoslásában. Az alábbiakban esetről-esetre röviden összefoglaljuk, hogy kivel mi történt a kísérlet időszakában általában, milyen tapasztalatokat szűrhetünk le velük kapcsolatban a számítógépes/internetes tanulás terén és a másodlagos társadalmi hatásokat tekintve.

A1 részt vett az általunk szervezett tanfolyamon, számítógépet és internet elérést helyeztünk ki nála. Nevelőanyja meghalt. A közmunkában szabálytalanságokat követett el, viszonya a falu vezetésével feszültté vált. A számítógépezésre fordította szinte minden idejét. Mint mondta, ez segített neki a gyászt elviselni. Alacsony iskolai végzettsége ellenére éles eszű, olvasott ember, sokat chat-elt, CD-t másolt falubeli barátainak, azok azonban nem váltak fogékonnyá az IT iránt. A lehetséges internetezési időkorlátokat nem tartotta be, a költségeket sokszorosán túllépte, többek szerint az internet-függőség jeleit mutatta. Terve az, hogy használt számítógépet vásárol. Széles körű virtuális ismeretségi körre tett szert, társkeresés során három partnerrel kezdeményezett kapcsolatot. A falun belüli helyzete nem

javult, inkább romlott, itálosan trágár módon viselkedet, többeket megsértett. Interjúkban, beszélgetésekben többen szóvá tették, hogy értelmetlen volt a kísérletbeni támogatásra.

B1 ugyancsak részt vett a tanfolyamon, mivel volt otthon használható számítógépe, ezért csak internet elérést vezettünk be nála. Szívműtétje miatt leszázalékolt, kivizsgálásra jár. A tanfolyamon is, s otthon is igen érdeklődő volt, távmunka, illetve munka iránt tájékozódott a neten, sikertelenül. Valaki a családból több tízezer forintos telefonszámlát generált az interneten keresztül szándékolatlanul a gépre települt ún. „dialer” révén, s ez némileg kedvüket szegte. Kapcsolatai nem változtak érdemben. Falubeli barátai közt vannak egyébként igen szorgalmas, értelmes emberek, akik haszontalannak tartják az IT-t, s ők mindvégig fenntartották véleményüket a kísérlet során

C1 két tanfolyamon is részt vett, először kezdőn, majd haladón. A tanfolyam után vettek egy régi gépet, de mivel nagyon elavult volt, gépet és internet elérhetőséget is kihelyeztünk náluk. Elhelyezkedett a szomszédos község nyugdíjas otthonában takarító -és gondozónőnek. Az interneten bátortalanul kísérletezett munka-kereséssel, sikertelenül. A számítógéppel főként férje foglalkozott, meséket töltöttek le a kislánynak. Szeretnének számítógépet venni. Azt remélték, kedvezményes áron megkaphatják a gépet, amit a kísérlet idején használtak. Társadalmi helyzetük, kapcsolathálójuk nem módosult, igény-orientációjuk határozottan elmozdult az IT felé. Ismeretségi körükben az IT kisugárzása mérsékelte.

D1 részt vett számítógépes tanfolyamon. Számítógépet helyeztünk ki náluk. Elhelyezkedett, bár betegsége változatlanul megnehezíti a munkavégzést számára. Munkát nem a számítógépes ismeretek révén kapott. Középiskolás lánya tanulmányi versenydolgozatot készít, általános iskolás fia tanulmányi átlaga romlott, épphogy elkerülte a bukást. Férje ellenezte az internet bekötését, telefontartozásuk ezt nem is tette lehetővé. Lányuk használta tanulmányaihoz a gépet és olykor a Teleházat is. Fiuk megszállott számítógépező lett, használt gépet vásárolt, amivel azonban lehet, hogy rosszul járt. Mivel beköltözők, kapcsolati körük főként a szomszédságra korlátozódik. Férje olykor megfordul a kocsmában, lányát fennhéjázónak, fiát kelekótyának tartják. Ennek ellenére igen sok gyerek fordult meg náluk (a fiú barátai), jórészt a számítógépes játékok okán.

E1 a tanfolyamon nem vett részt, mivel már ért a számítógép kezeléséhez és informatikai szakközépiskolában folyamatosan tanulja is. Volt otthon gépe, ezért csak az internetet került bevezetésre. Nevelőapájval való viszonya konszolidált, de távolságtartó. Az internethasználat kisugárzó hatása nem mérhető esetükben. Testvére és édesanyja olykor használták a gépet. Kapcsolathálójuk nem módosult. A teleház vezetőjének fiával gyakran szoktak együtt számítógépezni. Vele és egy, a géphez ugyancsak értő egyetemi hallgatóval tartja intenzíven a kapcsolatot.

F1 a tanfolyamokon nem vett részt, nem volt szüksége rá. Internet-elérhetőség került nála bevezetésre. Időközben ő súlyos gerincbántalmakkal betegállományba került. Szakmunkásként a legfelkészültebb és leginkább intenzív használója volt a netnek. Ő volt az, aki megnézte az egyetem honlapját, e-mailen kommunikált, sokaknak adott segítséget, tanácsot. Az óvodás, kisikolás korú gyerekek és a feleség az ő jelenlétében használhatták a gépet. Társadalmi megbecsültsége, kapcsolathálója nem módosult. Mikor G1 meghívta őket a Bibliakörbe, nem vállalták, mivel egymás résztvevőt nem sokra becsülték

G1 az erdőmérnök nő már több, mint 10 éve, egyetemista kora óta használja a számítógépet és az internetet, volt is otthon saját gépe, így csak az internet elérhetőséget kellett bevezetni. Lakásán igen sok látogató, ismerős jár. Ő főként stoppal közlekedik, olykor a kocsmában is megfordul. Bibliaolvasó-kört szervezett, amelynek stabil tagjai egy nyomorék cigányasszony és a fia, valamint egy középkorú alkoholista házaspár. A kutatás kezdete óta folyamatosan munkát keresett, leginkább az interneten. Már úgy volt, hogy önkéntesként egy sarkkörü megfigyelő-állomáson dolgozik egy évig, mikor talált egy állást az ország másik végében, a miskolci erdőszétnél. Személyes látogatását követően fel is vették. Házát Cserénfán nem adta fel, kutyáját a szomszédasszony, B1 anyja gondozza. Levelezését az olvasókör egyik tagja küldi utána. Az internetes társkeresés során többekkel levelezett, végül megismerkedett egy fiatal erdélyi mérnökkel, aki épp katonai idejét tölti, s komoly kapcsolatnak ígérkezik. Kapcsolathálója rendkívül szerteágazó, ez az otthoni internet-használat következtében nem módosult számottevően. Negatív tapasztalata volt, hogy egy falubeli fiatallembert távollétében a számítógépéhez engedett, aki pornóoldalak látogatása révén tetemes telefonszámlát csinált. Először megígérte, hogy megtéríti, majd megtagadta azt.

H1 rock és heavy-metal kedvelő fiatalember, aki keleti küzdősportokkal is foglalkozik, s egy mesternél rajzolni tanul. Egy tetováló szalonban is rajzolt és a Balatonon, ahol nyaralójuk van, tervez a nyáron portrézni. Házat vásárolt a faluban. Az internetet régtől használja, s barátnőjét - aki szintén egy környékbéli településen lakik - chat révén ismerte meg. Nem vett részt tanfolyamon. Otthoni gépére került bevezetésre az internet. Főként ő és húga használják a gépet. Társadalmi megbecsültsége nem változott, kapcsolathálója számottevően nem módosult az otthoni nethasználat miatt. Az a jórészt közös érdeklődési kör alapján kirajzolódó baráti kör, amelynek H1 tagja, s amely főként a kaposvári kistérségből toborzódott, természetes közegként használja a netet.

I1 részt vett az általunk szervezett kezdő tanfolyamon. Gépet és internet elérhetőséget helyeztünk ki nála. Apja tartós sérülést szenvedett egy gépszállításnál, azóta – a Vízműnél betöltött munkája mellett – a gazdaságot is főként I1 viszi. Sokat dolgozik, s az önkormányzatnak is aktív tagja. Azt tervezi hogy építkeznek, külön költöznek a szülőkötől. Egy internetes hirdetés nyomán jó minőségű használt traktort

vásároltak árverésen, s más vásárlási lehetőségekről is tájékozódott. A számítógépet inkább csak rokon gyerekeknek mutatta meg, azok használhatták, ha Kaposvárról kilátogattak. A referenciakörébe tartozók közt van olyan aki meggyőződésesen ellenzi a számítógépezést. II. elsősorban erőforrás-bővítésre használja az internetet, de annak előnyeit nem tudta kellően kiaknázni.

4.1. Táblázat: A tanfolyam és a kihelyezés mérlege

Kód	Tanfolyamon részt vett-e?	Mit helyeztünk ki? (Gép/internet)
A1	+	+/+
B1	+	-/+
C1	+	+/+
D1	+	+/-
E1	-	-/+
F1	-	-/+
G1	-	-/+
H1	-	-/+
I1	+	+/+

A rövid vizsgálati idő ellenére feltűnően sok volt a családokban a negatív esemény, kétharmaduk esetében fordult elő súlyos betegség, baleset, vagy haláleset. Ezzel szemben egyharmaduk talált – a kísérlettől függetlenül – munkát magának, s egyharmaduk az interneten keresztül társat. A résztvevők számítógépes-internetes tudása gyarapodott, ám a tudás-átadás kisugárzó hatása korlátozott volt. Főként a gyermekeket és a fiatalokat vonzotta, illetve annál a résztvevőnél volt jelentős, aki korábban is haladó ismeretekkel bírt ezen a téren, s szívesen adott tanácsot másoknak. A társadalmi hatások tekintetében az esetek felében nem találunk meggyőző evidenciát, a többi esetben gyenge pozitív, illetve vegyes hatások mutatkoznak, egy esetben a helyi társadalmon belüli hatás inkább negatív volt, amit nem biztos, hogy a virtuális kapcsolatok képesek kompenzálni.

A számítógéppel, internettel kapcsolatos látogatások elsősorban azokat érintették intenzíven (F1, B1) akik korábban is egy bizonyos körben véleményvezető szerepet töltöttek be, illetve egy esetben (D1) a fiúgyerek baráti köre volt kiemelkedően magas arányú. Megfigyelhető volt, hogy a látogatók zömmel inkább gyerekek, s azon belül is főként fiúk. A felnőtt látogatók a baráti, rokoni körből kerültek ki, részben ugyancsak a korábbi összejárások folytatásaként (B1, A1). A látogatások intenzitása az egyes esetekben jelentősen eltért, vannak nyitott és rendkívül zárt családok az esetek között.

4.2. Táblázat: A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet elején (2003 október-november)

	Látogatók száma összesen	Rokon	Barát	Szomszéd	Munkatárs, osztálytárs, ismerős	Résztvevő
A1	7	-	3	4		
B1	6	2	3	1		
C1	2		2			
D1	9	3	3	2	1	
E1	2		1	1		
F1	8	2	3	2		3
G1	4			3	1	
H1	-					
I1	2	2				
Együtt	33	7	12	9	2	3

A látogatások a kísérleti periódus elején voltak intenzívek, azt követően ritkultak. Az tehát nem várható, hogy a számítógép-és internet-kihelyezés tartósan növeli a primér kapcsolatok, látogatások számát. Míg eleinte a barátok és a szomszédok a látogatók között nagy arányban szerepeltek, később az ő érdeklődésük az átlagosnál inkább csökkent. Ennek következtében nőtt a periódus végére a résztvevők egymás közötti kommunikációjának súlya. Kezdetől több résztvevő is látogatta F1-et, ezt elsősorban a felmerült technikai problémák megvitatása, tanácskérés motiválta. A látogatóknak összességében mintegy ötöde volt falun kívüli rokon, barát, vagy ismerős.

4.3. Táblázat: A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet végén (2004 március-május)

	Látogatók száma összesen	Rokon	Barát	Szomszéd	Munkatárs, osztálytárs, ismerős	Résztvevő
A1	-					
B1	2	1	1			
C1	2	1	1			
D1	7		3	3	1	
E1	1		1			
F1	5		1	1		3
G1	-					
H1	2	2				
I1	1	1				
Együtt	20	5	7	4	1	3

A számítógépezésre, internetezésre fordított idő a résztvevők ébren töltött idejének mintegy hetedét tette ki, több időt szántak erre, mint tv-nézésre és rádiózásra. Az ilyen időtöltés, különösen a játékok esetében gyakran társas tevékenységnek bizonyult.

A teleház forgalma az első kísérleti szakaszban lecsökkent, a kihelyezés tehát mintegy kiváltotta a teleház iránti érdeklődést, majd a forgalmi adatok kiegyenlítettebbé váltak, mikor a kihelyezés utolsó szakaszában technikai problémák mutatkoztak. A teleház látogatottsága azonban így sem érte el a kezdeti időszakbeli

látogatószám felét. Ennél is jobban csökkent a géphasználatra, s különösen az internet-használatra fordított idő.

4.4. Táblázat: Teleház-statisztika (2003 május-2004 május)

Hónap	Internet (perc)	Géphasználat (perc)	Nyomtatás (old)	Fénymásolás (old)	Fax (old)	Látogatottság (Fő)
Május	2711	2625	8	1	0	78
Június	2117	1076	15	0	0	65
Július	3816	2281	45	0	1	70
Augusztus	791	457	2	23	3	25
Szeptember	2734	2222	2	14	2	68
Október	1313	998	8	89	3	49
November	227	5	9	29	2	11
December	118	10	5	32	2	10
Január	175	50	0	33	2	7
Február	3	0	0	6	1	3
Március	184	766	0	42	0	24
Április	261	1616	0	0	0	30
Május	83	50	2	16	1	9

Forrás: A cserénfai teleház vezetőjének összeállítása

A számítógép és az internet hasznosítása a rekreációtól az információszerzésen át az erőforrás-bővítésig terjedhet¹⁸. A rekreációs tevékenységek közt a játék, a zene, a szórakozás és a filmnézés kategóriáit, az információszerzés esetében a böngészés, az e-mail és a chat, míg az erőforrás-bővítő tevékenységek közt a tanulás, célzott keresés, társkeresés, valamint a munka és távmunka-keresés eseteit határoltuk el. A kategóriák között kétségkívül vannak átfedések, a különbség közöttük csupán annyi, hogy céljukat tekintve az egyik elsődlegesen a kikapcsolódást, míg a másik az információk begyűjtését, problémák megoldását szolgálja. Ha elfogadjuk ezt az alkalmi besorolást, úgy azt látjuk, hogy mind a résztvevők, mind pedig a teleház tevékenységei közt a legjellemzőbb a rekreációs tevékenység, ezen belül is a játék és a szórakozás, zenehallgatás volt. A teleházban az ilyen tevékenységek valamelyest

¹⁸ DiMaggio, Paul - Hargittai, Eszter - Neuman, W. Russel - Robinson, John P. (2001): Social Implications of the Internet in: Annual Review of Sociology 27

markánsabbak, mint a kísérletben résztvevők esetében, ami azzal van összefüggésben, hogy a teleházat túlnyomórészt gyerekek és fiatalok használták. Igaz, hogy a látogatók kormegoszlását tekintve a magánházas gépek méginkább a gyerek látogatókat vonzották. Azonban a kísérlet intenzív szakaszában (2003 októberétől 2004 márciusáig) a látogatók száma nem haladta meg a havi, a látogatások száma pedig a heti egyet, s maguk a résztvevők többségükben felnőttek voltak. Összességében a tartalmak tekintetében döntő szerepe van tehát annak, hogy ki a kísérlet résztvevője, illetve a családon belül ki az intenzív használó. Az informálódás, a chat és az e-mail közepes erősséggel, de valamelyest gyakrabban van jelen a teleházban, míg az erőforrás-bővítő tevékenységek inkább jellemzik a kísérletben résztvevő háztartásokat, mint a teleházat. Ez utóbbi megint azzal magyarázható, hogy a résztvevők körében több volt a felnőtt, s így a munkakeresésben, társkeresésben érdekelt (a tanulás, bár jelen van, viszonylag kis intenzitással szerepel a tevékenységi listán). A network alapú kihelyezés tehát első pillantásra jobban kedvez az erőforrás-bővítő számítógépes tevékenységeknek. Mivel azonban ez abból adódik, hogy a kísérlet résztvevőként inkább célozta meg a felnőtteket, ez az előny kompenzálható, ha a teleházak törekszenek arra, hogy az idősebb korosztályok felé nyissanak (például nyugdíjasok, felnőttek számára szervezett programok, vagy rögzített látogatási időszavok biztosítása révén). Mind az informálódás, mind pedig az erőforrás-bővítés inkább jellemzi a haladó számítógépes ismeretekkel rendelkező, illetve a képzettebb résztvevőket.

4.5. Táblázat: A számítógépes tevékenységek súlya az egyes résztvevők esetében

	Rekreáció			Informálódás			Erőforrás-bővítés		
	Játék	Zene, CD-írás	Film, szórakozás	Böngészés, szörfölés	Chat	e-mail	Tanulás	Célzott keresés, társkeresés, ügyintézés, vásárlás	Táv-munka, munka keresés
A1	+++	+++	++	+	+++	+	+	+++	-
B1	+	++	-	-	-	-	+	-	++
C1	++	+	+	++	-	+	+	-	++
D1	+++	+++	-	-	-	-	+	-	-
E1	+++	+++	++	++	+++	+	++	+	-
F1	++	++	+++	+++	+	++	++	+++	+++
G1	+	+	+++	+	+	+++	++	+++	+++
H1	++	++	+++	+	+++	+++	+	+++	*
I1	-	-	+	+	-	+	++	+++	+
Teleház	+++	+++	++	++	++	+	+	+	+

Jelmagyarázat: +++ nagyon jellemző
 ++ jellemző
 + megfigyelhető
 - nem jellemző
 * nincs információ

Inkább egy tevékenység-együttes típusairól, mint egymással szembeállítható és egymást kizáró jelenségekről beszélhetünk a rekreáció, az informálódás és az erőforrás-bővítés esetében.

A távmunka, a tanulás, a tájékozódás nem, vagy csupán elvétve jelentkezett a résztvevők tevékenységében. Egy, a tanfolyamot elvégzett középkorú nő kapott állást, amiben szerepe volt annak, hogy számítógépes ismeretekkel rendelkezett. A kísérlet fél éve alatt további három résztvevő nő kapott állást, ezt azonban nem az interneten intézték, hanem személyes utánajárással és a felvételnél nem játszott szerepet a számítógépes ismeret. Egy családtag a készülő szakdolgozatához használta a gépet és az internetet. Többségükben azonban inkább zenét és játékokat töltöttek le, s megtanulták használni a CD-író is. A böngészés a már korábban is tudatosan tájékozódó résztvevőket jellemezte, az e-mail pedig kevésbé vált népszerűvé. Összességében tehát inkább rekreációs és nem információs és erőforrás-bővítő tevékenységek jellemezték a résztvevők internetes tevékenységét.

Az ismerkedés helye is köztes tipológiánkban, mivel az többségében kétségkívül a chat révén valósult meg, ám nem pusztán információszerzési célja volt, célzott keresést feltételezett és jelentősen befolyásolta a társadalmi erőforrásokat. A kilenc résztvevőből három keresett és talált társat az interneten a kísérlet fél éves időszakában. Ezek közül kettő kapcsolata tartósnak bizonyult (G1 és H1) egyikük pedig (A1) saját elmondása szerint, mivel egyszer már volt nős, csak alkalmi kapcsolatokat keresett, s talált is három alkalommal.

Figyelemre méltónak találjuk, hogy a társkeresés ilyen jelentőségre tett szert a szóba jövő tevékenységek közül, mivel egy sürgető széleskörű igényre kínál megoldást a fiatal felnőttek körében, s elterjedtsége nem sokkal marad el a rekreációs tevékenységektől.

Számolnunk kellett mellékhatásokkal is: ilyennek bizonyult az internetfüggőség-gyanú (egy esetben), a tájékozatlanságból adódó magas telefonszámla-költség, ennek kapcsán a frusztráció, illetve a személyközi feszültségek jelentkezése (egy-egy esetben), az irigység és ezzel együtt a falun belüli társadalmi helyzet romlása (egy esetben).

A munkakereséssel, távmunkával kapcsolatos várakozásaink nem igazolódtak. Többen kerestek ugyan ilyen lehetőséget, ám távmunkát egyáltalán nem találtak, s munkalehetőséget is csak az az értelmiségi talált volna, aki idegen nyelvű ajánlatokat is olvasni tudott. A magyar nyelvű tartalomszolgáltatás ezen a téren nem kellően strukturált és nem alkalmazkodik a munkavállalói igényekhez. Többen elhelyezkedtek a vizsgálati periódusban, de a lehetőségről nem internet útján szereztek tudomást és a munkakör betöltéséhez csak egyikük esetében jelentett előnyt a számítógépes ismeret. A résztvevők szívesen végeznének távmunkát (ilyen lehetőséget nem találtak), illetve szívesen dolgoznának a közelben akkor, ha a tömegközlekedésre fordított idő nem növelné számottevően kötött idejüket, ami a

családtól vonja el őket, illetve, ha a közlekedés magas költsége nem hatna visszatartólag rájuk. Egy olyan megoldás, amelyik az interneten rendszeresen tájékoztat a kistérségbeli munkalehetőségekről, s amelyekben a munkaügyi központ és/vagy a munkaadó átvállalja a közlekedési költségeket, a jelenleginél eredményesebb munkaerőpiaci keresést eredményezhet.

Hasonlóképpen nem kellően célzottak a vállalkozási lehetőségekkel és a falusi turizmussal kapcsolatos információk, pályázatok. A kezdő érdeklődők számára ezek az információk elérhetetlenek, az elérhető információk pedig többségükben érdektelenek, vagy érthetetlenek voltak.

Amiben a célzott keresés valóban hatékonynak bizonyult, az a társkeresés volt, s felbukkant a vásárlási lehetőségekre, kiadásokra vonatkozó érdeklődés motívuma is.

A webcímek keresésének hatékonysága jelentősen szóródik felhasználói rutin, nyelvtudás és iskolai végzettség szerint. Az intenzíven böngésző, de kis gyakorlattal rendelkező résztvevők esetében a hibaarány a felhasznált idő ötödét-negyedét tette ki. Ez a magas arány frusztráció forrása lehet, s a tanfolyamokon tartalomkereső tanítással korrigálható.

4.6. Táblázat: A naplódatabázist jellemző elemi mutatók

Résztvevő jele	Ennyi címet keresett fel összesen	Ebből ennyit rontott el	Hiba %	Helyes időrekord	Időhiba	Időhiba %
F1	6603	1310	19,84	6440	163	2,47
X1 (kontroll személy)	3842	968	25,20	3676	166	4,32
E1	4411	1563	35,43	4249	162	3,67
G1	3336	556	16,67	3328	10	0,30
C1	3994	835	20,91	3136	858	21,48
A1	659	164	24,89	489	170	25,80
B1	1360	455	33,46	1173	187	13,75
I1	3282	754	22,97	3048	234	7,13
H1	4859	670	13,79	4212	648	13,33

Forrás: saját gyűjtés

Emergens hatások

Ami azt a kérdést illeti, hogy az információs technológia terjedése miként befolyásolja a falubeli közösségi életet, az emberi kapcsolatokat, a bizalmi viszonyokat és a biztonságérzetet, erre vonatkozóan vizsgálatunk nem szolgáltat robusztus eredményekkel. A kísérleti periódus rövid volt ahhoz, hogy a network alapú terjedés másodlagos társadalmi hatásait világosan lássuk. Ilyenformán az a feltevésünk, hogy az információs technológia terjedése a fenti tényezők többségére szignifikáns és pozitív hatást gyakorol nem igazolható és nem is vethető el. Még, ha figyelembe vesszük is, hogy korábbi kutatásainkkal együtt immár három évre

visszamenőleg rendelkezünk terepismeretekkel, csupán annyit kockáztathatunk meg, hogy a településen a fejlődés és a konszolidálódás jeleivel találkozunk. Ez részint illeszkedik egy általános trendbe, részint pedig annak köszönhető, hogy a helyi közélet szereplői aktívak, kezdeményezők, élnek a pályázati lehetőségekkel. Mindez tehát nem az információs technológia pozitív hatásának tudható be, hanem fordítva, arra utal, hogy a szereplők pozitívan viszonyulnak az információs technológiai fejlesztésekhez.

4.7. Táblázat: A kísérlet hatásai

	Mi történt?	IT- tanulás, kisugárzó hatás	Társadalmi hatások
A1	---	+	---
		-	+
B1	--	-	*
C1	+	*	*
	-		
D1	+	-	+
	-	++	-
E1	*	++	*
F1	--	+++	*
G1	++	++	++
			-
H1	*	+	+
I1	-	*	*
	+		

Jelmagyarázat: + pozitív történés/hatás (erős:+++ , közepes:++ , gyenge:+)

- negatív történés/hatás (erős:--- , közepes:-- , gyenge:-)

* nincs információ/hatás

Az, hogy kivel mi történt a vizsgálat ideje alatt, csupán kis részben kapcsolódik a kísérlethez, s a falusi közülethez is, mivel nagyrészt az egészséggel, munkával, megélhetéssel, emberi kapcsolatokkal áll összefüggésben. Mégis megemlítjük itt, mivel e történések az információs technológia terjedésének keretfeltételeit alkotják és az visszahatnak rájuk. Az egyes résztvevők szempontjából a személyes történetek mérlege többnyire semleges, harmaduk esetében azonban inkább negatív, s így összességében nagyobb a rossz, mint a jó történések súlya. A vizsgálat kezdetén a falu vezetői és a fókuszcsoport résztvevői is úgy nyilatkoztak, hogy – bár falun még mindig jobb a helyzet mint városban, azért – mára az emberek itt is inkább visszahúzódnak, bizalmatlanok, nem érdeklődnek a közös dolgok iránt, elégedetlenkedők, nem segítőkészek. Ez a hangulat a vizsgálat végére nem módosult számottevően. Ami megkockáztatható az az, hogy kísérletünk nyomán az információs technológiával kapcsolatos ismeretek és aspirációk köre bővült. Jelenkeztek negatív mellékhatások is, de összességében a mérleg ebben a vonatkozásban mégis inkább pozitív. Az a feltételezésünk tehát, hogy az információs technológia terjedése erősebb hatást gyakorol a szubjektív, mint az objektív indikátorok alakulására az emergens hatások egészét tekintve nem

igazolható, csupán magával az információs technológiával kapcsolatos beállítottságokra és változásokra érvényes.

4.8. Táblázat: A tanfolyam, a teleház, valamint a gép-és internet kihelyezés előnyei és hátrányai

	Tanfolyam	Teleház	Gép-és internet kihelyezés
Előnyök	- ismeret és aspirációs szint bővítő - csökkentheti a generációk és a jövedelmi csoportok közti digitális szakadékot, - bővítheti a tartalmas kapcsolatok körét - pozitív közösségi élmény forrásává válhat	- standard szolgáltatás - szakember - tanácsot tud adni, segíteni tud - település szinten költséghatékony lehet, ha a teleház vezetője más közösségi funkciókat is ellát	- elősegíti a családon belüli tanulást, a generációk közötti viszonyok kiegyenlítését - ismerősök, szomszédok, rokonok közötti kapcsolat sűrűsödhet - elkerüli a szimbolikus terek generációs szegregációjából adódó feszültségeket, - kiiktatja a közéleti szerepléstől való idegenkedést - alkalmazkodik az egyéni időbeosztáshoz és igényekhez
Hátrányok	- önmagában csak passzív tudást eredményezhet - ha nincs kellő súly az oktatásban az erőforrásbővítő tartalmakon, úgy a tanultak mérsékelten hasznosulnak	generációosan szegregálttá válhat („fedett játszótér”)	- kezdők esetén több holtidő, helybenjárás - korlátozott - tanulási lehetőség, - irigység, feszültségek a településen, számítógép juttatás estén
Veszélyek	Elhanyagolhatók	- szociális kvóták nélkül a kirekesztés forrásává válhat - megfelelő szakember nélkül a technika nem hasznosul - fölösleges költségeket jelenthet a szaturációs szint elérését követően	-internetfüggőség léphet fel - csalárd fizetős szolgáltatásokra tévedhetnek - gyermekek és fiatalok számára a brutális és káros tartalmak kevésbé korlátozhatók - ha csak számítógép van, ez jórészt játékszerként hasznosul
Lehetőségek	- elősegítheti az életesélyek és a jólét növekedését - sikerélményt adhat a hallgatók és az oktatók számára is	Közösségi térré válhat a szaturációs szint eléréséig	Virtuális ismeretek és primér kapcsolatok együttes erősödése
Mérleg	+++	++	+++ -
Javaolat	Kistérségekben az iskolákban, teleházakban szervezendők, különösen a téli hónapokban, lehetőleg összekötve teleház, illetve internet-pályázatokkal a környék falvaiban	Pályázatok útján támogatható, szélessávú elérés biztosításával, standard, generációs igények szerint tagolt nyitvatartással, több közösségi funkciót is ellátó szakember vezetésével, szociális kvóta biztosításával	Pályázatok útján támogatható az internet-előfizetés, olyanok számára, akik naplózási kötelezettséggel vállalják, hogy meghatározott ideig másokat is az internethez engednek és tanítanak

Együttesen, s külön-külön mindhárom mozzanat – a tanfolyam, a teleház és a network alapú terjedés - hozzájárulhat az igényszintek módosulásához, a rekreációhoz, az informálódáshoz, az ismeretek, a kapcsolatok és az erőforrások bővítéséhez. Számítógépes tanfolyamok kockázatmentesen, nagy társadalmi haszonnal szervezhetők, különösen a téli hónapokban. Ezek célszerű, ha alacsony költségűek, de nem ingyenesek. Vezetőjük képzett, lehetőleg a felnőttoktatásban jártas szakember legyen, a munkanélküli értelmiségiek ilyen irányú tevékenysége különösen támogatandó. A számítógép és az internet használatának tanítása mellett hívja fel a figyelmet az igényes, erőforrás-bővítő tartalomszolgáltatásokra is.

Ha csupán a teleház és a kihelyezések mérlegét kívánjuk megvonni, úgy azt látjuk, hogy a kísérlet ideje alatt az többé-kevésbé kiegyenlített volt. Mivel a forgalom ingadozásából arra következtethetünk, hogy a kétfajta megoldás jórészt ugyanazt a potenciális igényt elégíti ki, nem célszerű egyazon kistérségben, illetve lakókörzetben párhuzamosan alkalmazni őket. Ahol az önkormányzat, vagy a lakóközösség meg tudja teremteni a teleház infrastrukturális feltételeit, ott célszerű – bizonyos megszorításokkal (szociális kvóta, kombinált vezetői tevékenység, korcsoportok szerinti időbeosztás) - az ilyen pályázatokat támogatni. Ahol ennek nincsenek meg a feltételei, ott inkább az egyéni internetkapcsolat létesítésére irányuló pályázatokat lehet támogatni, ugyancsak jól körülhatárolt feltételek mellett (látogató-fogadási és naplózási kötelezettség, pénzügyi fegyelem, stb.). Mindkét megoldást megalapozzák azonban a felnőttek számára meghirdetett kedvezményes tanfolyamok, amelyeket célszerű jelentősen támogatni a korcsoportok szerinti, jövedelmi és képzettségbeli digitális szakadékok csökkentése érdekében.

4.9. Táblázat: A teleház és a kihelyezések mérlege

	Teleház	Kihelyezés	Mérleg
Számítógép, szoftver-beszerzés	Van	Van	Teleház
Internet előfizetés	Egyszeri	Többszöri	Teleház
Épület igény	Van	Nincs	Kihelyezés
Vezető fizetése	Van	Nincs	Kihelyezés
Rendszergazda fizetése	Egyszeri	Többszöri	Teleház
Számítógépes hozzáférés (fő/gép)	8	9	-
Számítógépes hozzáférés (alkalom/gép)	29	30+	Kihelyezés
Internet hozzáférés (fő/vonal)	32	9	Teleház
Internet hozzáférés (alkalom/vonal)	117	180	Kihelyezés
Hozzáférés	Kötött	Rugalmas	Kihelyezés
Szakmai tanácsadás, szolgáltatás	Standard	Esetleges	Teleház
Hátrányos helyzetűek (60 év feletti, létminimum alatti, roma összesen) hozzáférése összesen (alkalom)	14	23	Kihelyezés

A teleházak előreláthatólag még 8-10 évig valós funkciót tölthetnek be, alapításukat, működésüket érdemes pályázati úton támogatni. A teleház vezetője

olyan képzett szakember kell legyen, aki munkakörében egyéb közösségi funkciókat (nyugdíjas klub, ifjúsági klub vezetője, falugondnok, stb.) is ellát. A szélessávú elérés biztosítása a teleházak esetében különösen fontos. Fontos továbbá, hogy a teleházak támogatásában legyen egy szociális kvóta, amely a nyugdíjasok, mozgássérültek, munkanélküliek és egyéb hátrányos helyzetű csoportok számára ingyenes, vagy kedvezményes hozzáférést biztosít. Célszerű a teleházak nyitvatartását standardizálni, s azon belül kijelölni nyugdíjasok, felnőttek, fiatalok és gyermekek számára idősávokat, az igények szerint.

A network alapú terjedés szempontjából a számítógépek kihelyezése ma már kevésbé fontos. Ezzel szemben az internetcsatlakozás pályázati úton való biztosítása - ott, ahol nincs teleház, vagy más nyilvános internetezési lehetőség -, különösen hasznos lehet. A pályázónak vállalnia kell, hogy egy éves internet-előfizetés fejében hetente öt embernek legalább fejenként egy óra internetezési lehetőséget biztosít. A résztvevőket a családi körön kívülről kell kiválasztani, de maga választhatja ki, s a látogatásokról naplót kell vezetnie. A résztvevők nagy valószínűséggel a rokoni-baráti körből kerülnek majd ki, ez azonban továbbgyűrűző hatása miatt nem jelent kockázatot, s a család egyéb kockázata is csekély. Célszerű ebben az esetben is szélessávú, korlátlan elérést preferálni a pályázatoknál, illetve olyan megoldásokra törekedni a szolgáltatókkal való megállapodás során, amelyek közelítik ennek színvonalát és könnyen áttekinthetőek.

4.2. A kísérlet utóélete

Mint említettük, a számítógépek és a számítógépes tudás terjedését először 2001-ben kezdtük el vizsgálni. 2001 és 2003 között empirikus kutatás-sorozatot végeztünk a kaposvári kistérségben. Ennek keretében mintegy 40 strukturált mélyinterjút készítettünk, valamint kérdőíves módszerrel megvizsgáltunk egy 800 fős felnőtt és egy 105 fős általános iskolás gyermek mintát. A panelvizsgálat során két ízben kerestük fel a kérdőíves felvételek résztvevőit, így jutottunk el egyebek közt Cserénfára is. A faluból hiányoznak a közintézmények, a gyerekek a szomszédos településre járnak iskolába. Mindezek mellett az utóbbi években a dinamikus fejlesztés jeleivel is találkozunk. Szobrot, játszóteret avattak, falugondnokot neveztek ki, létesült egy viszonylag jól felszerelt teleház is, ami a nyugdíjasklubbal és a könyvtárral együtt az önkormányzat épületében működött, továbbá 2005-ben egy összkomfortos vendégházat is kialakítottak egy meglévő önkormányzati épületben. Kutatásaink során világossá vált, hogy a számítógépek, az internet, illetve a számítógépes tudás terjedése itt nem tekinthető tipikus innováció-diffúziós folyamatnak, mivel a lakossági számítógépes ellátottság alakulásában és a számítógépes ismeretek megszerzésében az oktatás és az önkormányzati közigazgatás intézményei játsszák a főszerepet (Láng, Letenyei és Siklós 2003, Eranus, Láng és Letenyei 2003).

Másfelől az izolációra és a korlátozott kommunikációra vet fényt, hogy e kis faluban is szinte megoldhatatlan feladatnak látszott egyértelmű választ kapni arra az egyszerűnek tűnő kérdésre, hogy kinek volt először számítógépe a faluban. Akiről mások ezt gondolták, az úgy tudta, hogy másnak előbb volt, amaz megint egy harmadikra mutatott, és így tovább. Ilyen feltételek között izgalmas kihívásnak látszott összevetni, hogy kikhez ér el az internet a teleház révén és kikhez magánházakban, ahol egymástól tanulják az emberek a számítógép és a világháló használatát. Azt is vizsgálni kívántuk, hogy milyen másodlagos társadalmi hatásai lehetnek az internet kétféle használatának.

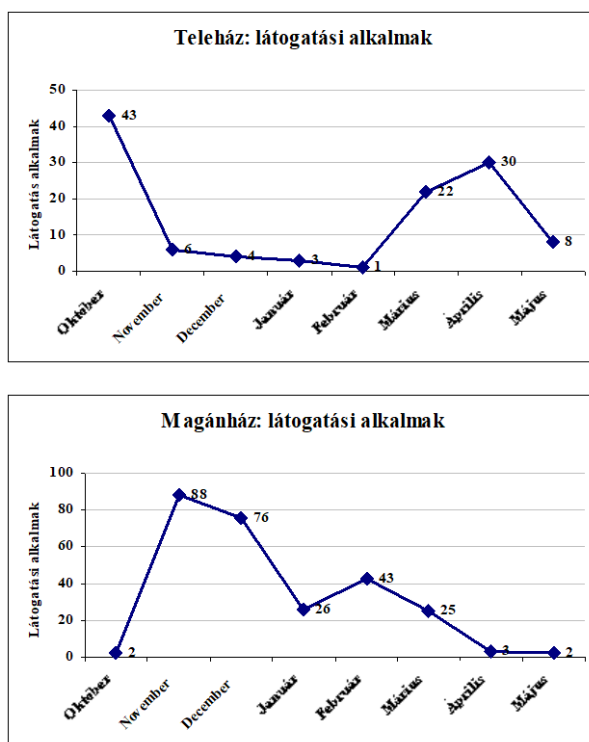
Tapasztalatainkról összefoglaló jelent meg a *Journal of Community Informatics* 2006/ 3. számában és részletesebb beszámoló olvasható *A cserénfai kísérlet* című műhelytanulmány-kötetben (szerk. Lengyel Gy.-Siklós V., Bp. BKÁE, 2004). Ezek a közvetlen tapasztalatok rögzítették. Ezért úgy gondoltuk, hogy hasznos lehet, ha néhány évvel a kísérlet után újabb terepmunkával térképezzük fel az azóta bekövetkezett változásokat. Eredményeinkről a jelen írásban számolunk be.

A kísérlet előkészítő fázisában a nagy érdeklődésre való tekintettel két kezdő és egy haladó számítógép-kezelési és internet-használati tanfolyamot szerveztünk (Futó 2003, Füleki 2003). Ezt követően négy számítógépet helyeztünk el és kilenc helyen internet-hozzáférési lehetőséget teremtettünk olyan családoknál, akik készek mutatkoztak arra, hogy a kísérlet során együttműködjenek és tapasztalataikról rendszeresen beszámoljanak. Ennek segítségével lehetőségünk nyílt megvizsgálni,

hogy a magánházakba telepített számítógépek és internet-hozzáférési lehetőségek másként szolgálhatják-e az információs technológia terjedését, mint a teleház program. Arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen társadalmi csoportokhoz ér el az informatikai tudás és a számítógép iránti igény a teleház, illetve a magánszemélyek révén (bővebben ld. Lengyel et al. 2004, Eranus és Letenyei 2004).

A kísérlet rövid távú hatásait mérlegelve azt láttuk, hogy ahogy nőtt az internet-forgalom a magánházaknál, úgy csökkent a teleházaknál, és fordítva. Egy kis településen tehát a két megoldás funkcionális alternatívát kínálhat. Továbbá – bár a vizsgált időszakban az internet „látogatottsága” mind a teleház, mind pedig a magánházak esetében csökkent – összességében többen és többször használták a számítógépet magánházaknál, mint a teleházban.

4.1. ábra: Teleház és magánház látogatási alkalmak

Forrás: A teleház által vezetett statisztika, illetve saját adatgyűjtés, 2003-2004.

A teleház funkciójának vizsgálatakor azt találtuk, hogy a felnőttek számára a teleház önmagában nem elég motiváló tényező ahhoz, hogy teljesen laikusként bemenjenek és kipróbálják a számítógépet vagy internetet. A teleház akkor tud igazán hatni az egyes személyekre, ha van egy tanfolyam vagy egy meghatározó személy, vagy valamilyen figyelemfelkeltő akció, ami vagy aki ténylegesen olyan irányba mozdítja az embereket, hogy többször visszajöjjenek a teleházba, használják a gépeket, vagy vegyenek maguknak otthonra. Az is világossá vált, hogy ennek a korcsoportnak komoly lehetőséget kínál az, ha „házhöz jön” az internet. Az idősebb emberekre inkább az jellemző, hogy még ha saját bevallásuk szerint nagyon érdekli

is őket az internet, akkor sem mennek be „csak úgy” internetezni a teleházba. Ennek több oka lehet: a teleházban a gyerekek és a fiatalok uralják a terepet, akiktől nem szívesen vennék el a géphasználat lehetőségét, vagy nem szívesen mutatkoznának előttük járatlannak, esetleg csak zavarja őket a közeg, nem szívesen fordítanak erre pénzt, nem szimpatizálnak a vezetőkkel, vagy egyszerűen nem szívesen mozdulnak ki otthonról (bővebben ld. Siklós 2004). Ugyanakkor a standard szolgáltatás, az előfizetés kedvezőbb volta, a rendszergazda jelenléte és a tanácsadás lehetősége a teleház esetében előnyösebb megoldásnak mutatkozik. Mind a teleház, mind pedig a kihelyezés esetében a szórakozási és kommunikációs célú internetes tevékenységi formák voltak dominánsak, a kihelyezés esetében azonban az információszerző és erőforrás-bővítő tevékenységek is nagyobb teret kaptak, különösen a képzettebb, rutinosabb felhasználók esetében. Ez összefüggésben lehet azzal is, hogy a kihelyezés esetében a családtagok közül a felnőttek is gépközelbe kerültek.

A kísérleti szakasz végén azt a következtetést vontuk le, hogy az olyan települések és városrészek esetében, amelyekben nincs teleház vagy más közösségi internet-elérési mód, a kihelyezés alapvetően jó eszköz lehet.

Ez elsősorban az információs technológiai eszközöknek olyan társadalmi csoportokhoz való célzott eljuttatására lehet alkalmas, amelyek egyébként nem jutnának számítógéphez. Ilyenek az idősek, az alacsony jövedelműek, a helyhez kötöttek, a marginális helyzetűek, a romák, a pályakezdők stb.. Ugyanakkor indokoltnak tartottuk a hasonló kihelyezési programok hosszabb távú működtetését, hiszen rövid távon nehéz kezelni az olyan problémákat, mint amilyeneket az internet-szolgáltató adminisztrációs hibái, a váratlan események (például betegség, elköltözés) vagy a telefonösszeköttetés akadozásai okozhatnak. A kísérlet során a szolgáltatóval való egyeztetés igen sok adminisztratív nehézséggel, félreértéssel és bosszúsággal járt, amelyek között az utolsó az volt, hogy másfél évvel a program lezárása után, 2005 karácsonyán is küldtek ki téves fizetési felszólítást a kísérlet egyes résztvevőinek.

Továbbá arra következtettünk, hogy hatékonyságuk növelése érdekében mind a kihelyezési programot, mind pedig a teleház programot össze kell kapcsolni tanfolyamokkal, a tartalomszolgáltatás javításával, folyamatos technikai asszisztenciával és segítségnyújtással. A tanfolyamokon súlyt kell helyezni a tartalomkeresési lehetőségek elsajátítására. Ezen kívül fontosnak bizonyult a szélessávú internet-kapcsolat megvalósítása a magánházaknál való kihelyezés esetében is.

A számítógépes kísérletet követően akár a kihelyezésnek, akár a számítógépes „írásstudás” terjedésének a társadalmi hatásait illetően csak a közvetlen tapasztalatokat tudtuk értékelni. Ezért, mint említettük, két évvel a cserénfai kísérlet beindítása után újabb terepmunkát végeztünk a településen azzal a céllal, hogy a kísérlet hosszabb távú hatásait vizsgáljuk meg.

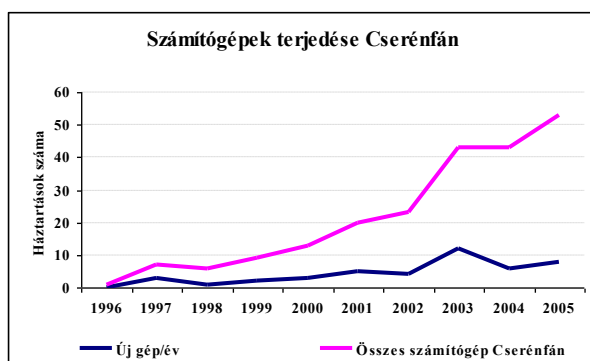
Főként az érdekelt minket, hogy miként befolyásolta a kísérlet az információs technológia terjedését, milyen összefüggés van a teleház és a kihelyezés között, és milyen változások történtek a faluban.

Miként befolyásolta a számítógépes kihelyezés a számítógépek és az internet terjedését?

Előző kutatásaink során megfogalmaztuk, hogy bár a számítógépek terjedése többé-kevésbé követi az S-görbe alakját, mégsem tekinthető egy innováció-diffúziós jelenségnek, hiszen a számítógépek terjedését nagymértékben befolyásolják az intézmények (Eranus, Láng és Letenyei 2003).

Az alábbi ábrán látható, hogy a kumulált görbe némi töréssel veszi fel a hagyományos S-görbe kezdeti szakaszának mintáját. A számítógépek kihelyezésének időszakában (2003-2004) először stagnálás következett be, amit növekedés követett. Sajnos az eredményeink nem havi lebontásban szerepelnek, az interjúk alapján azonban kiderült, hogy a kísérletünk időszakában csak két új számítógép került a településre, míg három számítógép „elhagyta” a falut. Viszont a direkt összefüggés még ezután sem egyértelmű, inkább arról lehet szó, hogy a terjedési folyamat lassúbb növekedési fázisba került. Ezután két forgatókönyv lehetséges: vagy gyorsabb növekedéssel eléri a görbe a szaturációs szintet, majd elkezd stagnálni (pl néhányan leselejtezik a gépüket és újat vesznek helyette), vagy pedig lassú növekedés és ciklikus gyorsulás-lassulás következik be (ezt pedig a fogyasztói szokások változásával lehet párhuzamba állítani).

4.2. ábra: A számítógépek terjedése Cserénfán

Forrás: Saját adatgyűjtés: Cserénfa, 2003-2005.

Bár a kísérlet elején tapasztalható egy kiugrás, a kísérlet végén stagnálás következett be. A terjedés az S-görbe alsó szakaszában tart, a trend némi kiugrás

után követni látszik az eredeti irányt. Következésképpen nem lehet igazolni, hogy a számítógépek terjedésére érdemben hatott a kísérlet, mivel nem fedezhető fel különbség a kísérleti szakasz előtti és a kísérleti szakasz utáni növekedésben.

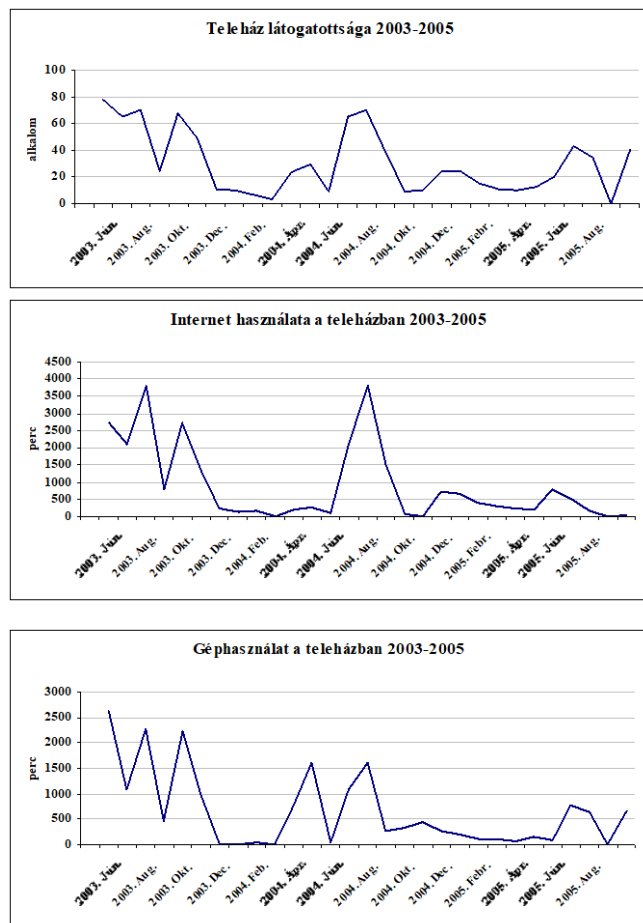
Az internet terjedése esetében már inkább gyanakodhatunk valamiféle hatásra. A résztvevők egyötöde megtartotta az internet-előfizetést. Továbbá több résztvevő is jelezte, hogy a kábeltévé bevezetése után szeretne az internet-szolgáltatásra is előfizetni. Ez, miként az interjúk során kiderült, éppen a követéses vizsgálat időpontjában vált esedékessé. Egy kaposvári cég olyan feltétellel vállalta a szélessávú internet-kapcsolat létesítésére is alkalmas hálózat egy éven belüli kiépítését, ha azt legalább ötven család igényli. Voltak, akiket kifejezetten az internetes csatlakozás lehetősége motivált, és volt olyan is, aki azért írta alá a szerződéskötési szándéknyilatkozatot, mert nem akart a kezdeményezés kerékkötője lenni. Noha a faluban gyakran panaszkodtak a befelé fordulásra, rossz közérzetre és hangulatra, s noha az akció idején a helyi közéletben vita is támadt, az eset világosan jelzi, hogy vannak ilyen irányú igények és ezek kielégítése érdekében a résztvevők kritikus tömege hajlandó a kooperációra.

Van-e a teleház és a számítógépes kihelyezés között kölcsönhatás?

Vizsgálatunk során úgy tűnt, hogy a magánházakhoz kihelyezett gépek és internet-vonalak, illetve a teleház használata kiváltja egymást: a kihelyezés időszakában a falubeliek inkább egymáshoz jártak át számítógépezni, mintsem a teleházba, ami a költségek miatt érthető is.

A 2003 és 2005 közötti időszakban a teleházban a következő három tényezőt mérték: hányszor vették igénybe a teleházat az adott hónapban (a látogatási alkalmak száma), az internet-használat ideje (perc) és a géphasználat ideje (perc). Az ábrákon látható, hogy a teleház használata mindhárom indikátor szerint szezonális ingadozást mutat. A kezdeti érdeklődés után a nyári hónapokban általában megnő a látogatók száma, ami azzal áll összefüggésben, hogy a teleházat jórészt fiatalok használják. 2005-ben azonban az érdeklődés csúcsidőben is csökkeni látszik.

4.3. ábra: A kísérlet hatása a teleházra

Forrás: A teleház által vezetett statisztika: Cserénfa, 2003-2004.

Kísérletünk a téli-tavaszi holtszezonra esett, így a tendencia valójában nem függ számottevően a számítógépek és az internet kihelyezésétől. Megállapítható ugyanis, hogy ezekben a hónapokban egy évvel később is hasonlóan gyenge aktivitás volt tapasztalható a teleházban. Következésképpen nem lehet azt mondani, hogy a számítógépek kihelyezése lényegében megváltoztatta volna a teleház használatát. Ami számunkra a rövid távú vizsgálati eredmények összegzésekor közvetlen összefüggésnek tetszett, az valójában jelentős részben egy szezonális hatás eredménye volt.

A teleház használatát két technikai tényező befolyásolja érdemben: a teleház ADSL-vonala, amelyet követéses vizsgálatunk előtt két héttel kötöttek be, valamint a jövő évben bevezetendő kábeltévés szolgáltatás, melynek segítségével a magánházak szélessávú internet-csatlakozást létesíthetnek.

Milyen változás tapasztalható a faluban?

Terepmunkánk során azt tapasztaltuk, hogy kitapinthatóvá vált egy konfliktus a falu vezetése és a lakosság egy része között. Interjúalanyaink arról számoltak be, hogy a konfliktus hátterében a fejlesztésekkel kapcsolatos elégedetlenség és személyi ellentétek állnak. A választások közeledtével az sem volt kizárható, hogy mindez a helyi közéletben lecsapódó politikai erőpróba ürügyévé válik. Az önkormányzati választások eredménye az lett, hogy kísérletünk egyik résztvevőjének, a polgármester kritikusának testvére lett az új polgármester. A vele készült interjúból kiderült: ő nem dédelget nagyalátó terveket, nem ambicionálja a lakosság nevelését – amit főként kritizáltak a tanárnőből lett polgármester stílusában – nem tervez nagyobb pályázatokat. Nem szervez újabb közösségi programokat, megelégszik a szinttartással. A fejlelményeket az egyik oldal így értékelte: a kocsma szava döntött a szavazásnál. A másik oldal úgy látta, hogy az emberek megelégték, hogy gyerekként kezeljék őket.

Korábbi vizsgálatunk során is panaszkodtak interjúalanyaink olyan jelenségekre, amelyek az elidegenedés és az individualizmus fogalmaival ragadhatók meg, azonban ennek ellenére a közösségi gyarapodás és rendeződés jeleivel is találkoztunk. A kontrolltelepülésként kezelt, ugyanabban a kistérségben található Szilvásszentmárton közösségi élete az előző választások során kiéleződött konfliktusokat követően gyakorlatilag megbénult. Ott nem csupán magárahagyatottságról és nemtörődomségről, hanem rosszindulatról és haragról szóltak a beszámolók. Szilvásszentmártonban kevés az új építésű ház, és a vizsgálat idején a házak fele vakolatlan volt. Cserénfán a lakosság lassan gyarapszik, épülnek új porták, mások kibővülnek (interjúalanyaink egyharmada építkezett), s a házaknak csak a negyedrésze volt vakolatlan. Félő, hogy a konfliktusok kiéleződése visszavetheti azt a fejlődési folyamatot, ami egy bizalomteli légkör megteremtését szolgálta.

Mindez szűkebb vizsgálati kérdésünkkel, az információs technológia terjedésével csupán két szálon függ össze. Az egyik az, hogy a helyi közösségi életnek a kocma mellett gyakorlatilag az egyetlen színtere a teleház. Ha ez megosztja a közvéleményt, ha kritikák középpontjába kerül, akkor ezzel az együttműködés és a közszolgáltatások egy fontos fóruma paralizálódhat.

A másik szál a kihelyezésekhez fűződik. A kihelyezéssel kísérlet során tapasztaltunk negatív mellékhatásokat, így például internet-függőséget, időleges marginalizálódást és irigységet. Tapasztaltuk ugyanakkor a szolidaritás és a felelősségtudat felébredését is. A terepmunka, továbbá a résztvevőkkel elkészített interjúk alapján azt láttuk, hogy a kihelyezés és a közélet között nem volt direkt kapcsolat, ám a kihelyezés összességében inkább pozitívan hatott a normákra és értékekre.

Mind a teleház, mind pedig a magánházakhoz való kihelyezés esetében figyelembe kell venni az egyénekre, illetve a közösségre gyakorolt hatást. Ebben a tekintetben a kihelyezés a tágabb lehetőségek miatt, a teleház pedig centrális helyzete miatt vetíti ki pozitív hatását a közösségre. Ugyanakkor a teleház és a kihelyezés is a hozzáférési esélyegyenlőtlenség, a társadalmi egyenlőtlenségek és a digitális szakadék miatt generálhat konfliktust a közösségben.

Függelék:

Esettanulmányok

A1

Családi háttér

A1 Kaposváron született, de egy ideig Szentbalázson éltek. Roma származású. A nagyszülei nevelték születése (1970) óta. Egy testvére volt, aki értelmi fogyatékos volt, 1994-ben meghalt. 1978-ban költöztek Cserénfára.

Nagymamája takarítónő volt, nagyapja a TSZ-ben rakodó. Cserénfára járt iskolába, majd onnan eltanácsolták, mert már túlkoros volt. A 7.-8. osztályt Kaposváron, a Pécsi úti általánosban, majd a Kossuth útiiban fejezte be. Közben dolgozott több helyen. Fontosabbaként említi ezek közül a Surján TSZ-t, ahol az építőiparban dolgozott, ezután hivatásos katona volt. Volt ezek után csordás Szentbalázson, ásott árkot a Gázműveknél. Leghosszabb munkája egy cserénfai épület-gépészeti vállalkozó mellett volt. Nyolc évig dolgozott itt a megye különböző részein. Jelenleg munkanélküli, az önkormányzatnál dolgozik alkalmanként, hogy a szociális jövedelem pótló támogatást megkapja (15 ezer Ft).

A régi házukból 1997-ben költöztek mostani házukba. Azonban ez is meglehetősen rossz állapotban van. A ház két helyiségből áll, sötét, nincs padlója, víz csak az udvarban van. A nagymama novemberben halt meg, ami nagy megrázkódtatás volt A1-nek. Egyrészt azért, mert most már egyedül él, nincs akihez szóljon, másrészt, mert jövedelmük nagy részét nagymamája nyugdíja tette ki. Elmondta, hogy rendszerint egy dolog érdekli, és akkor azzal foglalkozik nagyon sokat. Ilyen volt például egy ideig a jóslás, illetve a spiritizmus, amit a katonaságnál egy barátjától tanult. Ezzel azonban ma már nem foglalkozik, és legfeljebb barátainak beszél róla. A könyvtárostól tudjuk, hogy ilyen volt egy ideig az olvasás, ő olvasta a falu könyvtárából el a legtöbb könyvet. A számítógépes tanfolyam hatására ilyen lett számára a számítógép is.

Társadalmi kapcsolatok

A1 rokonai közül kevés emberrel tartja a kapcsolatot, a faluban nincsenek is rokonai. Falun belüli helyzetére teljes peremre szorulás jellemző. Bizonyos tekintetben ő számít a „falu cigányának”. Különböző dolgai állandó beszédtemát szolgáltatnak a faluban, a fiatalok is rajta élcelődnek. A „falu cigánya” státusz azonban azt is jelenti számára, hogy ha segítségre van szüksége, akkor a polgármester és a teleház vezetője segítenek neki. Rendszeres adósa volt a teleháznak, ha valamiben segítségre van szüksége, a polgármesterhez rohan. Például nagymamája halálakor is ő vitte be Kaposvárra, együtt intézték a temetést és a halotti bizonyítványt. A boltos is neki adja, ha valami megmarad a boltból, kiszáradt kenyér, stb. A marginális helyzet a társadalmi kapcsolathálóban is tetten érhető. Falun belüli barátai a szomszéd roma gyerekek, akik szintén igen rossz anyagi körülmények között élnek, sokan vannak testvérek, szüleik nem élnek, és a testvérek egy része nevelőintézetben él, egy részük pedig Cserénfán. Velük jár össze leginkább videót nézni, neki van ugyanis videó lejátszója. Úgy tűnik, hogy ebből a marginális helyzetből a kísérlet alatt sem igen próbált meg kikerülni. Nem lehet tudni, hogy alkalmi munkát nem kapna-e a faluban, vagy is akar-e egyáltalán dolgozni. Egy korábbi munkájáról pl. ő azt mondta, hogy neki volt problémája, mert nem fizettek neki eleget, azért nem dolgozik már nála. A Munkaügyi Központban pedig nem adnak munkát nyolc általánossal. A1 tagja továbbá a cserénfai polgárőrségnek, a polgárőrség hetenkénti gyűlésére eljár.

Szabadidős tevékenységek

Mivel a kísérleti időszakban nem volt munkája, és a háztartásra sem fordított túl sok energiát, meglehetősen sok szabadideje volt. A kísérlet alatt a család és a munka hiánya úgy tűnik teljesen strukturálatlanná tette az időbeosztását. Sok esetben úgy tűnik, maga sem tud számot adni azzal, hogy miket csinált. Erre utal, hogy esetében a legmagasabb a fiziológiai szükségletekre (evés, ivás, tisztálkodás) beírt időmennyiség. Más esetben az időmérlegek egészen részletesek. Esetében nagyon hangsúlyosak a különböző társas tevékenységek. Ezek egy része a kocsmazás, A1 ugyanis igen gyakran megfordul a helyi kocsmában, ha van valamennyi pénze. A kísérletben részt vevők közül egyedül ő volt rendszeres kocsmába járó, a többiek vagy egyáltalán nem jártak, vagy néha benéztek munka előtt vagy után. A másik része a barátokkal való filmnézés, zenehallgatás, beszélgetés, „szomszédolás”. A leghangsúlyosabb szabadidős tevékenység azonban a

számítógépezés, e-mail írás, chatelés. Kétségtelen, hogy a kísérletben részt vevők közül ő használta legtovább a számítógépet. A kiemelt tevékenységek kérdőíve alapján ezen kívül a tanulás szerepel sokszor, itt valószínű a számítógépezésről van szó.

Számítógép, internethasználat

A1 a számítógépekkel a teleházban megrendezett tanfolyamon került először kapcsolatba. Annak ellenére, hogy nem végzett sok iskolát, mások szerint A1-nek nagyon „jó feje” van, könnyen megtanul dolgokat, különösen, ha érdeklődik. Az érdeklődés fontos az esetében, sok tekintetben ugyanis meglehetősen nehezen kontrollálható ember. Ez problémát jelentett az interjúk készítésénél is, több esetben nem figyelt oda. Nem lehet tudni, bizonyos dolgokat miért mond, ezek néha egymásnak ellentmondóak, illetve gyakran általánosságokat. Ez megnehezítette az adatok feldolgozhatóságát. A számítógépes tanulással kapcsolatban végig elkötelezettnek tűnt. Az interjúk során sokszor beszámolt arról, hogy próbálgatta, mi hogyan működik a gépen, még ingyenes mintát is rendelt számítógépekről szóló kiadványról. Több forrás szerint is viszonylag jól értett a számítógépekhez már a kísérlet előtt, tanfolyam következtében. Saját tapasztalataink alapján azonban ez túlzásnak tűnik, inkább az önreprezentáció és a szóbeszéd állhat e mögött, gyakorlatilag nem túl erős felhasználói szintű ismeretekre tett szert. A tanulás gátja valószínűleg azonban egyértelműen a társaság hiánya volt nála, nem nagyon volt olyan, akitől megkérdezhetne volna, mi hogyan van, vagy aki megmondta volna neki, mit tanuljon, és írott anyaga sem volt. Így gyakorlatilag megragadt azon a szinten, illetve néhány program működését sajátította el autodidakta módon. Ezek közé tartozott például az MSN Messenger, amelyet letöltött és feltelepített magának, illetve megtanult CD-t írni, amit gyakran csinált magának és barátainak, a számítógépet zenehallgatásra is használta.

Az internetet hozzá több, mint egy hónap késéssel vezették be, nem volt ugyanis telefonvonala. A MATÁV továbbá nem volt hajlandó normális vezetéket kihúzni a házáig, egy mobiltelefon adapteren keresztül működött a telefonvonala. Ezért az internete is nagyon lassú volt, a modem 56 kbit/s-hoz képest is csak 9,6 kbit/s. Ezen kívül ez meglehetősen megbízhatatlan is volt, gyakran szétkapcsolódott. Az internettel kapcsolatos további problémát jelentett, hogy A1 rendszeresen nem tartotta be a délután négy és éjfél közötti határidőket, ezért hihetetlen mértékű internetszámlákat produkált. Az internetet már a kísérlet megkezdése előtt használta a teleházban. Elsősorban chatelt az interneten keresztül, falusi pletyka volt, hogy az interneten szerzett barátnőt magának. A pletykát egyébként maga is megerősítette. A kísérlet után is elsősorban chatelésre használta az internetet. Ezen kívül az e-mailt is használta, elsősorban arra, hogy a chaten megismert emberekkel levelezzen, ha hosszabb dolgot akart írni nekik, vagy ők nem tudtak éppen chatelni, illetve fényképek cseréjére. A kísérletben részt vevők közül ő volt az, aki lehangsúlyosabban használta az internetet új emberekkel való kapcsolatfelvétellel. Ez egyrészt egyenesen következik falubeli helyzetéből: A marginális helyzetén a falun belül nem tudott felül emelkedni, és az internetes közösségbe ezt nem kellett magával vinnie. A konkrét barátnő keresésén kívül a chat továbbá fontos volt neki, mint társaság, illetve mint támasz is, különösen azokban a hónapokban, miután nagymamája meghalt. Sőt, miután nagymamája meghalt, chates barátnője küldött neki pénzt karácsonyra, negyvenezer forintot, ami jövedelméhez képest igen jelentős összeg. Újabb barátnőjével egyébként találkozott is az ősszel, ami természetesen szintén hamar elterjedt a faluban. A chatelésen kívül az internetről különböző képeket töltött le. A különböző információk, hírek keresésével nem nagyon foglalkozott, nem nagyon volt ugyanis mihez keresni információt. Az internetezéssel töltött nagyon sok idő miatt elterjedt, hogy A1 „internetfüggő” lett. Ezzel kapcsolatban kétségtelen, hogy nagyon fontos szerepet kaptak életében a chates ismerősök. Kérdés, hogy hozzájárult-e ez a falun belüli helyzetének romlásához. Konkrétan, ahhoz, hogy nem dolgozott, és hogy a kísérlet utolsó hónapjaiban meglehetősen elmergesedett a viszonya a polgármester asszonnyal, és a teleház vezetőjével. Sajnos ezzel kapcsolatban nem tudunk egyértelmű választ adni, nem tudjuk, hogy a kísérlet előtt mikor mennyi ideig nem dolgozott, és hogy nem voltak-e hasonló mélypontok a falu vezetőivel való viszonyában. Kétségtelen, hogy a chates ismerősök megjelenése csökkentette a függését Cserénfától.

Terjedési és tanulási hatások

A fent leírtak alapján volt addicionális hatása az internet és a számítógép hozzá való elhelyezésének a tanfolyamhoz képest. Azáltal, hogy hozzá került a gép, könnyebbé vált számára chates ismerőseivel való kapcsolattartás, és erre sok időt is fordított. Az internettel való megismerkedését nagyban megnehezítette a telefonvonal rossz minősége, ami ezt szinte élvezhetetlenné tette. A számítógép hozzá kerülésével mindenesetre sok dolgot kipróbált a számítógépen, az előrelépést azonban gátolta, hogy sem írott anyaga, sem számítógéphez értő

barátja/családtagja nem volt. Terjedési hatásról annyiban beszélhetünk, hogy azok a barátai, akik jártak hozzá, rajta keresztül láthatták, miket lehet számítógéppel csinálni. Ez eredmény annak ellenére, hogy nem tanulták meg a működését, ugyanis e nélkül valószínűleg nem igen láttak volna számítógépet. A1 esetében is elsősorban azok az emberek kerültek kapcsolatba nála a géppel, akik egyébként is megfordultak nála, ők azonban nem nagyon voltak fogékonyak erre.

„K: ... mennyit fejlődött a tudásod, hogy érzed?

B1: Fejlődött, fejlődött! Mert mondom énnekem erről halvány lila gőzöm nem volt az egésztől és ahhoz képest elég szépen belejöttem. Ez olyan, mint amikor katona voltam, rádiótávírást voltam. Ez azt jelenti, hogy morzézás. És azt mondtam, hogy erre engem nem tudnak megtanítani, mert az elég bonyolult dolog. Azt mondtam nincs olyan ember, aki engem erre megtanítsa. 4 hónap után már II. osztályú távírást voltam. Szóval elég jól sikerült.

K: Ezek szerint te már a „kőkorban” e-maileztél!?”

Családi háttér

B1 Cserénfán született. Szülei is itt éltek, a TSZ-ben dolgoztak, majd a Húskombinátnál. Édesanyja még él, a szomszédokban lakik. Bátyjának elektronikai műszerész a végzettsége, de jelenleg rokkantnyugdíjas, Kaposváron él. Nagyon jó kapcsolatban vannak, B1 bátyja gyakran kijár Cserénfára (hetente 2-szer, 3-szor). A családi szülővel már azóta nem foglalkozik, mióta betegsége miatt nem ihat bort, de gyümölcsöst telepített a kivágott szőlő helyére és azt nagyon szívesen gondozgatja.

B1 az általános iskolát Cserénfán (akkoriban volt még helyben alsó tagozatos iskola) és Szentbalázson, a körjegyzőségen végezte. Ezt követően a lakatos szakmát választotta, mert nagyon szerette a szerelőmunkát. Kaposváron az 503-as ipari iskolában géplakatosként végzett. Iskolái után az édesapja révén kerül a Kaposvári Húskombináthoz, és karbantartó lakatosként dolgozott. Két éve azonban szívinfarktus következtében abba kellett hagynia a munkát.

Felesége a helyi élelmiszerüzletben eladó. Szintén tősgyökeres cserénfai, az ő szülei is a faluban élnek. Két gyermekük van, 16 és 18 évesek.

Anyagi helyzetük konszolidáltnak mondható, bár B1 önértékelése szerint nem így van: „*én rosszul állok anyagilag*”. Nagyon takarékosan, beosztással élnek négyen a rokkantnyugdíjból és felesége keresetéből. B1 próbálkozik mindenféle jövedelem kiegészítő tevékenységgel. Új ötlete például gipszképek készítése, és eladása.

Leszállékolása óta azzal telnek napjai, hogy otthon segít a ház körüli munkákban, tévét néz (naponta 3-4 órát), gyakran megy sétálni az erdőre, agancsot gyűjteni, és komoly hobbi a horgászat. Olvasni nem igazán szeret, csak a Somogyi Hírlapot szokta. A fizikai munkát betegsége miatt már nem bírja, gyakran kell pihennie. Inkább csak kisebb szerelési munkákat végez.

Társadalmi élet, szabadidő

Annak ellenére, hogy B1 nagyon otthon-ülőnek vallja magát, mindkét alkalommal részt vett az általunk szervezett fókusz csoportos beszélgetésen. Láthatóan szívesen mondja el véleményét bármilyen dologgal kapcsolatban.

Bár nem tartja magát igazán társasági embernek, nagyon sokan megfordulnak náluk, sok rokonuk, barátjuk él a faluban. Főleg a gyerekek miatt jönnek át a haverok, unokatestvérek. Előfordul, hogy naponta többen is megfordulnak náluk, vagy nagy csapatban játszanak a play-station-nal, vagy trabantot szerelgetnek, amivel a hegyre szoktak járni. De lehet rájuk, és B1 ismerőseire számítani akkor is ha segítségre van szükség, pl. fel kell vágni a tűzifát télire. Bár B1 saját bevallása szerint már ez sem olyan, mint régen volt...

A falu közösségéről alkotott véleménye negatívan változik az idő múlásával, ami azért is érdekes esetben, hiszen ő itt született a faluban, egész családja itt él, így már lassan fél évszázada figyelemmel kíséri Cserénfa közösségi életének alakulását. Kicsit borúlátó a társadalmi élet tekintetében, úgy véli, hogy régen sokkal összetartóbban voltak az emberek, most meg szinte már alig köszönnek egymásnak, mindenki el van foglalta a saját problémáival.

Közösségi életben nem nagyon vesz részt, viszont két horgász egyesületnek is tagja, de ez a hobbi is inkább magányos, mint közösségi tevékenység.

Barátai között említette két szomszédját, komáját, illetve egy olyan cserénfai születésű embert, aki több évig élt Amerikában, majd visszajött Cserénfára és jelenleg Budapesten él. B1 sokat beszélgetett vele a számítógépről, Internetről, mobiltelefonokról.

A számítógépről amúgy a saját korosztálya béli barátok nem igazán érdeklődnek, nem is szokott velük ilyesmiről beszélgetni. Inkább a gyerekek barátai fogékonyak az ilyesmire.

Régebben B1-hez gyakrabban jártak a szomszédok, haverok:

„...jobban szeretek egyedül lenni, ez azért arra vonatkozik, hogy valamikor nap- mint nap jöttek ennyien. Most meg csak úgy hetente vagy havonta egyszer. Szóval csökkent egy kicsit. Én se megyek úgy. Rájöttem, hogy sajnós, nem is lehet miről beszélgetni.”

Egy darabig volt ő is a polgármesteri képviselő testület tagja, de jelenleg nem nagyon kapcsolódik be a közösségi tevékenységekbe, nincs igazán jó véleménnyel a vezetésről. Nem tartja igazságosnak például a segélyezési rendszert, mert csak bizonyos emberek kapnak, és nem mindenki, aki rászorul. Azért vállalta el a képviselői posztot az első polgármester választáskor, mert szívéen viselte az itt élő emberek sorsát, szeretete volna, ha jól érzi magukat lakhelyükön.

Manapság azonban már falugyűlésre sem szívesen jár pont azért, mert – saját bevallása szerint – nem tudná magában tartani a véleményét (úgy, mint sokan mások), ebből viszont már sokszor származott problémája.

A felesége (B2) – mivel a boltban dolgozik – jó viszonyban van mindenkivel. Ha tud, még próbál valami segítséget, megmaradt kenyeret is adni a nehéz helyzetben lévő falubelieknek, pl. A1-nek, aki szintén résztvevője a kutatásunknak. Sok teendője miatt azonban szülein kívül nem tartja mással a kapcsolatot, a közösségi teendőkbe sem igazán kapcsolódik be. Gyakorlatilag az összes idejét és energiáját leköti a háztartás és a bolt vezetése. Látogatásaink alkalmával is (ha otthon volt) mindig a konyhában tevékenykedett, vagy éppen takarított, míg mi a férjével az étkezőben beszélgettünk. A fiúk pedig rendszerint csavarogtak valamerre.

Számítógép és internethasználat

B1-éknél először 2002 augusztusában jártunk¹⁹. Nagyon kedves, vendégszerető család. Nem volt nehéz dolgunk náluk, mert B1 nagyon készségesen, és informatívan válaszolt kérdéseinkre.

Érdekes megfigyelni a változást, amit az azóta eltelt másfél év hozott B1 számítógéppel, internettel kapcsolatos véleménye, hozzáállása esetében. Akkori tudását leginkább a tévében, rádióban hallottakból, újságban olvasottakból szerezte, tehát nem első kézből, még csak nem is mutatták neki, hogy hogyan működik az Internet. Ennek ellenére roppant világosan látta, és foglalta össze, hogy mire is jó, vagy lehet hasznos a Világháló:

„Az internettel kapcsolatban ugye, egy ilyen kis faluban, mint mondjuk a mienk is, szükség lenne arra, hogy Internet-kapcsolatot minden család tudjon teremteni, mert ez új, és erre szüksége lenne minden embernek, egy olyannak is, aki esetleg nem tudja, hogy ő neki arra szüksége lenne, mert hát tulajdonképpen az egész világot behozza a lakásba.”

„Hát azt vártam, hogy szerettem volna tőle megtanulni a számítógéppel dolgozni, s azt vártam, hogy tudja, hogy egyáltalán, hogy az internettel mit lehet kezdeni, mert én a számítógépben, mondom, nem vagyok otthonos, de azt tudom, hogy a csúcsa, vagyis az én előrejutásomnak az alapvető lényege az lenne, hogy az internetet tudjam használni. Meg ő is hogy tudja az internetet használni, mert az interneten keresztül nagyon sok minden információhoz hozzájut, és a mai világnak a lényege az információáramlás. És az internetnél gyorsabban nem tudja megoldani, sehol (...)

K.: Azt hadd kérdezzem meg, hogy maga ezt honnan tudja?

B1.: Onnan, hogy nyitott szemmel és nyitott füllel járok a világban, és hogy mindig is érdekelt az új dolgok, lehet hogy túlságosan is, mert engem most is foglalkoztatnak, például a bioenergiák hasznosítása. Mindig is terveztem, hogy napkonnektorokkal fűtöm majd egyszer a lakásomat.”

Annak ellenére, hogy saját maga még nem próbálta, hogy mire jó a Web használata, és nem tapasztalta meg, hogy milyen előnyöket kovácsolhat magának belőle, már első találkozásunkkor is felvetette a munkakeresés lehetőségeinek kibővülését, leegyszerűsödését az internethasználat révén²⁰.

¹⁹ Az akkori interjún jelen volt a V. Zs. lánya, és D3, ami azért érdekes, mert ők azelőtt sem és azóta sem igazán fordultak meg B1-éknél. Ha jól tudom épp D3 kalauzolt el minket hozzájuk, de az is lehet, hogy B1 kisebbik fia.

²⁰ Ezeket a megállapításokat valószínűleg komolyan is gondolta még akkor is, ha róla elmondható, hogy az a fajta interjú-alany, aki szeret megfelelni a kérdező elvárásainak, igyekszik olyan válaszokat adni, amelyekről úgy gondolja, hogy helyesek.

Az első alkalommal, amikor B1-el beszélgettünk, épp hogy egy pár hét telt el a teleház megnyitása óta. Nem is igazán voltak tájékozottak a nyitvatartást, használatot stb. illetően. Úgy tűnik, hogy a számítógép iránti érdeklődés azért nem olyan heves, hogy minden lehetőséget megragadjon B1, illetve valószínűleg ebben egy jelentős bátortalanság is szerepet játszik, és nem feltétlen a rossz, vagy hiányos tájékoztatásnak tulajdonítható, hogy nem tudnak mindent a falusiak, hiszen hallottunk, hogy minden eseményről, hirdetni valóról szórólapon értesítik a lakosokat, amit a postás dob be minden házhoz. Ennek ellenére B1-en kívül sokan nem tudtak a nyitva tartásról, költségekről stb.

1988-ban már volt egy Commodore számítógépük, amit egy akkori kollegától vettek és leginkább játékokra használtak. Aztán 2000-ben egy pécsi orvos ismerősüktől vették azt, amit ma is használnak, azon fut az internet is. Pentium kettes. („Nyomtatónk nincs hozzá, ez csak egy sima natúrgép.”) Mindkét gépet főleg játékokra használták/használják, leginkább a gyerekek, amikor még az újdonság erejével tudott hatni valamilyen játék. A fiúknak sok barátjuk, osztálytársuk, falubeli haverjuk akad, akik átjárnak számítógépezni, vagy egyéb más ügyben, de sok rokon is él a faluban (pl. Nagyszülők), hiszen mindenki itt, a faluban született. Szóval viszonylag kiterjedt a család ismeretségi, baráti köre.

„K.: Ide ugye sok gyerek jár, játszani?”

B2. (B1 felesége): Eleinte jobban, mikor megvettük a számítógépet, akkor sokkal jobban jöttek, most már....

B1.: Igen, most már úgy jár áll a játék, ez ez unalmas, a játék

B2.: Akkor újdonság volt

B1.: Igen, úgy hogy most nem is tudom megmondani, hogy mikor kapcsolták be”

Érdekes megfigyelni azt is, hogy az egyes családokon belül mennyire „fertőz” a számítógép iránti érdeklődés. Sok család esetében ez teljesen igaz, B1-éknél viszont nem annyira mondható el. Felesége érdeklődését például egyáltalán nem tudta felkelteni a számítógép, vagy az Internet, amit azzal indokolnak, hogy az ő idejét teljesen leköti a munka, és az otthoni teendők, a három férfi kiszolgálása. B1-et meg azok a dolgok, amikkel a fiai foglalkoznak – számítógépes játékok, play station – egyáltalán nem érdeklik, sőt! Láthatólag bosszantja, hogy a fiai csak ilyen dolgokra használják a „drága” számítógépet, amikor abban sokkal több lehetőség rejlik. Játékokra meg lehetett volna venni valami olcsóbb dolgot.

Ha valamennyit értett esetleg B1 a gép használatához, akkor azt a gyerekektől vagy azok barátaitól tanulta, és maximum valamilyen egyszerűbb játék (kártya) használatáig terjedt a tudása.

Első beszélgetésünk alkalmával is úgy látta, hogy egy ilyen számítógépet sokkal jobban is ki lehetne használni, mint amennyire ők tették, és ennyi pénzért kicsit luxus, hogy csak játékokra használják, és igencsak szorgalmazná a gyerekek esetében, hogy tanuljanak meg több dolgot a számítógép használat terén.

„Na most én azt hiányoltam nálunk is, hogy ők játékokra használják, és olyan dolgot mint mondjuk egy műszaki rajznak az elkészítése, vagy egy ilyen letöltésre, vagy ami valóban hoz valami szellemi profitot. Ilyet nem tapasztaltam, hogy ilyenre használták volna. Hoztak egy játékprogramot valakitől, vagy valahonnan azt beletették, ó, hát ennyit talán én is megtudnák, játszottam vele én is, mert játszottam ilyen kártya meg egyéb ami nem is tudom, rajta van az alapgépen, úgy-e. Hát már régen játszottam vele de, be kell írni, most nem is emlékszem már rá, mert régen volt, amikor volt időm és megpróbáltam, talán tavaly télen, de úgy tudtam, hogy hogy kell elindítani. A gyerekek nem voltak itthon, én elindítottam, és akkor mit tudom én, játszottam vele, volt egy ilyen kártyajáték, és akkor voltak a lapok, oszt rakni kellett. Én is megpróbáltam hogy működik, de mondom, de valóban amit én hiányoltam, mert a számítógép nem ezért van. Ezért nem kell venni 50,60 meg 150 ezer forintért számítógépet, hanem kell venni 4 ezer forintért egy tévéjátékot és akkor azzal ugyanazt lehet csinálni.”

Bár ennek az óhajnak leginkább a nagyobbik fiú esetében van létjogosultsága, hiszen a kisebbik sokkal csavargósabb, mozgékonyabb, szinte egyáltalán nem köti le a számítógép, nem is nagyon lehetett vele erről beszélni. Úgy véli, hogy élete folyamán később sem lesz rá szüksége, mivel nem fog olyan dolgot csinálni, amihez szükséges lenne. Még a teleházban sem számítógépeztek a haverokkal.

A családban talán a nagyobbik gyerek, B3 ért leginkább a számítógép használatához, az iskolában több dolgot is tanultak, amiket hasznosnak is tart:

„Most tervezni tanulunk, szakrajzokat, ilyeneket, oszt azokat értem, régebben szöveget szerkesztettünk, táblázatkezeléssel foglalkoztunk, ezek mennek, ezekhez értek. (...)Hát szerintem általában jó dolog ez a számítógép, mert nagyon meg tudja könnyíteni a sok ember munkáját. Mint pl. suliban is eddig kézzel szoktunk szakrajzot rajzolni, ami hosszadalmas, számítógépen másfél-két óra alatt meg tudunk csinálni egy rajzot, ami itthon talán 3-4 délutánomban bele telt volna...” (B1 nagyobbik fia)

Édesapja is tőle szokott kérdezgetni a számítógéppel kapcsolatban, pl. Ha érdekli valamilyen honlap, megkéri, hogy nézze meg az iskolában (már amíg nem volt otthon netkapcsolat).

Egyáltalán nem használják a teleházat, még B1 sem használta amikor ingyen lehetett volna a tanfolyami házi feladatokat megoldani. Elképzelhető, hogy ez abból adódik, hogy ők nincsenek annyira jóban a polgármester asszonnyal, illetve a teleház vezetőjével és nem szívesen járkálnak oda. De B1 amúgy is többször elmondta, hogy mostanában nem szívesen mozdul ki otthonról.

Készségek

„Isten igazából nem értek még annyira, nincs bennem nagyon. Sokszor van, hogy meg kell kérdezni a gyerekeket, hogy most mire kell kattintsak? Még nem jön úgy össze, ahogy szeretném.”

A tanfolyam mindenképpen nagy előre lépést jelentett alapfokú készségek elsajátítása és az érdeklődés felkeltése területén. De nagyon sok tekintetben érzi még hiányosnak tudását B1 az internethasználata során. Levelezni például egyáltalán nem szokott.

Általában a www.startlap.hu weboldaltól szokott kiindulni, ha csak böngészget, mivel azt jól strukturáltnak, érthetőnek találja. Napi kb. 3 órát szokott internetezni az esti órákban. Szívesen olvasgat hobbijával kapcsolatos oldalakat is, mint pl. „horgász.hu”, vagy „horgászvilág”.

(...) én is próbálkozom mindennel. Ilyen üzleti dolgok is érdekelnek, befektetési dolgok, meg állás, autó, ilyesmiket én is próbálgatom. Már az alapokat tudom azért, de még nekem is nagyon sokat kéne tanulni ahhoz, hogy rájöjsek, hogy nem tudok semmi?! Mert azért ez még mindig nem olyan egyszerű, mint ahogy az ember gondolná. De nagyon jó dolog, mert akkor jön rá az ember amikor csinálja, hogy még megnyílik egy oldal, még egy oldal, és ugye mindig bővíti az információkat. Szóval, nagyon jó dolognak tartom. Csak az úgy van, hogy a gyerekek is szeretnek, meg én is, de azért megoldottam rajt, most következik majd az az időszak, amikor csak úgy lavírozok, hogy mondják, szörfözök? Ami érdekelt igazán azt tudom, de mégis kíváncsi vagyok dolgokra. Már csak sikerült a kaposvári Kamerát is lehívni, meg egyedül. A gyerekeknek mondom, hogy te itt van a kamera! Csak nem nagyon lehet látni, csak a (...). Ez a kaposvári egy web kamera. Ami a kaposvári Kossuth teret veszi. És behozom az interneten Kaposvárt, és a kamarát sikerült. Lehívtam a kaposvári honlapot és akkor azon van a kamera, ami a Kapos Hotel-, fönn van a városháza tetején, de csak a Kapos Hotel látszik meg a nagytemplom.

Ha valamilyen gondom van, akkor az interneten tulajdonképpen minden megtalálható.

Nekem tulajdonképpen a világot majdnem hogy az jelenti, hogy fölmegek a NET-re és akkor ott mindent meg tudok nézni, nem kell eljárni Kaposvárra ügyeket intézni. Mit tudom én, autóvásárláshoz miket kell elrendezni, meg egyéb dolgot. Minden itt van és akkor tudom, hogy mit kell lépni.

Érdekes tehát megfigyelni, hogy az internethasználat tekintetében az információ keresésnek, olvasgatásnak van jelentős szerepe, az elektronikus kommunikáció, mint lehetőség pedig alig kerül szóba. Valószínűleg ez annak is köszönhető, hogy nem tudták „beüzemelni” az e-mail címüket, és ezt nem is tartották fontosnak. A gyerekek pedig maximum leülnek a haverokkal a gép elé, és együtt chatelnek valamilyen ismeretlen ismerőssel. Feltehetőleg lánnyal. Ha van is véleménye B1-nek az elektronikus kommunikációról, akkor azt is leginkább a szóbeszéd, és nem saját tapasztalatok alapján alakította ki, éppen ezért nem igazán látja ennek előnyeit a maga számára.

A másik tényező az Interneten keresztüli kommunikáció hiányában az is lehet B1 esetében, hogy látogatásaink során többször kiderült, hogy nem igazán híve az írásnak, sokkal szívesebben beszél,

mond el szóban bármit, minthogy papírra kelljen vetnie valamit. A rábízott időmérlegeket is igencsak vonakodva vállalta el, folyamatos megjegyzések mellett.

Ugye az András megmutatta chatelni. Én már öreg vagyok az ilyesmihez. Nem azért mondom, bár fiatalok vannak, van egy idősebb is meg komolyan is, aki – ugye a szövegből kiderítem, hogy most ő nem bohóckodni akar, hanem csak beszélgetni valakivel, vagy ilyesmi. De én arra sem. Egy ideig az elején még újdonság volt, addig fölmentem, de rájöttem, hogy sok jelentősége nincsen, mert nem kerülünk egymáshoz közelebb. (...)

Megpróbáltam én is már csak azért, hogy mégis milyen? Látom mire megy ki a dolog, nekem ebből semmi-, hogy egy holt idegen embert, az arcát sem látom, szóval azt se tudom kiről van szó.

Rákérdeztünk arra is, hogy a napi három óra internetezés mitől veszi el az időt, vagy másként fogalmazva, ha nem internetezne, mit csinálna helyette. Elsősorban a tévézést említette B1, de mivel ősszel és télen kerültek sorra a beszélgetések a projekt alatt, ezért azt is mondta, hogy ha jobb az idő, akkor 3-4 órát is kint szokott tölteni a szabadban, sétál az erdőben, elviszi a kutyát stb. Ha csak a gépet kapcsolja be délelőttönként, akkor játszani szokott rajta valamit, amíg haza nem ér a felesége.

„...de valahogy mégis a kíváncsiságom erősebb, hogy inkább az Internetet nézem, mint a tévét. Az is ugye hírjellegű műsorok...”

Technikai problémák

A B1-éknél lévő gép saját tulajdon, kicsit elavult PC, ezért – ill. az ISDN vonal sajátosságai miatt lassú az adatátvitel, lassan töltődnek le bizonyos oldalak, és gyakran lefagy a gép, ami szintén elég bosszantó. Sok panasz volt rá.

„Nekem ami problémát okoz, az a kistelepüléseken nem úgy működnek a telefonvonalak mint az elvárható lenne”

Persze előfordul az is, amikor a telefonkábel meghibásodása miatt napokig nem tudták használni sem a telefont, sem az Internetet.

Viszont történt olyan eset is, amivel senki sem számolt. Valószínűleg az egyik fiatalabb családtag olyan weboldalakat látogatott, amelyről a böngészője indirekt módon letöltött egy emeltdíjas külföldi telefonszámot tárcsázó segédprogramot, amelyet ez a látogató kíváncsiságból beindított, és harminc percnyi „ál-webböngészés” alatt mintegy harmincezer forintos telefonszámlát halmozott fel. A számlák megérkezése – hiszen ezek a díjak nem internethasználat során számítottak – meglehetősen megrökönyödést, ijedelmet, majd dühöt váltottak ki B1-ből és feleségéből., és ez a negatív tapasztalat, kicsit bátortalanabbá is tette B1-et a további internethasználatban. Javaslatunkra letiltatta a külföldi hívásokat, így biztosítva azt, hogy többet ne forduljon elő ilyen kellemetlen meglepetés.

Ismeretek, hozzáértés, képzések hiánya

„Ami még nekem problémát okozott az a saját képzetlenségem, vagyis nem értek bizonyos dolgokhoz. (letöltés, levelezés stb.) ...

Ami a munkakeresést, és egyéb információ keresését illeti, pár heti, havi használat után kicsit csalódott volt B1, mert nem igazán talált magának megfelelő munkát, illetve a rokkantnyugdíjjal kapcsolatban sem lelt hasznos információkra.

„A munka címszó alatt, azt is körülnéztem, akkor állásajánlatok, karrier, sok minden. Állással kapcsolatosan elég sok oldal van. Lehet lehetőséget keresni, de ebbe is van azért olyan – éppen beszélgettük itt a gyerekekkel, hogy – sok benne, ez a magyar mentalitás, az átrázás. Nagyon sok benne. Az ember ugye nem tudja pontosan, hogy az átrázás vagy tényleg konkrét ajánlat.”

A beszélgetésekből az is kiderült, hogy interjú-alanyunk szívesen tanulna meg új dolgokat, ismerne meg technikákat az internethasználat kapcsán, hiszen – bár fejlődik tudása, készsége – még

mindig sokszor elbizonytalanodik, elbátortalanodik, és nem érti mit ír ki a számítógép, nem tudja mi a teendő. Elégedetlen saját tudása tekintetében.

„Na most ez az egyik része, de a másik meg, hogy igazán nem is értünk úgy hozzá, ahogy szeretnénk. Mert ugye tudjuk, hogy mi rejlik bent, csak éppen nem tudjuk kiaknázni, mert nem értünk hozzá.

Ezen a területen is még tovább szeretném képezni magam, mert nekem ez még nem megy olyan szinten, ahogyan szeretném. Most ugyan megismertem én ezt az Internetet, de voltak olyan dolgok, amik még gondot okoznak, hogy mit kell csinálni. Például ez, hogy egy ilyen web-lap elkészítése, hogy kell nekiállni?

Mondom ez az e-mailezés. Én még nagyon gyerekcipőbe járok ebbe az Internet témába is, mert nagyon sok minden van olyan, amire szükség lehet. Főleg, ugye regisztráltatni magam valahol. Nem tudom azt, hogy merjem, ne merjem? Nekem még ez gondot okoz, hogy nem tudom, ha mondjuk regisztráltatom valahol magam, és akkor azokat az adatokat-, esetleg kihez jutnak? Nem azért, mint hogyha olyan fontos ember lennék, hanem nem szeretném, hogy naponta ide jöjjenek ilyen-olyan levelek”

Több, tanfolyamot végzett falubelivel egyetértve B1 is úgy gondolja, hogy hasznos lenne még egy-két újabb tanfolyam, hogy bővíthessék tudásukat, amit az eddigiek, vagy saját tapasztalatai során szereztek. Mivel most látják igazán ennek hasznát, és saját hiányosságait.

Számítógéppel kapcsolatban felmerülő probléma, vagy gyakorlati kérdés esetén nem igazán számíthat segítségre, esetleg ha valami egyszerűbb dologról van szó megoldják a fiúk, vagy a barátaik, de B1 baráti körében nincs olyan ember, akihez bármikor át tudna szaladni segítségért, vagy a számítógépekről lehetne beszélgetni. Korábban is, még a projekt előtt egyetlen embert említett a faluból, akitől hallott egy-két dolgot, de ő is elköltözött a faluból. (B. E.)

Gyakran a nyelvi akadályok leküzdése jelenti a problémát, az eligazodási nehézségeket. Emiatt bizonytalan abban, hogy mit csinál, nem csinál-e valami rosszat. De a pár hónap alatt azért sikerült némi rutinra szert tenni e téren is.

Ugye én az angol nyelvet nem ismerem, nem tudom mi? Bezárni éppen vagy bejön, vagy nem jön be. Vagy az OK-ra kattintani? Nem tudom pontosan, hogy ez most jó volt vagy nem volt jó? Általában be szokott jönni, de nem vagyok benne biztos. Mert lehet, hogy amire esetleg kíváncsi lennék lezárom, nem tudok hozzáférni, és épp kinyitni akartam. Nem tudatosan csinálom azt, amit -, kicsit még vaktába mennek a dolgok. (...) De elképzelhető az is, hogy hülyeségre mentem rá, mert ilyen is előfordult. Általában, ha ilyen oldal van akkor bezárom és otthagynom, mert nem tudok vele mit kezdeni.

Szintén tájékozatlan a vírusok tekintetében, fél tőlük, nehogy tönkre tegye a gépüket.

Attól tartok viszont, hogy ilyen vírus kerül a gépre, mert azt tudom, hogy nem jó dolog. Azt is tudom, hogy a Danival milyen-, a múltkor hogy itt voltak, az ilyen vírusirtóval leszedte őket, aztán ugye a gyerekek újból hoztak föl rá játékokat meg egyebeket. Lehet, hogy azokkal hoznak olyan vírusokat is, mert ki tudja honnan származik. Most a haveroktól kérik el, meg ilyesmi.

Összegzés, tanulságok

Kutatásunk hatására B1-nek – saját bevallása szerint – teljesen megváltozott a véleménye az Internetről olyan értelemben, hogy mindig tudta, hogy ez hasznos dolog, de nem számított rá, hogy ennyire jó.

„Kezdetben ezt a gépet is „csak” játékra használtuk. De a teleházban szervezett tanfolyam elvégzése után itthon is kipróbáltam a tanultakat.

Az igazán pozitív benyomásokat, rám az egyetem által kihelyezett Internet hozzáférési lehetőség tette. Ekkor jöttem rá milyen óriási dolog, hogy az ember minden információhoz hozzájut, anélkül, hogy ki kellene mozdulni a lakásból. Azonkívül levelezhet chatelhet a világ összes pontján élő emberekkel.”

Állította mindezt annak ellenére, hogy szinte teljesen egyedül kellett eligazodnia az internet „útvesztőiben”, a fiain kívül gyakorlatilag senkitől sem várhatott segítséget. Miattuk vették 1988-ban az első számítógépet is, ők mutatták meg B1-nek hogy kell bekapcsolni, beírni valamit, de az alapokat igazából a teleházi tanfolyamon sajátította el.

Egy pécsi ismerőstől vették a mostani gépüket, nagyobb meghibásodások, problémák esetén hozzá szoktak fordulni segítségért.

A családon belül a felesége még így sem igazán keltette fel a számítógép, internethasználata, hogy „házhoz jött” és nem kellett érte lemenni a teleházba és pénzt kiadni. B1 barátai többsége sem igazán érdeklődött, vagy kért segítséget a számítógéppel kapcsolatban. Tehát gyakorlatilag ő használja legtöbbet illetve a gyerekek szoktak chatelni rajta.

A faluból viszont többen is (a gyerekek barátai) gyakran átjönnek chatelni. B1 ismeretségi körében senki sincs, aki igazán értene a számítógépekhez, sőt néhányan teljesen elzárkóznak előle annak ellenére, hogy látják B1 lelkesedését.

C1

„K: Akkor összességében hogy érzed, amióta van Internet, meg számítógép, mennyit fejlődött a tudásod?

V: Hát a tudásom azt nem tudom, de a világ az tágasabb lett.”

Családi háttér

1975-ben Dombóváron született, de Pátyon telt a gyerekkora. 8 éve él Cserénfán, ide jött férjhez. Varrónő a szakmája, de négyéves kislánya mellett nem tudja elvállalni a több műszakos varrónői állást, így egy jó darabig munka nélkül maradt. Kutatásunk vége felé sikerült ismét munkába állnia a szentbalázsi idősek otthonában. 8 órában takarítást végez és reggelit, ebédet oszt, így össze tudja hangolni az idejét kislányával, akit Szentbalázásra kell hozni óvodába. C1 bátyja és édesanyja Tamásiban élnek. Férje szakközépiskolát végzett. Jelenleg a húsfeldolgozó üzemben dolgozik raktárosként. Változó műszakot lát el, ezért kocsival jár munkahelyére. Vagy hajnali négytől délután négyig, vagy éjszaka. A bejárást Kaposvárra ezért csak autóval tudja megoldani.

Anyagi helyzetük viszonylag konszolidált, bár nehéz időszak volt, amikor csak egy keresetből kellett megélniük. C1 azért próbálkozik mindenféle jövedelem kiegészítő tevékenységgel. Többek között söprűkötés, eladás, Tupperware termékek (műanyag edények, dobozok) értékesítése és falusi turizmus. Pályázaton nyertek is rá pénzt, aminek az a feltétele, hogy ki kell alakítani egy szociális helységet meg egy közösségi helyet az udvaron 2004 nyarára. Tavasztól őszig működne, amíg jó idő van. Az ötlet a polgármester asszonytól származik, de a faluban rajtuk kívül senkit sem sikerült annyira motiválni, hogy C1-ékhez hasonlóan belevágjanak a vállalkozásba.

Társadalmi élet, szabadidő

Annak ellenére, hogy C1 nem Cserénfán született csupán 8 éve él itt, úgy tűnik jobban beilleszkedett a falu közösségébe, mint sok „öslakos”. Jó kapcsolatot alakított ki a falu vezetőségével, s ha teheti, szívesen segít rendezvények alkalmával. A nemrég alakult Faluszépítő Egyesületnek is tagja.

Sok falubelivel a teleház, konkrétabban a tanfolyamok kapcsán került közvetlenebb viszonyba. Kezdő és haladó tanfolyamon is részt vett, így még több embert volt lehetősége megismerni.

V: A tanfolyam végül is, olyan emberekkel hozott össze, akinek legfeljebb köszöntem , ha láttam, de egy elég jó kis csapat verbuválódott össze.

Ez nem azt jelenti, hogy mindenki velük barátok lettek, hanem ha összefutnak az utcán, akkor nem csak úgy elmennek egymás mellett, hanem meg is állnak beszélgetni egy kicsit. A teleház vezetőjétől is sok segítséget kapott a házi feladatok, fennakadások során, így vele is jó viszonyba került.

Kislányuk miatt nem igazán van alkalmuk, lehetőségük nagyon intenzív társadalmi éltet élni, illetve C1 férjének munkája miatt ideje, energiája sem nagyon lenne rá. Maximum haza utaznak C1 családjához egy-pár napra 2-3 hetente, vagy átugranak a férj szüleihez, testvérehez a faluban. Talán azért nem annyira intenzív a kapcsolat, mivel C1 sógornői valójában egy generációval idősebbek, mint ők. Egyikőjük annyi idős, mint C1 édesanyja. Gyakran előfordul az is, hogy ide jönnek hozzájuk a rokonok, dombóvári, tamási ismerősök látogatóba.

Azért ha tehetik, és adódik valamilyen kapcsolódási lehetőség, igyekeznek kihasználni. A Nemzeti Színháznak van most egy komoly programja, melynek keretén belül külön buszokkal, vonattal, és Pesten a Hévvél viszik a nézőket egy-egy előadásra, mindig egy soron lévő megyéből. Somogy is sorra került nemrégiben, és C1-ék és a faluból még néhányan ezt a lehetőséget ki is használták.

A fiatal anyukákkal általában a buszmegállóban szokott találkozni reggelente, és délutánonként, amikor jönnek vissza a gyerekek Szentbalázsról, de ezen kívül nem igazán járnak össze, még a gyerekeket sem szokták egymásra bízni, pedig nagy segítség lehetne.

„...K: Nem keresik egymás társaságát?

V: A gyerekek azok keresnék, csak a felnőttek valahogy úgy vannak, hogy senki nem ér rá, meg ízé,- nem az, nekem volna lehetőségem, hogy ide jöjjenek a gyerekek, szívesen, én nagyon szeretem a gyerekeket és vállalnám is. De mikor nekünk kell a segítség, és a másik szülő azt mondja, hogy nem vállalja, akkor miért vállalam én az ő gyerekét?”

C1 valójában két falubeli asszonyról említette, hogy barátnői. Velük gyakrabban is szokott találkozni. Az egyik hölgy a falu végén lakik, két nagyobb gyermeke van, a másik pedig két házzal lakik följebb, mint C1-ék. Neki van egy egy év körüli kislánya, így szintén otthon van egész nap. Telefonon is tartják a kapcsolatot és a Tupperware klub kapcsán is gyakran összejönnek. 12 főből áll egy ilyen csoport, ahol az a szokás, hogy havonta egyszer valakinél tartanak egy összejövetelt. Kétezer forintot befizetnek, így minden hónapban kap valamelyik tag egy 24 ezer forintos készletet. Cserénfai klub januártól működik, nagy része cserénfaiakból áll, de vannak néhányan a környékről is. Úgy tűnik mind társadalmi, mind anyagi szempontból nagyon hasznos, praktikus dolog.

Ha van egy kis szabadideje C1 férjének, legszívesebben a kerti teendők végzésével kapcsolódik ki, de mióta van otthon Internet, nagyon sok időt tölt előtte is. Említette is, hogy még szerencse, hogy téli időszakban jött ez a lehetőség, mert „*ha nyáron lett volna, akkor gond lett volna, hogy most melyik az első: kaszáljunk vagy internetezzünk?*”

A számítógép kapcsán több falubelivel is intenzívebb lett a kapcsolata, a kutatásunkban résztvevők közül pl. B1-gyel, F1-gyel, I1-gyel, gyakorlatilag a saját korosztálya beli férfiakkal, de a teleházban is megfordult néha segítségért, vagy valamilyen szakkönyvért.

Számítógép és internethasználat

C1-gyel – több másik kísérleti résztvevővel ellentétben – csak a tanfolyamok során találkoztunk először, korábban nem jártunk még náluk. Gyakorlatilag teljesen kezdőként vett részt a teleház által szervezett első tanfolyamok egyikén még 2002 decemberében. Előtte azt sem tudta, hogy kell bekapcsolni. Ott ismerkedett meg az alapokkal, és annyira megtetszett neki, hogy egyből beiratkozott egy haladó kurzusra is. Férje használja a munkahelyén, de ott gyakorlatilag csak egy speciális program fut, és semmi olyasmire nem lehet használni a gépet, amire otthon szokták. C1 őt is rávette egy kezdő tanfolyam elvégzésére. Sőt olyan lelkesek voltak, hogy egy ismerős révén megvettek egy használt (Win95-ös) számítógépet. Az Internetet már nem bírja, de játéokra, szövegszerkesztésre jó. Még nyomtatót is vettek hozzá. A tanfolyam elvégzésének az érdeklődés, szórakozás mellett más célja is volt. C1 azt remélte, hogy ha egy kicsit sikerül elsajátítania a számítógép kezelésének alapjait, akkor talán könnyebben talál munkát is. Tervezte egy komolyabb ECDL vizsgára felkészítő tanfolyam elvégzését is, csak a kislánya miatt ezt nem tudta vállalni, meg anyagilag is nagyon leterhelő lett volna. A tanfolyam során nagyon szorgalmasan elvégezte a házi feladatokat is, és az apró problémákat egyedül kezelte az otthoni gépen, de gyakran kért segítséget a teleház vezetőjétől is.

Az internet bevezetésének nagyon örült, remélte, hogy segítségével szintén megkönnyítheti a munkakeresést. Mielőtt még használta volna már sok tervvel várták a Netet. Tervezte, hogy a Tupperware termékekhez le tud majd tölteni recepteket, meg kislányának képeket, amiket kinyomtatnak és kiszínezheti.

Ahogy lassacskán belejötték a számítógépezésbe, egyre többet használták:

„K: Miért?

V: Mert az ember egyre merészebb. Beljebb mer menni, hogy hátha elrontom az se olyan nagy probléma. Mert valami más úton-módon ki lehet javítani. Eleinte persze az ember fél tőle. Ha most eltolom mi lesz, hogy lesz? De azért bele lehet nyúlni a dolgokba. A férjem is egyre bátrabb lett. Most szól, hogy jó, nem jó, csinálj valamit!”

Érdekes, hogy a tanfolyamon megtanulták az internet kezelésének is az alapjait, a házi feladatok 90%-át meg is csinálta, de utána nem jártak be a teleházba csak azért, hogy internetezzenek.

A tanfolyam alatt megtanulták az e-mail használatot is, amit csak később, az otthoni internet bevezetésétől kezdett el C1 is használni, de ezt is inkább szórakozás jelleggel. Váltott néhány levelet a Tupperware tanácsadójával, és szívesen küldözgetnek férjével üdvözlőlapokat. Nőnap alkalmából mi is kaptunk tőlük. Férjének külön e-mail címe van. Mikor belelendültek az elektronikus levelezésbe, a faluból más résztvevővel is váltottak néhány levelet. A férj még egy munkatársának szokott többször írni.

Az esetek 80%-ában csak „kalandozni” szoktak a netet, ritkán van az, hogy nagyon célirányosan rákeresnek valamire. Ekkor a Startlapot használják. Ezen az oldalon belül külön be lehet menni egy olyan oldalra, ahol a nőket érintő témák vannak. C1 ezt látogatta többször. Nem tartják különösen nehéznek a világhálón történő eligazodást. Még saját magukra is rákerestek, és C1 talált is képeket magáról a söprűkészítés, bábkészítés, falusi turizmus kapcsán. Összességében nagyon jó dolognak tartja a számítógépet, csak azt nem nézi jó szemmel, amit sok mai gyerek csinál. Úgy gondolja, hogy hátráltatja őket, elveszi az időt az önálló és szabadtéri játék, mozgás elől. De ez is csak mértéktartás kérdése:

„Ha be tudja a gyerek a szabályt tartani, hogy odaül 1-2 órát és játszik, utána azt mondja kimegyek biciklizni, ezt csinálni, azt csinálni. Akkor semmi bajom vele.”

Kutatásunk résztvevői közül talán A1 után ők voltak azok, akiknél a legtöbbet be volt kapcsolva a számítógép, még ha sokszor csak a zene ment rajta a háttérben, akkor is. Persze ez betudható annak is, hogy C1-nek nem volt munkája, de rajta kívül még három résztvevőnek sem volt. *„Hát a lehetőségeket teljesen kihasználtuk, azt mondhatom, hogy a számítógép majdnem egész nap be van kapcsolva.”* Szilveszteri programjuk is az volt, hogy hajnal egyig interneteztek. A szórakozás mellett nagyon gyakorlatiasan a mindennapi életet érintő információkat a netet kutatják fel. Például menetrendet, nyitvatartási időt, telefonszámokat, tévéműsort, de még a cirokseprű készítéséhez is kerestek további ötleteket.

Legtöbb technikai problémát itt is a vonal többszöri meghibásodása okozta, volt hogy napokig telefonálni sem lehetett egy leszakadt vezeték miatt. A kisebb problémákat maguk is meg tudják oldani, de fordultak már segítségért a teleház vezetőjéhez a rendszergazdához, vagy a kutatás résztvevői közül is néhányhoz. De volt olyan is, hogy C1 férjének a kollégájától kaptak segítséget.

Terjedési hatások

A számítógépről, internetről nem igazán beszéltek más falubelivel, csak egy-pár kutatási résztvevővel és a teleház vezetőjével.

A korábban említett két barátnő viszont többször járt C1-nél és ő mindig készségesen felajánlja a számítógépezési lehetőséget, és segítségét. Az egyik hölgy pl. belevágott egy komolyabb számítógépes tanfolyamba Kaposváron, neki mondta, hogy ha gyakorolnia kell, nyugodtan jöjjön át bármikor hozzájuk. Illetve az ő kislánya is le szokott ugrani számítógépezni. A családban a férje unokaöccsének szintén nagyon tetszettek a játékok: *„...hatéves, a lövöldözős játék az volt a mindene, nagyon tetszett nekik, ők egy párszor lejöttek...”*

C1 sógornőjének két nagyobb gyereke van. Az egyik 26 éves, takarítónő. Ő itt náluk próbálta ki először a számítógépet, és neki is annyira megtetszett, hogy szívesen venne egy használtat.

„F: Először nem mert odaülni eléje. Nem tudja kezelni a gépet.

V: Egyáltalán nem. De most, hogy megmutattam neki mivel kell bezárni, kicsire venni, nagyítani, tálcára tenni? Próbálgatta, érdekli a dolog.”

Csak attól fél, hogy ha ő teljesen laikusként bemegy egy boltba, hogy szeretne gépet, akkor átvágják. Erre C1 javasolta neki, hogy forduljon a teleház rendszergazdjához, mert ő biztosan segít.

C1 nővérének másik lányáék is jártak már náluk és ők pedig arról érdeklődtek igen élénken, hogy miként lehet ilyen jó lehetőséghez hozzájutni, vagy előfizetni rá.

Összességében úgy tűnik, hogy C1-ék intenzív szerepet tölthettek, töltenek be a számítógép, és Internettel kapcsolatos tudás, információk indirekt „terjesztésében”, az érdeklődés felkeltésében mind a faluban, mind pedig a falu határain túl nyúlva a távolabb élő családtagok körében is. Valószínűleg fiatal korukból adódóan nagyon gyorsan és könnyen sajátították el a tanfolyamon tanultakat, vagy tanultak önállóan. Egyre intenzívebben használták a gépet, és már a kutatás során keseregtek azon, hogy mi lesz velük, ha nem lesz már ez a lehetőség.

D1

Családi háttér

1965-ben született Szigetváron. Terecsenyben laktak, Cserénfára csak hét évvel korábban költöztek. Első, második osztályban Terecsenybe, majd utána Almamellékre járt iskolába. Édesapja ruhakészítő volt, édesanyja pedig háztartásbeli. Egy testvére van, aki Kaposváron lakik. D1 férjével és két gyermekével él együtt.

A férje mezőgazdaságban dolgozik. Hét évvel ezelőtt azért költöztek Cserénfára, mert a férj a közelben kapott állást. D1 a kísérleti program megkezdésekor munkanélküli volt. A munkanélküliségnek főleg egészségügyi okai vannak, ugyanis bizonyos problémák miatt nem tud bármilyen állást elvállalni. Az utolsó munkahelyén egy biztosítótársaságnál dolgozott, és nagyon nehezen boldogult a túlórakkal, illetve az ügyfelek személyes megkeresésével. A kísérleti program végső szakaszában azonban Kaposváron talált egy állást. Nagyobbik lánya is dolgozik már, de közben továbbképzésre jár. Kisebbik fia 7. osztályos tanuló, és a családban a legérdeklődőbb a számítógépek iránt.

Az anyagi helyzetüket illetően, D1 és családja nem sorolható a konszolidált háttérrel rendelkezők közé. A férjnek alacsony jövedelme van, D1 munkanélküli volt, és a kereső gyermeküknek sem magas a bevétele. Ráadásul az egyik faluból a másikba való költözéskor újabb beruházásokkal kellett szembenéznük. A család az ő esetükben is megpróbál jövedelemkiegészítő háztáji tevékenységet végezni. Így például nyulakat tenyésztettek, a kertet gondozzák, a férj pedig erdészeti munkákban segít.

Társadalmi élet, szabadidő

Figyelembe véve, hogy viszonylag újonnan betelepülőknek számítanak a faluban, a család mégis sikeresen integrálódott a falu közösségében. D1 nem él kifejezetten társasági életet, azonban a szomszédokkal igen jó kapcsolatban van. Egyik legjobb barátnője is a szomszédban lakik. A faluról általában pozitív véleménye van, azonban felismerte az apró konfliktusokat is.

„K: A faluról mi a véleményed? Az itteni emberekről? Milyenek itt a viszonyok?

V: Végül is, ugyanúgy mint máshol, itt is marják egymást az emberek. De hát ez mindenütt így van. De ha megyek a boltba, leállunk egy pár szót beszélgetni.”

A falubeli rendezvényeken szívesen vesz részt, és szívesen tanul új dolgokat. A faluban megrendezett számítógépes tanfolyamot is sikerrel teljesítette.

„K: És miért döntöttek a tanfolyam mellett?

V: Ez végül is a legnagyobb nyomás érv az az volt, hogy érdekelt, hogy mit csinálnak rajta a gyerekek, meg magában a lehetőségek, hogy mennyi mindenhez hozzáférhet az ember, mondjuk az internetet át.”

Bár maga nem szokott a helyi kocsmába járni, a férje is, a többi helybélihez hasonlóan, onnan gyűjti be a helyi újdonságokat.

D1 szabadidőtöltésként használja a számítógépet, nagyon szeret játszani rajta. Kedvenc játéka a Heroes. D1-hez hasonlóan két gyermeke is szeret játszani a számítógépen, főleg a kisebbik gyermek, aki a játék mellett a számítógép technikai része iránt is érdeklődik.

Ugy tűnik, hogy D1 elsősorban a közösségbeli emberekkel köt barátságokat. 4 jó barátot említett meg, ezek közül az egyik az előző lakóhelyéről való, a másik 3 pedig cserénfai. Kifelé irányuló kapcsolatai a férje, a leánya és bátyján keresztül kötődnek.

Számítógép és internethasználat

„K: Összefoglalóan ez pozitív változást hozott a család életében a számítógép, vagy negatív ez az időszak?

V: Végül is összefoglalva inkább pozitív, mert ugyanis meg lett mondva a Zolikának, - mert ő neki a számítógép a mindene. És nagyon megviselte, mikor a miénk elromlott. És akkor ugye jött ez a lehetőség, hogy kap egy gépet, és megmondtam neki, nézd édes fiam, mert a tanulás nem az erényei közé sorolható. Mondtam neki, édes fiam, - mert félénk vagy évvégén 1 tantárgyból legalább meg akarták (...), de azóta, hogy van

számítógép, azt imádja, tudja, informatikából 4-es, 5-ösei vannak. Másból meg 2-es, 3-as. Meg lett neki mondva, édes fiam! Ha megbuksz félévkor, egy hónapot, hiába viszek el (...) a gépet, nem fogod beindítani. Úgyhogy ezzel is meg lehet fogni. Az informatika tanárral is elmélyült a kapcsolata jobban. Mert ő is visz játékot a tanár bácsinak, meg ő is ad neki. Meg másol neki.”

D1 a faluban megrendezett számítógépes tanfolyamon sajátította el az alapokat. Bár előtte is használt számítógépet, ekkor azonban csak 1 bizonyos szoftvert alkalmazott. A számítógépes játékok közül, amelyekkel a szabadidejét tölti, csak 1-2-t részesít előnyben.

A családban a kisebbik gyermek számít a számítógépes szakértőnek. Az általunk kihelyezett gépet is főleg ő használta. A fiú sokszor játszott a barátaival együtt különböző játékokat. A technikai ismereteket maga sajátította el azért, hogy egy rossz gépük volt előzőleg és azt próbálta javíttatni. Az ezzel kapcsolatos ismereteket maga szerezte be a szakértőbb szomszédoktól, falubeliektől.

„Végül is nekem a géppel is elég sok minden jött, ami új, meg a (...) hozott rendszerint. Régieket töröl le, nézd, ez jobb mint az előző volt, nézd ez többet tud, így elmutogatja. Most már rájött, hogy filmekről hogy lehet háttér szöveget gyártani, úgyhogy azt mutogatta.”

A telefonvonal miatt D1 családjánál nem indult be az internethasználat, így a kísérleti szakaszban csak a számítógépet tudták használni a családtagok. A használatot illetően, náluk használták a legintenzívebben a gépet, majdnem kivételesen játszásra vagy filmnézésre. A terepmunkák során is tapasztaltuk, hogy D1-nél a gép folyamatosan be volt kapcsolva, és mindig valaki csinált rajta valamit.

„Nálunk az a bevett szokás, először kezdtük azt, mikor új volt, és mindenki akart írni, hogy 1 óra a tiéd. De az az 1 óra, mire az ember belépett a saját kis rendszerébe, meg minden, az nagyon kevés volt. Ezt nem tudtuk kívánni, hát és akkor általában délelőtt az enyém, hogyha nincs itthon senki. Délután a gyereké. De ugye itt a házimunka és nem mondhattam azt, hogy már kiéltem magam egész délelőtt. Délután, esete felé azért 1-1 órára oda kellett kéredezni. De végül is ez változó. Eleinte főleg az volt, hogy mindenki le akart ülni. Most zömében inkább a Zolikáé, és ennyiből aranyos nagyon, mert ugyanis ha a nővére akar játszani, akkor hagyja, mert elég ritkán ér rá. Most ezt a kérdőívet rakta fel a gépre, abba segített neki. Úgyhogy főleg szerkesztőztek, minden. Inkább csak a Zolika, Erika csak ült mellette. Zavarta, aztán csak Zolika csinálta egyedül. Az aki épp ráér, vagy valami?”

A számítógép használatát illetően, a többi résztvevőhöz hasonlóan D1 is azt mondta, hogy télen több idő jut akár a számítógépezésre:

„Meg végül is az, hogy tudod az ember behoz fát, meg elrendezem az állatokat, az nem tart annyi ideig, mint nyáron, az ember kimegy kapálni, meg minden. Nyáron jobban. Jó, decemberben ünnepek voltak. „

Terjedési hatások

A számítógéppel kapcsolatos ismeretek terjedését illetően D1 a fiától kapja a tudást. D1 fia egyaránt információ átvevő és információadó pozícióban van a cserénfai közösségben. Pozíciójának jellegzetessége az, hogy főleg a nagyobb gyerekektől vagy az F1 szomszédától kapja az információkat, és főleg a kisebb gyerekeknek adja át.

Összességében elmondható, hogy D1 nem tudta teljes egészében kihasználni az Egyetem által nyújtott lehetőséget, hiszen az internetet otthon a telefonvonal egyirányúsága miatt nem tudta kipróbálni. Azonban az általunk kihelyezett új gép a gyerekek kapcsolatainak intenzitását növelte. Ugyanakkor ez a gép egy bátorítást jelentett a családtagok számára, hiszen a program végén D1 a teleházban az e-mailezés iránt érdeklődött.

E3

Családi háttér

E3-éknál a háttérváltozókat tekintve meglehetősen szűkösek az információk. Az E3-mal készült interjúk ugyanis meglehetősen rövidek, egyrészt amiatt, hogy Peti még csak 16 éves, másrészt, mert nem igazán sikerült áthidalniuk a kommunikációs szakadékokat, amit a korkülönbség és a szituáció okozott. Hasonlóképp testvérével sem igazán sikerült bizalmi kapcsolatot kialakítani, ő például rendszerint „elbúj” ha megjelentünk náluk. A teljesebb képhez célszerű lenne egy interjút készíteni édesanyjukkal.

E3 16 éves. Kisgyermek korától Cserénfán lakik, kivéve az 1999-2001 éveket, ekkor beköltöztek Kaposvárra, majd visszaköltöztek Cserénfára. Édesapja Cserénfán lakott, de meghalt, amikor E3 4 éves volt. Édesanyja Kaposgyarmatról származik, a rokonság Kaposváron él. Édesanyja a szentbalázsi önkormányzatnál dolgozik, pénzügyi előadó. E3, és nővére (E4), kezdetben Szentbalázusra jártak iskolába. A harmadik osztálytól azután a kaposvári Kodály Zoltán iskolába járt, nővére pedig hatosztályos gimnáziumba a Munkácsiba Kaposvárra. Testvére ezután főiskolára ment, jelenleg kommunikáció szakos a kaposvári tanítóképzőben. Nem tudjuk pontosan, mi állt a Kaposvárra beköltözés és a visszaköltözés mögött, itt valamilyen konfliktus sejthető. Mikor visszaköltöztek Cserénfára, hozzájuk költözött édesanyjuk élettársa. Ő jelenleg nem dolgozik, leszázalékolták. A családdal él még E3-ék fétestvére, egy négy éves kislány. A családban viszonylag erősen érezhető a megosztottság, úgy tűnik a nagyobb gyerekek nem igazán fogadják el mostohaapjukat családtagnak. Például amikor E3-mat mostohaapja foglalkozásáról kérdezzük, azt mondta, kérdezzük meg tőlük, ők jobban tudják. Jellemző, hogy tévét is külön néznek: E3 és testvére együtt, külön a család másik felétől. Ebből a szempontból úgy tűnik, meglehetősen összetartó a két testvér. Látogatásaink alkalmával kistestvérük jellemzően a szülőikkel, édesanyjukkal volt, B4 pedig rendszeresen saját szobájában.

Társadalmi élet, szabadidő

E3 úgy tűnik, nincs sülve-főve együtt a cserénfai fiatalokkal. Ez valószínűleg részben annak köszönhető, hogy nem voltak iskolatársak, mivel ő bejárt Kaposvárra. Leginkább a teleház vezetőjének fiával láttuk együtt, vele mentek pl. ping-pongozni, őt barátjának is nevezte. Mindemellett említette, hogy néha azért lemegy a fiatalokkal focizni, pl. B4-gyel, TB-vel. Ezek a fiatalok nagyjából hasonló korúak, mint ő. Ezen kívül faluból E3Szl említi, mint barátját. Peti kb. három évvel idősebb nála, már főiskolába jár, kollégista. Ez a barátság valószínű, kissé egyoldalú, az idősebb fiú, mint példakép, és nagy szerepe van benne a számítógépnek, őket kettejükét szokták ugyanis számítógépes szakértőként emlegetni a faluban. Emellett a teleházba is gyakran lejárt, amíg nem volt otthon internete, tehát nem zárkózott be otthonra. A családból mindenestre neki van a legtöbb kapcsolata a faluval. Úgy tűnik, a családon keresztül nem kapcsolódnak a fiatalok Cserénfához, édesanyjuk sem nevezett meg cserénfai barátokat. Elképzelhető, hogy a család valamilyen konfliktusba került a faluval. A kísérlet résztvevői és B3-ék között gyakorlatilag egyáltalán nem volt kommunikáció. Bár ez B3 esetében adódhat az életkorból is. Legtöbb barátja középiskolás osztálytársai közül kerül ki, velük megy el ide-oda, és számítógépes játékokat, CD-ket is inkább velük cserélget. Nővére még inkább zárkózottnak tűnik. Neki egyáltalán nincsenek cserénfai barátai. Ha otthon van, nemigen mozdul ki a házból, inkább otthon marad TV-t nézni.

E3 napközben rendszerint iskolában van, délutánjait és a hétvégéket otthon tölti. Viszonylag sok szabadideje van, az iskolai kötelezettségek, házi feladatok nem veszik el nagyon sok idejét. Valamennyire szokott segíteni a ház körüli munkában, de még így is sok szabadideje marad. Az időmérlegek tanulsága szerint - amelyet ő meglehetősen pontosan vezetett - a vizsgált napokon, amelynek kb. fele hétköznap, fele hétvége volt, az ősszel összesen 785 percet töltött házimunkával, 1357 percet evéssel, ivással, tisztálkodással, 1030-at különböző társas tevékenységekkel, 1410-et TV-zéssel és zenehallgatással (ebből szinte az egész a TV volt), 280-at sportolással, 1340-et számítógépezéssel. Látható, hogy legfontosabb hobbija a számítógépezés. Ez szinte teljes egészében játszást jelentett. Az esetek felében egyedül, másik felében valamelyik barátjával, haverjával együtt játszott. TV-t szinte kivétel nélkül nővérével kettesben néztek. A különböző társas tevékenységek pedig nagyobb részben barátokkal való játék, társasjáték, biliárd, stb., kisebb részben családi vendégség volt. A kiemelt tevékenységek kérdőívéből is az derült ki, hogy ezen kívül gyakran átment haverjaihoz, vagy ők jöttek át hozzá. Úgy tűnik tehát, hogy B3 viszonylag sok időt tölt barátaival,

hasonló korú fiatalokhoz hasonlóan, teljes családjával pedig csak a kötelező családi vendégségeket tölti. A barátokkal, haverokkal töltött idő egy részét kaposvári barátai töltik ki, jelentősebb részben azonban Cserénfai haverok és barátok.

Számítógép és internethasználat

E3 már a kísérlet kezdete előtt meglehetősen jól értett a számítógépekhez, nem csak a szoftverekhez, de a hardverekhez is. Már általános iskolában elkezdett érdeklődni a számítógépek iránt, jelenleg pedig számítástechnika tagozatos középiskolában második. Augusztusban vette a számítógépét, egy Pentium 4-est. Előtte sokat járt a teleházba játszani, és néha internetezett is, de főleg játszott. Mint mondta, a számítógépeket saját maga tanulta meg használni, de valószínűleg segített ebben E3Sz1 is. Mostanában már elboldogul egyedül. Nővére is ért a számítógépekhez, neki már tananyag volt az iskolában. Ő is rendszeresen járt a teleházba, bár nem töltött ott olyan sok időt, mint E3. Elsősorban chatelt. Ő a chattel középiskolás korában ismerkedett meg, most, hogy otthon van a számítógép, onnan is szokott. Ezen kívül az iskolához is szüksége van a számítógépre és internetre, anyagot kell gyűjteni, és ezen kell dolgozatot írni, bár ez nem olyan nagy időráfordítást jelent. Mostohaapukájuk is szokott számítógépezni, elsősorban játszani. A kísérlet előtt internetet nem használt, de mint mondta kíváncsi rá. Ennek ellenére otthon sem nagyon használta. Úgy tűnik, hogy az otthoni számítógép a nagy gyerekek „birodalma”. E3 édesanyja számítógépen dolgozik, Wordöt, Excelt és egy könyvelési programot használ, illetve részt vett a tanfolyamon is. Elmondása szerint – annak ellenére, hogy már több, mint 10 éve használja a gépet munkájához – nagyon sokat tanult a tanfolyamon, és sok önbizalmat, bátorságot adott neki. A családon belüli erővonalak abban a tekintetben is kirajzolódnak, hogy ha a nagylány nem tud valamit a számítógépen, akkor öccsét kérdezi meg, míg mostohaapjuk az élettársát. Ezen kívül néha E3 is használta a számítógépet anyaggyűjtésre, házi dolgozathoz, játszott internetes játékkal (honfoglaló). Gyakran van, hogy ha valami érdekes, vagy vicces dolgot találnak az interneten, akkor azt a két nagy gyerek együtt nézi.

Összességében ők már korábban is jól ismerték a számítógépet és az internetet, számukra az otthoni internet egyfajta könnyebbséget jelentett, nem kellett a teleházba menni emiatt. Persze azért, hogy otthon van internetük, sok dologban valószínűleg tapasztaltabbá váltak, közelebb került ez hozzájuk. A szülők azonban nem nagyon használták az otthoni gépet. Édesanyjuk használta néhányszor, a kicsivel rajzoltak rajta, ezen kívül küldött képeslapot karácsonyra, kért számot a rádióban. Amikor éppen segítségre volt szüksége, akkor fia segített neki. Az, hogy miért nem használta sokat az internetet, esetleg későbbi interjúból derülhet ki.

Terjedési hatások

E3-nál és testvérénél a számítógép már munkaeszköz, valószínűleg ezért is kapták (E3 azt mondta, hogy vette) ezt a gépet augusztusban. Ezért ők inkább a „terjedés elindítói” lehettek. Nővére esetében ez nem történt meg, mivel neki nincsenek cserénfai barátai. B3 viszont korábban is szakértőnek számított számítógépes ügyekben. A fordulópontot nála elsősorban az új gép jelentette. Ekkortól kevesebbet járt játszani a teleházba.. A kísérlet kezdete után ez gyakorlatilag megszűnt. Valószínűleg annyi történt, hogy egyrészt testvérével interneteztek valamennyit együtt, illetve, hogy azok a hasonló korú haverok, akikkel együtt játszottak a teleházban, most már hozzá mennek játszani (TB, E3FB1). Ebben a körben E3 továbbra is szakértőnek számít. A játék-terjesztő hálózat azonban már kaposvári barátaival köti össze, egyik barátjának pl. ADSL kapcsolata van, amivel le tud tölteni E3-nak dolgokat, azután pedig kiírja CD-re. Cserénfaiak nem nagyon kértek ilyesmit E3-tól. Annak, hogy E3 tevékenységének központja a teleházból saját szobájába került, valószínűleg D3 a kárvallottja, aki a teleházban kapcsolatba kerülhetett B3-mal, hozzájuk azonban nem mehet el. („*Valahogy nem bírom azt a gyereket*”, mondta B3 legutóbb). Úgy tűnik, hogy az internet bevezetéséből a szülők nem nagyon profitáltak.

F1

Családi háttér

1969-ben Kaposváron született, első pár évében ott is lakott. Majd mikor 4-5 éves volt, miután a szülők eladták a kaposvári házat, Cserénfára költöztek. Cserénfán járt általános iskolába, majd 4-ik osztálytól Kaposvárra. Az esztergályos szakmunkásképzőt is Kaposváron végezte.

Jelenleg F1 Cserénfán, a szülői házban él feleségével és két (6 és 9 éves) gyerekével együtt. Esztergályosként dolgozik a szomszéd faluban, Sántoson. Felesége GYES-en van (a kisebbik gyerek miatt, akinek egészségügyi problémái vannak), de félállásban a szentbalázi orvosi rendelőben takarít.

F1 szülei már nem élnek, egyedüli gyerek volt, a feleségének a rokonai pedig kaposváriak.

Anyagi helyzetük viszonylag konszolidált, a nehezebb periódusokat (családalapítás, lakásfelújítás) is sikeresen áthidalták. F1 különböző tevékenységekkel foglalkozik (eseményeken videofelvételek, cd-írások, stb.), de ezekről nem derült ki mennyire jövedelmezőek, feltehetőleg inkább hobbiból, szívességből foglalkozik ilyesmivel.

Társadalmi élet, szabadidő

F1 már gyerekkorában is viszonylag központi szerepet töltött be a faluban, ugyanis ő üzemelte a környék egyetlen diszkóját. Ma is hasonló központi szerepet tölt be: egyrészt önkormányzati képviselő, ezenfelül főleg a különböző cserénfai események szervezésében segít és az eseményekről videofelvételeket készít. Mivel profi módon kezeli a számítógépet, ezzel kapcsolatban is tanácsokkal látja el a hozzá forduló embereket.

Jellegzetes intézménye a falunak a helyi kocsmá, ahol a falubeliek begyűjtik a környék híreit. F1 ez elől sem zárkózik el, gyakran benéz az újdonságokat megtudni a többiektől.

„Szerintem oda bejár mindenki (...) Ott lehet informálódni mindenről szinte (...) Én jövök hazafele, ha végeztem a munkámmal, és leszálok a buszról, bemegyek a kocsmába, megiszok egy sört és eljövök haza, kész. Ez egy – nem azt mondom rituálé -, megszokás.”

A társadalmi életet illetően, F1 minden cserénfai eseményen jelen van, azonban a hosszabb szomszédolások vagy közös időtöltések nem jellemzők a falura. F1 szerint a közösségen belül vannak elkülönülések, klikkek:

„V: Megvannak itt a közösségek.

K: Megvan a tagolódás?

V: Biztos, hogy megvan.

K: És ez mi mentén? Anyagi dolgok miatt, vagy az érdeklődés más, vagy a korosztály?

V: Korosztály is, meg anyagi is, mind szerintem.”

A cserénfai közösség összetartását szolgálják a falunapok, gyereknapok, karácsonyi ünnepségek. Kiemelkedő eseménynek számít a faluszépítő tábor, amelyen F1 gyerekei is részt vesznek. Ekkor több napon keresztül a „falut szépítik”, a gyerekeket elviszik kirándulni, strandra, stb.

F1-nek a falun kívülre is kiterjedő kapcsolatokkal rendelkezik. A 12 emberből, akit legjobb barátjának nevezett meg, körülbelül fele-fele arányban oszlanak meg a falubeli és a munkahelyi barátok. A legjobb barátja például most Pesten van. A nem cserénfai barátokkal főleg telefonon tartják a kapcsolatot, de van olyan is, hogy ellátogatnak egymáshoz.

F1-nek többnyire a ház körüli teendőkkal telnek el a mindennapjai. Esténként számítógépezik. A számítógépezést egyedül tanulta, de profi módon bánik a géppel, és innovatív természetéből fakadóan, minden újdonságot kipróbál (például képeslapszerkesztés, stb.). Naponta több órát ül a gép előtt, hasznosabbnak tartja, mint a tévét. A gyerekeiket is arra bátorítja, hogy használják a számítógépet. Ritkábban van rá lehetősége, de kirándulni is nagyon szeret. Ilyenkor a környéket járja be.

Számítógép és internethasználat

F1 már a program beindulása előtt is jól értett a számítógéphez, azonban az internethasználata egy új kihívás volt számára.

Különböző technikai dolgokat végzett a számítógéppel, például a hifi toronnyal összekötötte, szerkesztett, az új programjai megvoltak. Talán egyedülként a faluban, CD-író és scanner-t is viszonylag korán beszerzett, így a különböző szerkesztési terveit meg tudta valósítani. Több falubeli is sokszor fordult hozzá tanácsért, vagy különböző kérésekkel. D1-nek például ő F1 volt a fő szoftver forrása.

F1 nagyon örült az internet hozzáférésnek, és bár előtte egyirányú telefonvonala volt, a program beindításáig kétirányúsította, így már a kezdetektől használni tudta. Az internetet böngészésre, különböző szoftverek letöltésére használta. Ő volt az egyedüli résztvevő, aki a BKAE honlapját megkereste és letöltötte a kistérségi kutatásaink eredményét, illetve az oktatófilmet, amit a régióról készítettünk.

Az e-mail-használatába is gyorsan belejött. A többi résztvevővel is interneten keresztül kezdeményezte a kapcsolattartást, így páran leveleztek is egymás között. Ha valami probléma adódott e-mailen meg tudott keresni minket, és értesített a hibáról, de karácsonyi üdvözlőlapot is küldött kutatócsoportunknak.

„K: E-mailen szoktad-e tartani valakivel a kapcsolatot?

V: (...)Akkor, a hivatalba szoktam küldeni egy-két levelet a Zsuzsának. Gáborral szoktunk úgy hülyéskedni. Küldtem neki a Mikulásokat. Neked nem küldtem el?”

A chat-et is kipróbálta, de csak párszor használta:

„Éppen azért, nem nagyon megyek fel a chatre, hiába akárkivel, csajjal beszélek, lehet nem is csaj, hanem valaki más? Nem jellemző, hogy felmegyek a chatre.”

Végeredményben az internetet információ-forrásként fogta fel, ahonnan különböző dolgokat letölthet. A letöltött anyagok között voltak komolyabb anyagok, a szakmához igazodó, de voltak játékok is a gyereke számára.

„K: (...) Miket csináltál interneten?

V: Hát, nem tudom. Most mit monddjak? Interneteztünk, szedtünk le dolgokat.

K: Mik voltak ezek?

V: Szoftverek végül is. Játékok, akkor ilyen kiegészítők, jövedelemadó táblázat, meg ilyen gyors kalkulátor, meg ilyen grafikai szoftverek, átalakító, meg arc-átalakító, ilyen hülyeségeket.”

F1 felesége nagyon ritkán ül le a gép elé, gyerekei viszont nagyon intenzíven használják a számítógépet, főleg játéokra.

Terjedési hatások

A számítógép és internettel kapcsolatos ismeretek terén központi szerepet tölt be a faluban. Úgy a résztvevőkkel, mind a többi falubelivel intenzíven tartja a kapcsolatot. Egy „véleményirányítói” szerepben lévő ember, aki azáltal nyerte el a többiek tiszteletét, hogy jól informált, és általában meg tudja oldani a felmerülő problémákat (még mosógép meghibásodása esetén is fordultak hozzá segítségért.)

„K: Beszélgettetek erről az internet bevezetésről mással?

V: Beszélgettünk.

K: És mik a vélemények, tapasztalatok?

V: Azt mondják, hogy idő kell hozzá, nem érnek rá, nem érdekli, hülyeségnek tartják. De van azért pozitív is, ilyen vegyes.”

Összességében elmondható, hogy F1 központi szerepet tölt be a számítógépes tudást terjedésében. Ez szakértelmének, érdeklődésének, illetve a falun belül betöltött központi szerepének köszönhető. Bár az Internet új volt F1 számára, úgy tűnik nagyon sokrétűen használta ki. A számítástechnika terén szerzett szakértelmét az alábbi idézet is alátámasztja:

„K: A te véleményed szerint a faluban a számítógépezés terén szerinted ki ért a leginkább a számítógépekhez?

V: Egyszer össze kéne mérni. Nem tudom, ki. Miért? Lehet, hogy valaki tud olyat, amit én nem. Lehet, hogy én tudok olyat, amit ő nem.”

G1

*„K: És akkor így összességében milyen változást hozott az életedben az Internet?
V: Igazából még semmit. Még nem találtam társat, nem találtam munkát. Annyit,
hogy eltelik az időm vele.
A múltkor panaszkodtam tudod, hogy eltelt másfél hónap és semmi eredmény.”*

Családi háttér

Kísérleti kutatásunk résztvevői közül G1 került legkésőbb Cserénfára. Gyakorlatilag 2002 márciusától él itt. 1968-ban született Budapesten, de az élelmiszeripari szakközépiskola után elkerült a fővárosból. Egyedül élő diplomás hölgy, erdészeti egyetemet végzett Sopronban. Van egy élelmiszeripari diplomája is, de később jött rá, hogy nem ezzel szeretne foglalkozni, hanem inkább az erdészet az, ami igazán érdekli. Mialatt iskoláit végezte, az országnak több városában is élt. Lakott Szegeden, Sopronban, Farkasgyepűn, Szennán, Cserénfán (sőt még Kanadában is töltött egy évet ösztöndíjjal), kutatásunk végén pedig Miskolcra költözött, mert ott kapott állást. 2003 májusa óta nem volt munkahelye és nagyon nehezen talált magának megfelelőt. Munkanélküli segélyből, alkalmi munkákból próbálta fenntartani magát, pl. Karácsony előtt három hétig fenyőt árult Budapesten. Az állása megszűnése miatt nagyon rossz anyagi körülmények közé került, gyakran stoppal ment be Kaposvárra.

Iskolái mellett is végig önfenntartó volt, különféle munkákat végzett. Szülei 17 éves házasság után elváltak, nem tudták anyagilag támogatni. Édesanyja programozó matematikus, édesapja matematika tanár. Ő új családot alapított. Három húga van, a legkisebb féltestvér. Az egyik húga szintén programozó matematikus, a másik neurobiológus. Jó kapcsolatban van velük, de nem sűrűn találkoznak és a telefonálást sem viszik túlzásba. Ha teheti, inkább e-maileket vált húgaival. Amikor házat akart venni a környéken valójában mindegy volt az, hogy mely településen legyen egy szempontot kivéve: hogy be tudjon járni a pécsi munkahelyére. Olcsón jutott a házhoz, amit megvett Cserénfán, és folyamatosan alakítgatja át egyedül, vagy falubeli segítséggel. Mivel nem igazán volt pénze, rengeteg tennivaló maradt még. A ház körüli udvarra is igencsak ráférne, hogy rendbe tegyék. Normális fürdőszobát még nem sikerült kialakítania, egyelőre csak a tervek közt szerepel. Bár most, hogy elment Miskolcra dolgozni, ez a terv sem fog hamarosan megvalósulni. Sajnos mióta nincs Cserénfán nem is tudunk beszélni vele, hogy miként alakult az élete. Állítólag ha teheti, hétvégén hazajön. Párt is sokáig keresett az internetes párkeresők segítségével. Végül talált is egy erdélyi magyar fiút.

Társadalmi élet, szabadidő

Távollétében a szemben lakó néni (aki B1 anyukája) felügyeli a házat, eteti az állatait. Több kutyája, macskája is van, és tyúkokat, sertést is tartott. Egy kutyát fel akar vinni magával Miskolcra.

G1 vallásos, intenzív keresztény életet él, több keresztény csoportba is eljárt Kaposvárra. Sőt, van egy úgynevezett Alfa kör, amit nála szoktak tartani szerdánként, és amire hat falubeli is járt. Ez egy úgynevezett evangelizációs kör, együtt vacsoráznak, és mindig egy adott témát beszélnek végig. Olyasmi, mint egy felnőtt kötetlen hittanóra. Az egyik szomszédból például a roma anyuka, és 33 éves fia is jártak ide szerdánként, és van egy alkoholista házaspár is. Vasárnaponként el szokott menni a helyi istentiszteletre, hétfő, kedd, csütörtökön pedig biblia iskolába járt esténként. Péntek este polgárőrségi kötelezettségeinek szokott eleget tenni, úgyhogy valójában egy szabad estéje volt. Napközben sokszor még az előző munkahelyén rábízott munkákat végezte, vagy takarított, a ház körüli teendőkkal, kertészkedéssel foglalkozott. Sokat használta a számítógépet is de például tévét egyáltalán nem nézett (nincs is tévéje otthon, mert drága), olvasni is leginkább azt szokott, amit a biblia tanfolyam vizsgáira muszáj volt. Több alkalommal is elutazott otthonról, leginkább Budapestre a rokonokhoz, vagy Keresztény Találkozóra.

Olykor a kocsmába is betér, mint mondta leginkább beszélgetni

Falubeli megítélése nagyon szélsőségesnek mondható. Igazából nincs rosszban senkivel, de sokan különnek, csodabogárnak tartják. Feltehetőleg leginkább azért, mert egyedül él, és nem tösgyökeres cserénfai. Ennek ellenére azért sok barátra tett szert, akik sokat segítenek neki, és gyakran átjárnak hozzá. Például reggelente kávézni, vagy ebédre. Érdekes, hogy ők leginkább periférián lévő emberek, akiket valami miatt nagyon megítél a falu közössége, és gyakran ki is

közösít, G1 viszont igyekszik pozitívan viszonyulni mindenkihez és nem a pletykák alapján megítélni őket.

Falusi rendezvényekre is el szokott nézni. Tavalý benevezett a falunapi fõzõversenyre. Saját bevallása szerint nem volt túl nagy sikere, mivel nyúlparikást készített, és azt sokan idegenkedve fogadták. Mikor ide költözött, úgy gondolta, hogy nagyon jó falusi közösségbe került, de aztán idõvel õ is látta a problémákat. 2002 augusztusában, mikor elõször beszélgettünk vele, azt mondta, hogy annak ellenére, hogy sok települést volt szerencséje megismerni, Cserénfán érzi a legjobban magát. Úgy véli, hogy kisebb-nagyobb csoportosulások vannak a faluban, és túlságosan megítélik az emberek egymást. Bár elõ kézbõl neki sincs túl sok személyes tapasztalata a polgármester asszonyról, de nem igazán vélekedik pozitívan róla. Hasonló kapcsolatban van a falunak más központi szereplõjével is. G1 szerint Cserénfának, elhelyezkedése miatt (15 kilométerre van Kaposvártól) sokkal jobb helyzetben kellene lennie.

Mikor a barátokról kérdeztük – másokkal ellentétben – kapásból 13 különbözõ nevet is említett, akik közül senki sem lakik a faluban. Legtöbbjüket az egyetemrõl ismeri, az egyetemi éve alatt ismerte meg, vagy a munkahelyén, illetve a gyülekezetben. Hárman közülük külföldön élnek. Velük leginkább e-mailben tartotta a kapcsolatot, de ha néhányukkal ritkábban személyesen is szoktak találkozni.

Szabadidõs tevékenységként több dolgot is említett, de mostanában nem foglalkozott ilyesmivel, amit amúgy nagyon szívesen csinál: *„Amit szoktam csinálni, üvegfestés, akkor kirándulás, túrázás, utazás, nyáron. Úszni is szoktam járni néha.(...) Ja! Hegymászás! Sietés! Mondjuk el szoktam menni minden évben egyszer.”*

Számítógép, internethasználat

G1-gyel 2002 augusztusában találkoztunk elõször, amikor épp a teleházban készítettünk interjút a vezetõvel. Lejött, hogy megnézzze a leveleit. G1 akkor még dolgozott, és csak a munkahelyén volt lehetősége internetezni, de ott sem mindig fért hozzá. Levelet írni is bent szokott a cégnél, mert nem érdemes lemezen szállítgatni, meg rossz is volt az otthoni lemez meghajtó. Nem volt külön gépe a munkahelyén, mivel inkább terepen kellett lennie²¹. Minden nap Pécsre utazott a céges autóval.

Elsõ beszélgetésünkkor még két számítógépe volt otthon. Az egyik sajátja, egy régebbi típusú, amit a munkája miatt vett (még korábban, amikor a cégnél nem voltak számítógépek), és volt egy céges, amit késõbb kapott, amin céges programok futottak. Például fotókezelõ programok, digitális térképek, adatkezelõ programok, speciális erdészeti szoftverek. Tervezte, hogy bevezeti az Internetet is, hogy tudjon otthonról is e-maileket küldeni, de mikor megnyílt a teleház, úgy gondolta, hogy jobban jár anyagilag, ha azért a pár levélért nem fizet elõ otthonra, hanem elküldi a teleházból.

Mikor elkerült a pécsi munkahelyrõl, vissza kellett adnia a céges számítógépet.

A számítógép használatára – annak ellenére, hogy anyukája programozó, apukája matematikus – nem kapott otthonról inspirációt, sõt testvéreivel inkább demotiváltak lettek ez irányba. Bár hozzá kell tenni azt is, hogy akkoriban (80-as évek eleje) nem igazán használtak még számítógépet otthon az emberek.

A számítógépes ismereteket már a szakközép iskolában is tanulta és aztán az egyetemen. 1986-ban számítógépezett elõször és 1993 óta használja az Internetet e-mailezésre, úgy, hogy külön engedélyt kellett kérniük a tanároktól. *„Mi voltunk az elsõ diákok, akik e-maileztünk.”*

Akkor nagyon intenzíven használta, szinte naponta fél-, egy órát is egészen az egyetem végéig, 1999-ig. Utána már nem volt ilyen folyamatos lehetősége rá.

²¹ Adminisztratív dolgokat is csinált, de sokat kellett terepre is mennie. Az volt a dolga, hogy ha valamilyen gazdálkodó szervezet akar valamilyen erdõt telepíteni, vagy vágni stb., akkor azt mindent engedélyeztetni kell, és akkor az erdészeti szolgálatnál a felügyelõség ad engedélyt rá, de ha természetvédelmi területen van, vagy természeti értéket érint, akkor szakhatósági engedélyt kell kérni, pl védett növény, vagy madár stb. Például ahova a gólya, rétisas költ az jellegzetesen kivágásra érett, idõs erdõben szokott lenni, és a fészkek körül 100 méteres körzetben nem lehet levágni a fákat...

Felajánlásunknak az internetezési lehetőségről nagyon örült, mivel épp jókor jött. Azt tervezte, hogy majd a Világháló segítségével talán könnyebben talál munkát magának, és talán párkeresésben is hasznos eszköz lehet. Úgy gondolta, hogy az Internet segít abban is, hogy tájékozódhat továbbképzési lehetőségekkel kapcsolatban, és akár valamilyen távoktatásba is bekapcsolódhat. Például angol nyelvvizsgára készült. Említette, hogy szeretné ismét felvenni azokkal a levelező partnereivel is a kapcsolatot, akikkel az egyetem után megszakadt. Valamint azért is örült ennek a lehetőségnek, mert így a húgaival is több levelet tud váltani.

„Mind a két húgom olyan, hogy számítógép közelben vannak, és ők –, például a húgom, ő SMS-eket mindig interneten küldött nekem. Őneki, ha 2 szót válaszolok, akkor is sokkal jobb, mint hogyha telefonon van. Meg néha elég hosszúakat írunk egymásnak, ilyen lelki dolgokat. Ez azért nagyon jó, mert volt olyan, amit kinyomtatam mint levél formájában, és azt végigolvassa.

K: Hogy érzed, mennyire más e-mailen tartani a kapcsolatot valakivel, mint telefonon? Amit most mondtál én abból azt vettem ki, hogy még esetleg jobb is lehet bizonyos szempontból?

V: Biztos.

K: Miben más?

V: Abban, hogy nem vagyunk általában telefonáló típus, ritkán telefonálunk egymásnak. És nem tudom végül is. Most nem a 2 szavas e-mailekre gondolok, hanem a hosszabbakra. El vannak rakva, nekem most ...”.

A munkakeresés kapcsán azt remélte, hogy Interneten talán találhat magának valami külföldi munkát, amit egy-két évig végezhetne, így össze tudna gyűjteni egy kis pénzt, amiből folytathatná a háza rendbetételét. Ezért is tanult angolul, illetve azért, mert a Munkaügyi Központ támogatta a munkanélküliek nyelvi képzését.

A nyelvtanuláshoz is nagyon jól ki tudta használni a Világhálót, nem csak tanfolyamok keresésére, hanem például szótárorzársra is, vagy a BBC rádió hallgatására is, illetve különböző szoftvereket is letöltött, hogy színesebbé tegye a tanulást. (angol nyelvű tesztek, kiejtés javító program, egy nyelvű szótár stb.)

Olyan munkán is gondolkodott, hogy kimenne síszezonra Franciaországba oktatónak, de valamiért aztán nem tudta elérni a megadott weboldalt, hogy regisztrálja magát. Ezenkívül feliratkozott mindenféle hírlevelekre erdészeti munkákra szűkítve a munkakört, de bevallása szerint semmi komoly lehetőséget nem kapott. Egy önkéntes munkát talált, amit a sarkkörön túl kellett volna végeznie.

Naivságra vall, hogy azt gondolta, hogy pénzt fog tudni keresni egy olyan Interneten talált lehetőséggel, amiből sokat lehet találni a webes apróhirdetések között. Ennek több fajtája is van, amit G1 talált, azzal neki e-maileket kellett olvasni, és levelenként 2 centet írtak jóvá neki állítólag. Amikor azonban megkérdeztük, hogy miként tud hozzájutni ehhez az összegyűlt összeghez, arra nem tudott választ adni.

Ezenkívül kétszer is „bedőlt” olyan szokványos e-maileknek, amelyek arra buzdítanak, hogy küldje tovább minél több embernek, mert segítségre van szükség valamilyen dologban, vagy valamit nyerni lehet vele.

Ja, van még ilyen rossz emlékem. Kaptam ilyen körleveleket, 2-t is. Az egyik olyasmi volt, hogy ingyen mobilt kapok, ha tovább küldöm 8 embernek. Ő német. Még a német címet is visszaküldtem. Visszajött, hogy ismeretlen. De 8 embernek továbbítottam. (...)

Mondom baromság, miből áll az, hogy 8 embert összeválasztani ott a telefonnál. Végül is úgy láttam, beadtam olyan embereket, hogy – felvettem ilyen fiúlista, akikkel fiúkkal leveleztem –, azokat beírtam. És az egyik visszairta, hogy nem szép dolog ilyenre felhasználni a nevemet. Nem volt szép az, hogy ilyent küldtem neki. Akkor mondtam neki, bocsánat. Mondta, jó, nincs semmi baj.

Kiinduló weboldalnak leginkább a startlapot szokta használni, ott is a vallási oldalakat kereste általában.

Terjedési hatások

A faluból leginkább két gyerek jött át gyakrabban számítógépezni, konkrétan játszani rajta, illetve egy fiatal srác, aki főleg az Interneten szeretett „böngészni” pornó oldalakat. Ebből származott is probléma, mivel – hiába mondtuk G1-nek, hogy ne hagyja felügyelet nélkül használni a

gépét –akkor is megengedte, hogy bemenjenek hozzá, amikor ő otthon sem volt. Így ugyanabba a kellemetlen helyzetbe került, mint B1-ék, csak annyiból volt még kínosabb a helyzet, mivel a fiú nem volt hajlandó kifizetni a számlát, ami akkor ugrott magasra, amikor ő használta a gépet. Az történt, hogy a megnyitott pornográf weboldalak böngészője indirekt módon letöltött egy emeldíjas külföldi telefonszámot tárcsázó segédprogramot, amelyet ez a látogató kíváncsiságból beindított, és kb. 25 percnyi „ál-webböngészés” alatt mintegy huszonötezer forintos telefonszámlát halmozott fel. Mindez a „baleset” pedig csak a telefonszámla megérkezésekor derült ki, a tulajdonosa nagy meglepetésére, és ijedelmére. A szomszéd srác először egyből azt mondta, hogy majd kifizeti valahogy, aztán hamar visszavonta ígését.

Számítógépezéssel kapcsolatban még azt a negatívumot emelte ki, hogy

„... sok idő, tehát énnekem is azért elkezdek nézelődni és böngészni akkor ugye várni kell még bejön és szóval sok idő elmegy.”

„Úgy mondom, hogy nagyon könnyen rabja lehet. Hogy van egy csomó hasznos dolog az Interneten és nagyon sok mindenre fel lehet használni, de nagyon könnyen a rabja lehet az ember. Elrabolja az idejét. A napból több órát ezzel tölt el. Hát én is például otthon kitaláltam, hogy amíg itt van az Internet, addig letöltök egy csomó programot. Na aztán elkezdtem letöltögetni, éss letöltöttem olyan hülye programokat hogy nem is tudom, hogy mire lehetne használni.”

Gyakran több emberrel is levelezett, és előfordult olyan is, hogy egy társkeresőn megismert embernek másfél órán keresztül írta a levelet.

Technikai problémák esetén több embertől is kapott segítséget. Például mikor megvette a gépet, és installálni kellett rá különféle programokat, akkor kutatásunk egyik résztvevőjét, kérte meg, aki nagyon készséges volt, de azóta gyakorlatilag nem is beszélt vele. Sokszor fordult valamelyik hűgához is, ha tanácstalan volt valamilyen számítógépes problémával kapcsolatban, de ez általában telefonon, vagy Interneten keresztül irányított beszélgetés volt. Ugyanígy tőlünk is sokszor kapott „elsősegélyt”, valamint a kutatás elején a rendszergazda is járt nála.

Gyakran azonban már egyedül, vagy csak nagyon csekély segítségnyújtással is elboldogult.

A zene-letöltéssel is próbálkozott, illetve sms küldéssel, de egyik sem sikerült neki. Pedig Karácsonyra kapott egy CD-író is.

Tőle egyszer kértek segítséget a faluból. Egy fiatal házaspár, akik decemberben vettek új gépet, és megkérték G1-et, hogy segítsen, de nem járt sikerrel. Ezért a végén ők is F1-hez fordultak segítségért.

H1

Családi háttér

1979-ben született Cserénfán és jelenleg szüleivel és húgával él együtt. Édesapja szakmunkás és egy vállalkozásban dolgozik a szakmájában. Otthon nyulakat tenyészt és sokat dolgozik a kertben. Édesanyja varrónő. Egy húga van, aki Kaposváron kereskedelmet tanul, idén tavasszal fejezte be. Jövőre nyelvet szeretne tanulni.

A háztartásban élnek még az anyai águ nagyszülők, illetve a dédnagymama is. A nagymama rendkívül fiatalos, dolgozik, sokat főz, süt, és dolgozik a kertben. A közvetlen szomszédban is rokonok laknak, H1 édesanyjának testvére, és annak családja.

H1 a Pannon Lovasakadémia Középiskola Szakképző Iskolába járt, állattenyésztő szakra. Az iskolát szerette, azonban a szakma nem foglalkoztatta. A középiskola után a színházban díszlet festőként dolgozott. Utána a katonai szolgálatot teljesítette az Állategészségügyi Központnál. Ezután különböző helyeken dolgozott, közben elvégzett egy számítástechnikai tanfolyamot. Most pedig az Állategészségügyi Központnál dolgozik asszisztensként. Mostani munkahelyét szereti, a munkakörülményekkel és munkatársakkal meg van elégedve.

H1 családjának anyagi helyzete átlagos, a családban mindenkinek van önálló keresete, bár húga még tanul, és csak alkalmi tortasütésekkel tud némi zsebpénzhez jutni.

H1 egyedülálló, de Cserénfán szeretne letelepedni, nemrég hitelt vett fel és egy saját házat vásárolt nem messze a jelenlegi lakóhelyétől.

Társadalmi élet, szabadidő

H1 sok szállal fűződik Kaposvárhoz: ott van a munkahelye, és a középiskolás barátai is kaposváriak. Ennek ellenére azonban a cserénfai életet szereti: *„Van, hogy a haveromnál bent alszom, de nem sokáig bírom. Sok helyen jártam az országban, volna ami szintén tetszene. De itt a legjobb. Én ilyen beállítottságú vagyok.”*

Szabadidejében sportol (harcművészet), rajzol, fest, számítógépezik, szórakozik és ismerkedik. Megrendelésre munkát is vállal. Ilyenkor egy fénykép alapján szokott rajzolni, festeni.

A cserénfai fontosabb eseményeken is szívesen részt vesz, így el szokott járni a falugyűlésre, falunapra, gyereknapra, karácsonyi rendezvényekre, vállalt Mikulás szerepet is:

„K: És ti részt vettetek valamin a falugyűlésen kívül?

V: Igen.

X: Sportjátékot összeállítunk a gyerekeknek, vagy főztünk pörköltet.

K: Ilyen csapatok vannak?

X: Igen. Ilyen volt már.

V: Gyereknapi ilyen állomások voltak, én voltam az egyik állomás a Balázssal. Lajhármaszás, kötél, azt terveztem, hogy kimegyünk az erdőbe. Az nem lett jó, aztán mentünk a szőlőbe. Állomások voltak. Olyan mint egy akadály verseny.

K: Ez nagyon jó. Jó hangulatba zajlanak ezek.

V: Igen. Volt farsang is, minden évbe csináltunk. Csak aztán sokan megsértődtek. Mert kifiguráztunk valakit, és megsértődött. Paródia volt és az volt a címe, hogy élet a kocsmában. Jellegzetes pillanatok a falu életéből. Ezeket a karaktereket figuráztuk ki, de hát magukra ismertek az emberek. De nem mindenki vette fel.”

H1 alapvetően társasági ember. A társaság kedvéért a falu kocsmájába is be szokott térni, de a haverokkal többször kirándulni is járnak, vagy a „hegyre”, a szőlősbe borozgatni.

Számítógép és internethasználat

H1-nek 2000 óta van számítógépe, és a számítógépes alapismereteket egy tanfolyam segítségével sajátította el még 2000-ben. Azt a számítógépet azóta már lecserélte, többször is bővítette, és még a vizsgálati periódus előtt is volt már internet hozzáférése több alkalommal, ám nem mindig volt pénze fizetni a számlákat, így meg is szüntette. Azokban a periódusokban azonban, amikor nem volt otthon internet, a teleházba járt le e-mailezni, chatelni, előtte pedig (amikor még

teleház sem volt) a kaposvári könyvtárban használta az internetet. Ezért is örült nagyon a teleház megnyitásának, mivel sokkal kényelmesebb számára, hogy csak a „szomszédba” kell átugrani, ha internetezni akar.

A számítógép javításához nem nagyon ért, ezért a teleház rendszergazdájához fordult segítségért baj esetén, vagy ha valamit bővíteni szeretne a gépén.

H1 naponta körülbelül 2 órát szokott számítógépezni. A számítógépet szövegszerkesztésre, rajzolásra, e-mailezésre, chatelésre használja:

„V: Leginkább játszok vele, meg a szövegszerkesztőt azt használom. Levelet, ilyesmit megírom és kinyomtatom. Meg most e-mailozni.

K: És hivatalosan írsz, vagy valakinek?

V: Ez is változó, is-is. Nekem volt egy munkatársam például, ahol dolgoztam, ott ilyenekkel szivattuk egymást, hogy plakátokat írtunk egymásnak, és kitettük, hogy az emberek mit lépnek? Ez is egy ilyen. Például tudok mutatni, ha úgy gondolod. Ilyen mindenféle hirdetményeket találtunk ki egymásról. Meg a telefonszámunkat is odairtunk, minden.”

A legutóbbi párkapcsolatát az internetes chatelésnek köszönheti. H1 családtagjai közül a húga, illetve édesanyja szokta még használni a számítógépet, internetet. A vizsgálati periódus alatt H1 húga az internet segítségével írta meg a szakdolgozatát. Édesapja pedig a hosszú munkaidő miatt nem érdeklődik annyira a számítógépek iránt.

Terjedési hatások

A számítógép és internettel kapcsolatos ismeretek terén H1 nem tekinthető központi figurának. Két egyirányú kapcsolat mutat H1 felé, az egyik a számítástechnikában nem nagyon jártas, de játszani nagyon szerető egyik falubeli haverja, a másik pedig a D1 résztvevő fia, aki különböző játékokat és filmeket szokott kölcsön kérni tőle.

„K: Szokott-e átjönni valaki játszani valaki a számítógépen?

V: Srácok szoktak, van egy-két ismerős, innen a faluból. Biztos ismered a D1-éket. Mindig mást akar, hoz egy zenét, akkor egy játékot. (...)játékokhoz jobban ért mint én.”

Összességében elmondható, hogy H1 főleg ismerkedésre és játékokra használta ki a „kísérleti” programot.

Családi háttér

I1 cserénfai származású, már az édesapja is itt lakott. Iskolába is Cserénfára, majd az 1-4-es osztály megszűnése után Szentbalázusra járt. Szülei ekkoriban a TSZ-ben dolgoztak, majd édesapja a Vízműhöz került. A kaposvári műszaki szakközépiskola elvégzése után mezőgazdasági gépésznak tanult Mezőtúron, Főiskolán. Tanulmányaihoz a TSZ-szel volt ösztöndíjszerződése, úgy a főiskola után ott kellett volna dolgoznia. Mire azonban elvégezte a főiskolát, a TSZ megszűnt (1992-ben). Ezután vállalkozóként csirke tartással foglalkozott két évig. Kezdetben édesapjával együtt, majd egy ember segített nekik. Ez kezdetben jól jövedelmezett, de nagyon sok munka volt, kint kellett aludni a csirkénél, stb. Aztán a pénz is kevesebb lett benne, így abbahagyták. 1997-ben édesapja korkedvezménnyel nyugdíjba ment, és munkahelyét ő örökölte a Vízműnél. Ez gyakorlatilag a vízdíj beszedéséből áll kéthavonta, és abból, hogyha csőtörés van, neki kell kimenni kiásni, megjavítani. Ezen kívül a család gazdálkodik is: van szőlőjük, és az elmúlt évben gyümölcsöst telepítettek, illetve van szántójuk is. Néhány disznójuk is van otthon, illetve nemrégén egy új traktort is vettek. A földeken ő és édesapja gazdálkodnak, a kötetlen munkaidő ezt lehetővé teszi.

I1 szüleivel és feleségével él. Egy éve házasodott meg, felesége eladó Kaposváron. Édesanyja otthon van, „leszázálekolt” nyugdíjas. I1 munkája mellett képviselő az önkormányzatnál. Korábban édesapja is az volt, de ő már nem foglalkozik ilyen dolgokkal, viszont a nyugdíjasklubba jár.

Társadalmi élet, szabadidő

Annak ellenére, hogy intézményi formában a falu életében a család maximálisan részt vesz – gyakorlatilag a nyugdíjasklub és a képviselőtestület az összes intézmény – úgy tűnik személyes szinten I1 nincs benne a „közösségi életben”. Bár lehet, hogy ez csak attitűd, azaz nem szeretnek beszélni róla. Mindenesetre édesapja állandó résztvevője a nyugdíjaskluboknak, ismeri a falusi szóbeszédet (Például ő is említi, hogy A1 az interneten ismerkedik). Amikor a barátokról kérdezzük, ő sem elsősre, de némi erőltetés után mond neveket, akikkel a nyugdíjasklubban szokott kártyázni, beszélgetni, illetve, hogy van egy szomszédja, akivel jóban van, vele is szokott beszélgetni. A nők a családból ebből a szempontból elszigeteltebb helyzetben vannak. Felesége egy éve költözött ide, elmondta, hogy iskolában voltak barátai, de már nincsenek. I1 elmesélte, hogy általános iskolában még sokat lógtak együtt gyerekekkel, de aztán „már szétszéledt a csapat, mindenki ment más-más iskolába, más középiskolába, és azóta már nem tartjuk a kapcsolatot”. Amikor a fiatalok szórakozási lehetőségeiről beszéltünk, elmondta, hogy szoktak járni, de ő nem. Inkább bálba járt el néha, és ritkábban a diszkóba. Illetve megemlíti, hogy a fiatalok, akik már kinőttek a diszkóból, összejárnak egymáshoz húst sütni, stb. de ő nem szokott járni ilyen helyekre. Kocsmába nem jár, sőt, nem is ismeri el a kocsmát találkozási pontként (több más embertől hallottuk, hogy munka előtt vagy után itt lehet az információkat begyűjteni.). Találkozási pontként az utcát, esetleg a misét említi. Bármely családtagot kérdeztem, az ilyen közös programok családi programok. I2 családjával, illetve I1 nővéreivel járnak össze rendszeresen. Ennek ellenére nem kívülálló a falusi kapcsolatokból, csak ez személyes preferenciáiban háttérbe szorul. Egyrészt munkája is ide köti: kéthavonta végig kell látogatnia a falut, de a kísérleten belül is benne van az információáramlásban: amikor F1-et kérdeztük, hogy kivel beszélt egy felmerült problémáról, I1-et és C1 férjét említette. Egyébként I1-et a faluban a hasonló korúak becenevén szólítják, ahogy kiskorában. Ez lehet amiatt, mert mindig a családdal csinált mindent régen is, de azért is, mert legkisebb gyerek, két nővére 3 illetve 8 évvel idősebb. A család a külvilágtól sem zárkózik el, jár a Somogyi Hírlap és a Magyar Fórum („jobbboldali ember vagyok” – I1 édesapja), felesége megveszi a Nők Lapját. A családi háttérre jellemző ezen kívül, hogy a lakásban mindig nagy tisztaság és rend van. A családi tevékenység helyszíne napközben rendszerint a konyha, minket általában a nappaliban fogadtak. Ha I1-gyel beszéltünk, az édesapja gyakran előkerült, a nők inkább „megbújtak” a konyhában. A konyhában viszont gyakran fogadott minket az a kép, hogy I2 valamilyen házimunkát végez, az anyósa pedig nem csinál semmit. Bizonyos házimunkákat rendszeresen I1 végez, ő szokott reggel bevásárolni, illetve délután ő eteti a disznókat. I1 felesége tervezi, hogy elköltöznék, a házzal szemben fognak saját házat építeni.

Társadalmi élet, szabadidő

I1 esetében merült fel komoly gyanú azzal kapcsolatban, hogy az időmérlegeket nem vezette rendszeren, utólag töltötte ki. Az időmérlegekből és a tevékenység-kérdésekből kirajzolódó tendencia

(talán épp ezért) nem sok új információt hordoz. Látható, hogy idejének jelentős részét tölti ház körüli munkával (etetés, traktorjavítás, favágás). Idejének egy részét a földeken való munka foglalja le. Az erre a két dologra fordított idő együtt még több a főállású munkájával töltött időnél is. A szórakozással, kikapcsolódással töltött idő gyakorlatilag két tevékenységből áll. Az egyik a beszélgetés, amikor nővérei jönnek látogatóba hozzájuk, vagy amikor ő és felesége mennek az ő szüleihez Kaposfüre. A másik a TV nézés, ami rendszeres esti program. Az interjúban is elhangzik, és az időmérleg is megerősíti, hogy ez jellemzően nem családi program, ketten a feleségével néznek TV-t a szobában, rendszerint este, lefekvés előtt. Ezen a tipikus napi tevékenységeken kívül a részletes tevékenység kérdőívben viszonylag gyakran fordul elő a hivatali ügyintézés, illetve az előbb említett családi látogatások, és a tanulás. (Ez nem derült ki, mi lehet konkrétan). Feltűnő a részletes tevékenység kérdőívekben, hogy családtagokon kívül nem szerepelnek emberek a „kivel” rovatban, illetve nem szerepelnek hobbi tevékenységek, sem a hagyományos szórakozási intézmények (mozi, könyvtár, sportesemény, kirándulás, kocsma).

Számítógép és internethasználat

Ebbe a tevékenység-szerkezetbe a számítógép és az internet viszonylag nehezen illeszkedik bele. A szabadidős tevékenységek ugyanis nagyrészt családi körben zajlanak, kevés a privát szabadidő. Ezen kívül kevés a külső személyekkel a kapcsolat, ami szempontjából előnyös lehet az internetes kommunikáció. Bár ha a családtagoknak lenne internetük, bizonyos mértékben ezt is ki lehetne használni, de a testvéreiknek csak számítógépük van, internetük nincs, és egyébként is jobban szereti a dolgokat telefonon megbeszélni, mint e-mailen. Az időstruktúrába, amikor napközben a munkahelyi és a ház körüli munkák a főszerep, este kapcsolódhat be a számítógép. A másik lehetőség, amikor a nővérei gyerekei ott vannak, hogy azok játszanak rajta. II a tanfolyamon került először kapcsolatba az internettel. Korábban is tanulta a főiskolán, de ott csak Pascal programozást. Felesége a munkahelyén néha kell, hogy számítógépet használjon – a pénztárgép arról működik – de nem igazán érdeklődik iránta. II édesapja is került már kapcsolatba az internettel, amikor a különböző mezőgazdasági támogatásokat nézték meg rajta. Ekkor a falugazdász, illetve a teleház vezetője segített neki. Az interjúk alapján II általában különböző konkrét céllal keres az interneten, nem „csak úgy” nézelődik. Az első hónap után különböző építkezéssel és szakmájával kapcsolatos információkat keresett, illetve az építkezéshez a hitelfelvétel lehetőségeit nézte meg a bank honlapján. Az önkormányzati ügyekkel kapcsolatban is végignézte a minisztériumi honlapokat. A téli hónapokban azt mondja, hogy majdnem minden este leül a számítógép elé egy-két órára. Ez azonban nem vesz el mástól időt, nem is tölt egy nap öt órát előtte, mint ahogy H1 mesélte neki. Ennyi idő után a szeme is megfájdul tőle, meg másnap menni kell dolgozni. Három hangsúlyosabb dolgot említ. Az egyik az építkezéssel kapcsolatos dolgok, a másik mezőgazdasági gépek. Ezeket szisztematikusan végignézte, mi hol olcsóbb, prospektust is rendelt. A gyümölcsössel kapcsolatban is keresett információt, metszéssel, vegyszerezéssel kapcsolatban, de ezzel kapcsolatban csak túl általános dolgokat talált. Amikor nézelődött, akkor is ilyen jellegű, mezőgazdasági honlapokon.

Az újdonság hatására a szülők is belenéztek az internetbe. Édesanyja recepteket nézett, illetve ő kereste ezeket neki. Édesapja pedig újságot olvasott többször, a függetlenség.hu-t, egy jobboldali magazint. Az unokahúga is nézett tanulással kapcsolatos dolgokat az egyetem honlapján, amikor ott volt, ő jobban ismeri a számítógépet. Illetve a nővéreinek is segített állásokat nézni, de nem sok dolgot találtak, mint mondta, az újsághirdetések jobbak ilyen szempontból. Szórakozásra gyakorlatilag a rokon gyerekek használták a számítógépet. Ők találtak vicces oldalakat, játszottak. II pedig információkeresésre használta. Ennek fő előnye szerinte, hogy „... *a világból nagyon sokat látok azóta.*”

A számítógépen ezen kívül csinált dokumentumokat, szórólapokat a munkájával kapcsolatban.

Terjedési hatások

A kapcsolathálóból is következik már, hogy lényeges hálózati hatások nem érvényesültek az ő esetükben. Azaz falubeliek, más kísérleti résztvevők nem mondták neki, hogy mit érdemes nézni, így magának kellett tapasztalni, mi hol van az interneten – bár beszélt velük, de ilyen dolgokról valószínűleg nem. Családon belülről sem kapott információt, a kisfiúk mondták neki a játékokat, de ő „nincs oda annyira a játékokért”. Az internettel sem kerültek így rájuk keresztül kapcsolatba falubeliek, nem fordultak meg ugyanis náluk. A családból, akik eddig nem nagyon találkoztak az internettel, és itt igen, azok elsősorban a szülők, a gyerekek, akik használták náluk már ismerték az iskolából.

Kivel mi történt?

Kód	Jellemzők	Mi történt vele/velük általában?	Tapasztalat: IT-tanulás	Tapasztalat: társadalmi hatások
A1	Nem: Férfi Életkor: 35 Tanfolyam-részvétel: Igen Kihelyezés: Gép+internet	A kísérleti szakasz alatt: Nevelőanyja meghalt. A közmunkában szabálytalanságokat követett el, viszonya a falu vezetésével feszültté vált. A számítógépezésre fordította szinte minden idejét. Mint mondta, ez segített neki a gyászt elviselni	A kísérleti szakasz alatt: Alacsony iskolai végzettsége ellenére éles eszü, olvasott ember, sokat chat-elt, CD-t másolt falubeli barátainak, azok azonban nem váltak fogékonná az IT iránt. A lehetséges internetezési időkorlátokat nem tartotta be, a költségeket sokszorosan túllépte, az internet-függőség jeleit mutatta. Terve az, hogy használt számítógépet vásárol	A kísérleti szakasz alatt: Széles körű virtuális ismeretségi körre tett szert, társkeresés során három partnerrel kezdeményezett kapcsolatot. A falun belüli helyzete nem javult, inkább romlott, italoosan trágár módon viselkedett, többeket megsértett. Interjúkban, beszélgetésekben többen szóvá tették, hogy értelmetlen volt a kísérletbeni támogatásra
		A kísérleti szakaszt követően: Viszonya a falu vezetésével helyreállt, a munkanélküli hivatal jóvoltából elvégzett egy gépkezelői tanfolyamot. Háza megroskadt, a sajátkezürenoválás idején betelepülteknél (G1-nél és egy házaspárnál) kapott átmelenti menedéket és támogatást.	A kísérleti szakaszt követően: Hitelre vásárolt egy használt számítógépet, sok időt fordít a számítógépezésre, bár nagyon hiányzik neki az internet. Abban reménykedik, hogy a kísérlet folytatódni fog, és így újból lehetősége lesz internetezni. Addig is, amikor teheti, a teleházban internetezik, de ezek ritka alkalmak.	A kísérleti szakaszt követően: Állítása szerint olyan barátokra is szert tett a chat-elés segítségével, akikkel a mai napon is tartja a kapcsolatot. A faluban nem nézték jó szemmel, hogy kapott számítógépet, ez a tény ugyanis jelentősen növelte társadalmi pozícióját, azonban a kísérleti szakasz lezárásával minden a megszokott medrébe került.
B1	Nem: Férfi Életkor: 48 Tanfolyam-részvétel: Igen Kihelyezés: Internet	A kísérleti szakasz alatt: Szív-műtétje miatt leszázalékolt, kivizsgálásra jár.	A kísérleti szakasz alatt: A tanfolyamon is, s otthon is igen érdeklődő volt, távmunka, illetve munka iránt tájékozódott a neten, sikertelenül. Valaki a családból több tízezer forintos telefonszámát generált az interneten keresztül szándékolatlanul a gépre települt ún. „dialer” révén, s ez némileg kedvüket szegte.	A kísérleti szakasz alatt: Kapcsolatai nem változtak érdemben. Falubeli barátai közt vannak egyébként igen szorgalmas, értelmes emberek, akik haszontalannak tartják az IT-t, s ők mindvégig fenntartották véleményüket a kísérlet során.
		A kísérleti szakaszt követően: Házuk hátsó részéhez tetőt építettek, új kocsit vásároltak. A két fiú sorsa foglalkoztatja őket, főleg a nagyobbik gyerek van most sorsfordulón mivel most fejezte be tanulmányait. Mivel a fiú idehaza nem tudott elhelyezkedni, ismerősnél Németországban egy pizzázóban vállalt állást.	A kísérleti szakaszt követően: A számítógép használata sokkal nagyobb intenzitást mutatott esetükben akkor, amikor internetet is használhattak. Mióta nincs internet, a számítógépet csak a gyerekek használják játék céljából, ezért úgy is fogalmazható, hogy a számítógépes tudásuk hanyatlott. Gondolkoznak azon, hogy ha a kábeltévé bevezetésre kerül, majd előfizetnek az internetre, de ez a felmerülő költségek nagyságától függ.	A kísérleti szakaszt követően: Szakadék képződött közte és a falu vezetősége között, aktívan és nyíltan bírálja a falu vezetését. B1 testvére lett az új polgármester, de B1 saját állítása szerint nem sokat foglalkozik a közügyekkel.

C1	Nem: Nő Életkor: 28 Tanfolyam-részvétel: Igen Kihelyezés: Gép+internet	A kísérleti szakasz alatt: Elhelyezkedett a szomszédos község nyugdíjas otthonában takarító -és gondozónőnek. Óvodás korú kislányuk fertőzéssel huzamosabb ideig beteg volt.	A kísérleti szakasz alatt: Az interneten bátortalanul kísérletezett munka-kereséssel, sikertelenül. A számítógéppel főként férje foglalkozott, meséket töltöttek le a kislánynak. Szeretnének számítógépet venni. Azt remélték, kedvezményes áron megkaphatják a gépet, amit a kísérlet idején használtak (sajátjuk elavult)	A kísérleti szakasz alatt: Társadalmi helyzetük, kapcsolathálójuk nem módosult, igény-orientációjuk határozottan elmozdult az IT felé. Ismeretségi körükben az IT kisugárzása mérsékelte.
		A kísérleti szakaszt követően: A műanyag edények népszerűsítése, eladása, melyet több falubelivel összefogva végeztek, megszűnt, ugyanis szerinte telítődött a piac.	A kísérleti szakaszt követően: A számítógépes tudás stagnál, ugyanakkor az előzőleg elsajátított tudást a munkahelyén alkalmazza. Munkakörének nincs köze a számítógépekhez, de a más munkakörben lévők sokszor kikérlik a tanácsát ha elakadnak.	A kísérleti szakaszt követően: Társadalmi helyzetük változatlan.
D1	Nem: Nő Életkor: 38 Tanfolyam-részvétel: Igen Kihelyezés: Gép	A kísérleti szakasz alatt: Elhelyezkedett, bár betegsége változatlanul megnehezíti a munkavégzést számára. Középiskolás lánya tanulmányi versenyzőként készíti, általános iskolás fia tanulmányi átlaga romlott, épphogy elkerülte a bukást.	A kísérleti szakasz alatt: Férje ellenezte az internet bekötését, telefontartozásuk ezt nem is tette lehetővé. Munkát nem a számítógépes ismeretek révén kapott. Lányuk használta tanulmányaihoz a gépet és olykor a Teleházat is. Fiuk megszállott számítógépező lett, használt gépet vásárolt, amivel azonban lehet, hogy rosszul járt.	A kísérleti szakasz alatt: Mivel beköltözők, kapcsolati körük főként a szomszédságra korlátozódik (jóban van pl. F1 feleségével). Férje olykor megfordul a kocsmában, lányát fennhéjázónak, fiát kelekótyának tartják. Ennek ellenére igen sok gyerek fordult meg náluk (a fiú barátai), jórészt a számítógépes játékok okán.
		A kísérleti szakaszt követően: A család már nem lakik a településen. A falubeliek elmondása szerint D1 gyerekeivel együtt elköltözött a családi házból és ennek következtében a férj öngyilkos lett.	A kísérleti szakaszt követően: Nincs adat.	A kísérleti szakaszt követően: Nincs adat.

E1	Nem: Férfi Életkor: 16 Tanfolyam-részvétel: Nem Kihelyezés: Internet	A kísérleti szakasz alatt: Kaposvárra jár szakközépiskolába, ahol számítógépezéssel foglalkozik, tanulmányi eredménye nem változott. A nevelőapával való viszonya konszolidált, de távolságtartó	A kísérleti szakasz alatt: Az internethasználat kisugárzó hatása nem mérhető esetükben. Testvére és édesanyja olykor használták a gépet.	A kísérleti szakasz alatt: Kapcsolathálójuk nem módosult. D1 fia gyakran kereste fel számítógépes tanácsot kérni. Vele és egy, a géphez ugyancsak értő egyetemi hallgatóval tartja intenzíven a kapcsolatot. Ők alkotják – ahogyan magukat D1 fia aposztrofálta – a “Cserénfai Disznók Titkos Szövetségét”.
		A kísérleti szakaszt követően: A továbbtanulás, a főiskolai felvételi köti le.	A kísérleti szakaszt követően: Számítástechnikai főiskolát vagy egyetemet szeretne végezni. A nővére is főiskolai tanulmányokat végez, ezért mindketten szeretnék ha a kábeltvé bevezetésekor internetre is előfizetnének.	A kísérleti szakaszt követően: Nincs változás, kivéve D1 fiának elköltözése.
F1	Nem: Férfi Életkor: 34 Tanfolyam-részvétel: Nem Kihelyezés: Internet	A kísérleti szakasz alatt: Súlyos gerincbántalmakkal betegállományba került.	A kísérleti szakasz alatt: Szakmunkásként a legfelkészültebb és leginkább intenzív használója volt a netnek. Ő volt az, aki megnézte az egyetem honlapját, e-mailen kommunikált, sokaknak adott segítséget, tanácsot. Az óvodás korú gyerekek és a feleség az ő jelenlétében használhatták a gépet.	A kísérleti szakasz alatt: Társadalmi megbecsültsége, kapcsolathálója nem módosult. Mikor G1 meghívta őket a Bibliakörbe, nem vállalták, mivel egyik-másik résztvevőt nem sokra becsülték.
		A kísérleti szakaszt követően: Meggyógyult, nagy mértékű lakásbővítési és lakásújítási munkálatokkal van lekötve. Részből ennek következtében F1 felesége felmondott (előtte a szomszéd faluban dolgozott rész munkaidőben). F1 apja tavaly elhunyt, ennek következtében az anya Kaposvárról hozzájuk költözött.	A kísérleti szakaszt követően: Tovább bővítette számítógépes állományát. Jelenleg 3 számítógéppel rendelkezik a család, de ezek közül csak 2 működik, és az egyik működő gép vírusos volt látogatásunkkor. A két gyerek számítógéppel kapcsolatos érdeklődési köre is kibontakozni látszik, így az egyiket a „soft”, a másikat a „hard” rész köti le. Fenntartották a modemes internetes kapcsolatot, továbbá bizakodóan várják a kábeltvé bevezetését, hogy egy gyorsabb Internet-elérhetőséggel bővítsék tudásukat.	A kísérleti szakaszt követően: Társadalmi pozíciójuk nem módosult, bár mostanában igen elfoglaltak voltak a házbővítés miatt.

G1	Nem: Nő Életkor: 35 Tanfolyam-részvétel: Nem Kihelyezés: Internet	A kísérleti szakasz alatt: Lakására igen sok látogató, ismerős jár, ő főként stoppal közlekedik, olykor a kocsmában is megfordul. Bibliaolvasó-kört szervezett, amelynek stabil tagjai egy nyomorék cigányasszony és a fia, valamint egy középkorú alkoholista házaspár. A kutatás kezdete óta talált munkát az ország másik végében, a miskolci erdészetnél. Házát Cserénfán nem adta fel, kutyáját a szomszédasszony, B1 anyja gondozza. Levelezését az olvasókör egyik tagja küldi utána.	A kísérleti szakasz alatt: Keresett munkát az interneten, s már úgy volt, hogy volontőrként egy sarkkőri megfigyelő-állomáson dolgozik egy évig, mikor – személyes látogatását követően – alkalmazták Miskolcon. Az internetes társkeresés során többekkel levelezett, végül megismerkedett egy fiatal erdélyi mérnökkel, aki épp katonaiidejét tölti, s komoly kapcsolatnak ígérkezik.	A kísérleti szakasz alatt: Kapcsolathálója rendkívül szerteágazó, ez az otthoni internet-használat következtében nem módosult számottevően. (Régóta fogva, egyetemista kora óta használja a netet.) Negatív tapasztalata volt, hogy egy falubeli fiatallembert távollétében a számítógépéhez engedett, aki pornóoldalak látogatása révén tetemes telefonszámát csinált. Először megígérte, hogy megtéríti, majd megtagadta azt.
		A kísérleti szakaszt követően: Létszámleépítés miatt megszűnt az állása, ennek következtében visszaköltözött Cserénfára. Egy ideig befogadta A1-et is, de kapcsolatuk megszűnt. Időközben felkarolt egy lakáshitel miatt utcára került családot, jelenleg a házban hatan laknak. Betéti társaságot alapított.	A kísérleti szakaszt követően: A számítógépet használni szokta, bár internet előfizetése nincs. Erdőtelepítési terveket készít a gépen, ezeket értékesíti. Látogatásunkkor a gép vírus miatt nem működött. Bár régebben a teleházban szokott internetezni, szerinte most már nincs erre lehetőség, ugyanis a teleházban a gépek folyamatosan le vannak foglalva olyan gyerekek által, akik csak játszani szoktak.	A kísérleti szakaszt követően: B1-hez hasonlóan ő is úgy látja, hogy a falu vezetősége hibákat követ el.
H1	Nem: Férfi Életkor: 25 Tanfolyam-részvétel: Nem Kihelyezés: Internet	A kísérleti szakasz alatt: Heavy-metal kedvelő fiatalember, aki keleti küzdősportokkal foglalkozik, s egy mesternél rajzolni tanul. Egy tetováló szalonban rajzolt és a Balatonon, ahol nyaralójuk van, tervez a nyáron portrézni. Házát vásárol a faluban.	A kísérleti szakasz alatt: Az internetet régóta használja, s barátnőjét - aki szintén egy környékbeli faluban lakik - chat révén ismerte meg. Főként ő és húga használják a gépet.	A kísérleti szakasz alatt: Társadalmi megbecsültsége nem változott, kapcsolathálója számottevően nem módosult az otthoni nethasználat miatt. Az a jórészt közös érdeklődési kör alapján kirajzolódó baráti kör, amelynek H1 tagja, s amely főként a kaposvári kistérségből toborzódott, természetes közegeként használja a netet.
		A kísérleti szakaszt követően: A szülői házat kifestették. Az általa megvásárolt házat pedig most tervezik átalakítani. Eltökélt szándéka, hogy jövőre a rajztanári szakra felvételezik, ennek következtében most a régi állása mellett, magán rajzórákra jár.	A kísérleti szakaszt követően: A számítógép használatában ugyanazon a szinten van. Internetezni a munkahelyén szokott, otthon ritkábban használja a számítógépet.	A kísérleti szakaszt követően: Nincsenek változások.

I1	Nem: Férfi Életkor: 31 Tanfolyam-részvétel: Igen Kihelyezés: Gép+internet	A kísérleti szakasz alatt: Apja tartós sérülést szenvedett egy gépszállításnál, azóta – a Vízműnél betöltött munkája mellett – a gazdaságot is főként I1 viszi. Sokat dolgozik, s az önkormányzatnak is aktív tagja. Azt tervezi hogy építkeznek, külön költöznek a szülőktől.	A kísérleti szakasz alatt: Egy internetes hirdetés nyomán jó minőségű használt traktort vásároltak árverésen, s más vásárlási lehetőségekről is tájékozódott. A számítógépet inkább csak rokon gyerekeknek mutatta meg, azok használhatták, ha Kaposvárról kilátogattak	A kísérleti szakasz alatt: A referenciakörébe tartozók közt van olyan, aki meggyőződésesen ellenzi a számítógépezést. I1 erőforrás-bővítésre használná, de nem tudta kellően kihasználni az internetet
		A kísérleti szakaszt követően: A lakást már elkezdtek építeni, közben a régi állásában és a mezőgazdaságban is helytáll.	A kísérleti szakaszt követően: A lakásépítéshez az alapanyagok felől főként az internet segítségével tájékozódik. S mivel a belső burkolatok kiválasztásánál a felesége ízlésére hagyatkozik, sikerült őt is a számítógép és az internet mellé csábítani. Ezenkívül a húgának a gyerekei is rendszeresen, többnyire hétvégeken interneteznek a gépen.	A kísérleti szakaszt követően: Többnyire változatlan.

